

Rum för musik på biblioteket

En fallstudie av Bibliotek 10 i Helsingfors

Marja Johansson

Examensarbete (20 poäng) för magisterexamen i Biblioteks- och informationsvetenskap
vid Lunds universitet.

Handledare: Olof Sundin
BIVILs skriftserie 2007:14
ISSN 1401:2375

© Författaren

Title

Space for music in the library: a case study of Library 10 in Helsinki

Abstract

The aim of this master's thesis is to study how the design of the music library space affects how it is used and its role as an arena for culture. This is done in form of a case study of Library 10 in Helsinki, a public library branch that specializes in music and information technology. The backdrop to the study is the changing context for cultural activity in the information society and the role of public libraries as public space and meeting place. By analyzing the distribution of space in the library, the distribution of functions and artefacts and the spatial use of the room, I interpret the ways in which this distributional logic produces a unique place for music and culture. I discuss the music library design in a space and place perspective, utilizing theoretical tools from cultural geography and the space theories of Henri Lefebvre. The result of the analysis shows a spatial logic that integrates culture with technology, combines simultaneous virtual and physical space and encourages social interaction. The distribution of functions and artefacts also represents a view of the user as both consumer and producer of culture embracing the entire creative circle, and confirms the importance of culture in the production of identity and belonging.

Keywords

Musikbibliotek, folkbibliotek, rum, plats, mötesplats

Music libraries, public libraries, space, place, meeting place

Förord

Jag vill tacka personalen vid Bibliotek 10 som under arbetets gång varit mycket hjälpsamma och generöst delat med sig av sin tid.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. Inledning	6
1.2 Syfte och frågeställning	8
1.3 Avgränsningar	9
1.4 Disposition.....	9
2. Teori.....	10
2.1 Kulturens geografi – ett rumsligt perspektiv	10
2.2 Lefebvres sociala rum.....	12
2.3 Begreppsdefinitioner	13
3. Relaterad forskning	15
3.1 Byggnaden och det sociala rummet.....	15
3.2 Rumsliga perspektiv inom biblioteks- och informationsvetenskap.....	18
3.3 Sammanfattning av teori och relaterad forskning.....	21
4. Kontext – musikbiblioteken och deras samtid	22
4.1 Musik på de finska folkbiblioteken – historia och ideologi	23
4.2 Kultur- och musikförmedlingens kontext i förändring.....	25
4.2.1 Medieformer och distribution	25
4.2.2 Interaktion och amatörproduktion.....	28
4.2.3 Ekonomiska och politiska aspekter	29
4.3 Sammanfattning.....	30
5. Metod.....	32
5.1 Kvalitativ fallstudie	32
5.2 Val av fall	32
5.3 Materialinsamling.....	33
5.3.1 Observationer	33
5.3.2 Dokumentstudier	35
5.3.3 Intervjuer	35
5.4 Analysförfarande	36
5.5 Etik	37
6. Empiredovisning.....	39
6.1 Presentation av studieobjektet	39
6.2 Fördelning av rum	42
6.2.1 Lokalisering	42
6.2.2 Rummets utbredning	44
6.3 Utformning och fördelning inom rummet	46
6.3.1 Funktionernas fördelning	46
6.3.2 Mediernas fördelning	51
6.3.3 Estetik	53
6.4 Användning av biblioteksrummet	54
7. Analys	59
7.1 Andel rum.....	59
7.2 Teknik och kultur	60
7.3 Social interaktion.....	61
7.4 Simultana rum	64
7.5 Kreativt kretslopp	65
7.6 Identitet och tillhörighet	66
7.7 Biblioteket i den kulturella ekonomin	68

8. Sammanfattning och avslutande ord	69
7. Källförteckning.....	72
7.1 Intervjuer	72
7.2 Observationer	72
7.3 Bilder.....	72
7.4 Opublicerade dokument	73
7.5 Litteratur.....	73

1. Inledning

Samhällets vardagsrum är en fras som ofta förknippas med folkbiblioteket. Sedan 1970-talet då biblioteken började möbleras som hemliknande platser med sitthörnor och bord har uttrycket hängt kvar som en metafor fastän byggnaderna inte längre inreds med hemmets vardagsrum som förebild. Tänker man idag på biblioteket som samhällets vardagsrum framträder sannolikt andra bilder. När information är lättare tillgänglig hemifrån än någonsin kunde det kanske tyckas som om folkbiblioteket spelat ut sin roll som rum för kunskap och kultur. Å andra sidan finns det många andra faktorer som spelar roll för människors behov av biblioteket som plats: nätverkssamhället som gjort kunskap till en mer interaktiv och social process, den senkapitalistiska stadsbilden som medfört en kommersialisering av de flesta offentliga platser, en ökning av distansarbete och distansstudier, fler ensamhushåll, mångkulturell befolkningssammansättning med mera. Att biblioteket fortfarande har en stor betydelse som plats i användarnas dagliga liv har visats av de danska forskarna Henrik Jochumsen och Casper Hvenegaard Rasmussen (2000) som i undersökningen *Gør biblioteket en forskel?* studerat biblioteksanvändares attityder till och föreställningar om folkbiblioteket som institution. Bibliotekets roll som vistelserum har dock förändrats med informationsteknologins inträde, menar Dorte Skot-Hansen i artikeln ”The public library in the service of civic society” (2002, s. 12). Allt fler besökare, menar Skot-Hansen, kommer till biblioteket av andra orsaker än att låna eller läsa böcker. För bibliotek som vill fortsätta utvecklas som sociala platser kan ett integrerande av tekniken och platsen vara framgångsrik metod. Många besökare kommer idag till biblioteket för att utföra aktiviteter på plats, till exempel använda Internet, spela TV-spel eller skapa produkter i en multimedia-workshop, och i Danmark som lyckats väl med IT-integreringen snarare ökar än minskar besökarantalet.

Även i rollen som kulturinstitution har folkbiblioteken nya förutsättningar att förhålla sig till. Kulturen och tekniken lever idag i symbios och informationsteknologin påverkar hur kultur och konst både konsumeras, produceras och sprids. En kulturform inom vilken detta är extra tydligt är musiken. Musikmediet är kanske det medium som utvecklats snabbast från fysisk vara till digital information och dessa förutsättningar har förändrat både sättet på vilket människor letar efter musik och hur den införskaffas och konsumeras. Också möjligheterna för musikproduktion har förändrats med bättre och billigare tekniska redskap för både amatörers och professionella musikutövares skapande. Det som har fått störst medial uppmärksamhet när det gäller det nya musikklimatet är tveklöst den illegala fildelningen. Den resulterande utvecklingen av även laglig nedladdning som distributionsväg har inte bara uppmärksammats av musikindustrin utan också av musikbiblioteken som strävar efter att erbjuda liknande lösningar för att erbjuda sina användare effektiv service, men också för att inte hamna efter och bli utkonkurrerade. Med allt för stort fokus på informationsöverföringen av

musik tenderar dock övriga bitar av musikens liv som kulturform att hamna i skymundan. Musik är trots allt inte bara filer i en mp3-spelare utan innebär nu som tidigare skapande, framträdande, affekt, tillhörighet, associationer och kopplingar till annan kultur och konst. Den är virtuell med alla de fördelar i utbud och kommunikation som detta innebär, men samtidigt fortfarande lokal med människor som existerar i tid och rum, en kombination som man kan se som en styrka. Min uppfattning är dock att alltför ensidigt fokus hos musikbiblioteken på medieinnehållet riskerar att göra dem överflödiga. Det är omöjligt att veta hur musikdistributionen kommer att utvecklas i framtiden även om många har gett sig på mer eller mindre kvalificerade prognoser, men till att konkurrera med det extremt varierade utbudet av filer hos olika aktörer på nätet har biblioteken en lång väg. Det är inte längre någon självklarhet att bibliotekens kärnverksamhet är medicirkulation. Den unika egenskap hos folkbiblioteken, som diskuteras i ett mer generellt folkbibliotekssammanhang, i egenskap av fria kulturella rum eller mötesplatser är en styrka som jag tror musikbiblioteken kunde tjäna på att tillvarata.

Intresset i denna uppsats riktas mot utformningen av ett musikbibliotek¹ som kulturellt offentligt rum. Detta sker i form av en fallstudie av ett bibliotek inom folkbibliotekssektorn som specialiserat sig på musik och informationsteknologi och med särskilt fokus på biblioteket som plats utformat flera nyskapande biblioteksfunktioner. Med detta vill jag föra upp frågor om hur utformningen av musikbiblioteket som plats kan verka meningsskapande för verksamhetens logik och bibliotekets roll. Biblioteket fungerar inte nödvändigtvis automatiskt som den mötesplats eller det sociala rum det ofta beskrivs som, om man inte anpassar utformningen för att underlätta en sådan användning. Detta kan göras på oändligt många olika sätt. Utformningen, hur rum, möbler, biblioteksfunktioner, medier och föremål arrangeras i rummet, skapar också sannolikt mer specifika associationer och möjligheter än en generell mötesplatsfunktion, vilket sammantaget ger verksamheten en egen profil och logik. Jag önskar med studiet av ett musikbibliotek ur detta perspektiv belysa aspekter som påverkar musikbibliotekets roll och funktion i kultur- och musikliv, utöver enbart samlingarnas innehåll och tillgängliggörande. Den rumsliga aspekten av biblioteket tror jag är en viktig pusselbit i detta. Föreliggande uppsats är ett bidrag till den del av biblioteks- och informationsvetenskapen (B&I) som studerar folkbiblioteket som institution, med närmare fokus på dess rumsliga dimension.

Studieobjektet Bibliotek 10 i Helsingfors är en filial till Helsingfors stadsbibliotek som öppnades våren 2005. Biblioteket profilerar sig som ett bibliotek för musik och IT. Man tillhandahåller flera nya serviceformer som kombinerar dessa två och ser sig som en test- och utvecklingsplats för ny informationsteknik och musikbiblioteksservice (*Kirjasto 10:n BSC*). På plats i biblioteket kan man musicera på bibliotekets instrument, spela in musik i studion, framföra musik på scenen, sprida musiken på nätet eller ställa

¹ Ett musikbibliotek definieras av IAML (International association of music libraries, archives and documentation centres) som en organisation, eller del av en organisation, vars främsta syfte är att upprätthålla och tillgängliggöra en musiksamling för att tillfredställa användarnas behov rörande information, forskning, utbildning eller fritid. Alla bemannade och organiserade samlingar av dokument, såväl tryckta som audiovisuella och elektroniska, omfattas av termen musikbibliotek oavsett om de existerar som en fysiskt separat samling eller ej (Committee for 'Guidelines and recommendations for the collection of music library statistics' 1993, se Ledsham 2000, s. 16).

ut den i bibliotekets demotorn, samt redigera andra media som film och bildmaterial med hjälp av ett stort antal tekniska hjälpmedel som alla är åtkomliga genom bibliotekskortet. Trådlöst nät och portabel tilläggsutrustning att låna till bärbara datorer gör att användaren kan bygga upp en egen arbetsplats. Utöver detta finns många sittplatser för både enskild musiklyssning, läsning eller studier, och sociala aktiviteter och grupparbeten. Visionen är, som den formuleras i bibliotekets strategiska plan, ”att fungera som en del i skapandet av det kulturella informationssamhället, i vilket kunden är såväl användare som producent [min översättning]” (*Kirjasto 10:n BSC*). Bibliotek 10 lägger tyngdpunkten på det fysiska biblioteket fastän större delen av musikbranschen tycks övergå till att se Internet som musikens främsta arena. Genom att tillhandahålla teknisk utrustning för att möjliggöra delaktighet i det musikliv som tar plats både i rummet och på nätet, och har utformat en bibliotekslokal som möjliggör både konsumtion, distribution, produktion och framträdanden på plats kombinerar man de virtuella och de fysiska aspekterna av musiklivet. Detta gör just Bibliotek 10 till ett intressant studieobjekt i frågan om bibliotekens funktion som offentliga rum.

1.2 Syfte och frågeställning

Undersökningen görs mot bakgrund av en diskussion om folkbibliotekets och musikbibliotekets förändrade situation i det digitala kulturklimatet, med utgångspunkt i teorier och rum och plats som meningsskapande faktorer. Syftet med uppsatsen är att diskutera på vilka sätt den fysiska utformningen av musikbiblioteket och de aktiviteter man genom denna utformning möjliggör påverkar bibliotekets roll som kulturinstitution. Jag vill med Bibliotek 10 som exempel bidra till utökad kunskap om folkbibliotekets roll som socialt rum och kreativt centrum, med särskild tanke på musikbibliotekens möjligheter i sammanhanget.

Den övergripande forskningsfrågan jag avser svara på i uppsatsen är hur musikbibliotekets rumsliga utformning, såsom den kan iakttas på Bibliotek 10, i samspel med användningen av biblioteksrummet skapar en plats för musik och kultur med en egen rumslig logik och vilken betydelse denna förmedlar. För att kunna svara på denna övergripande forskningsfråga faller härunder ett antal delfrågor:

Vilka typer av funktioner och material tillhandahålls och hur formar dessa och deras inbördes organisation musikbiblioteksverksamhetens logik?

Vilka aktiviteter möjliggörs och uppmuntras genom den fysiska utformningens logik och de funktioner som tillhandahålls, i synnerhet avseende musikrelaterad verksamhet?

Vilka aktiviteter kan iakttas i biblioteksrummet och hur förhåller sig de till den fysiska utformningens logik?

1.3 Avgränsningar

Jag kommer, med tanke på uppsatsens omfång, att begränsa undersökningen till bibliotekets uttryck, det vill säga verksamheten som den kan iaktas på plats, och lämna mer genomgående studier av attityder till verksamheten åt sidan. Biblioteksrummet och de aktiviteter som där försiggår, förutsätter jag, uttrycker något som i sig själv är tolkningsbart utan utförligare beskrivningar om avsikter, även om det i samtal med verksamhetens företrädare är oundvikligt att sådana framkommer. Jag kommer inte att närmare undersöka planeringsprocessen av biblioteket och dess utformning, endast beröra dess historia i en kortfattad beskrivning av studieobjektet. Användarna får en del i undersökningen i den mån deras aktiviteter kan observeras i biblioteksrummet, men en undersökning av deras uppfattningar och upplevelser är ett ämne som inte ryms inom ramen för detta arbete.

Varför välja att fokusera på själva biblioteksutformningen istället för de människor som utformar eller kommer i kontakt med den och deras subjektiva föreställningar? Jag tror att detta perspektiv kan leda till en förståelse av hur musikbiblioteket som kulturinstitution talar till användarna genom fler signaler än bara materialet och att man erbjuder skivan någon letade efter, samt det faktum att fler faktorer spelar roll för huruvida man uppfattar biblioteket som en arena för kultur och inte bara en väg till musikmedier och information om musik.

1.4 Disposition

Jag har inlett med att introducera forskningsproblemet, uppsatsens syfte, frågor och avgränsningar. I följande kapitel beskriver jag den teoretiska utgångspunkten för uppsatsen. I teorikapitlet introducerar jag först begreppen rum och plats, därefter Henri Lefebvres rumsteori och når sedan fram till en begreppsdefinition för den föreliggande undersökningen. Efter detta presenterar jag relaterad forskning när det gäller rumsliga perspektiv på byggnader och bibliotek. I det därpå följande kontextkapitlet presenterar jag de finska musikbibliotekens historiska sammanhang för att sedan gå in på faktorer som påverkar dagens musik- och kulturverksamhet. Studiens metodologiska utgångspunkt följer därefter, och sedan en redovisning av det empiriska materialet för att slutligen övergå i analys och slutdiskussion. Empiriredovisningen och analysen är en enhet som är upplagd på det viset att den föregående leder upp till och bereder väg för den andra. I slutdiskussionen lyfter jag fram och sammanfattar de viktigaste teman som framkommit i analysen.

2. Teori

Jag kommer i detta kapitel att presentera och förklara den teoretiska utgångspunkten för uppsatsen. Den utgörs främst av de kulturgeografiska begreppen rum och plats och filosofen Henri Lefebvres teorier om det sociala rummet. Jag inleder min presentation av rum och plats med en översikt över möjliga perspektiv på dessa för att därefter nå fram till den begreppsdefinition och rumssyn som ligger till grund för min diskussion. Anledningen till att skissa upp dessa perspektivskillnader först är att skapa en bättre förståelse för de olikheter man även inom biblioteks- och informationsvetenskapen kan finna i hur begreppen operationaliseras då detta är ett relativt nytt teoretiskt perspektiv inom ämnet. Jag kommer därefter att presentera Lefebvres rumsuppfattning som utgör den syn på rum och sociala relationer som jag utgår från. Därefter går jag vidare till ett kapitel om kopplingen mellan byggnader som rum och deras användning. Efter byggnader fokuserar jag mer specifikt på bibliotek för att se hur man kan betrakta dessa i ett perspektiv av rum och plats.

2.1 Kulturens geografi – ett rumsligt perspektiv

Rum och plats är två begrepp ur kulturgeografisk teoribildning som på senare tid börjat användas inom biblioteks- och informationsvetenskapen för att förstå samspelet mellan den fysiska miljön och hur människor använder, formar och formas av den. Kulturgeografin är en del av geografin som studerar hur människan och samhället organiserar och formas av omvärldens resurser, med samspelet mellan människa och miljö, lokaliseringsmönster och rumsliga flöden som centrala studiefält. Utmärkande för disciplinen, menar kulturgeograferna Martin Gren och Per-Olof Hallin i *Kulturgeografi: en ämnesteoretisk introduktion* är ett rumsligt perspektiv på det sociala livet. (Gren & Hallin 2003, s. 10ff)

Centralt för studiet av den geografiska aspekten av det sociala livet är begreppsparet som på engelska betecknas *space* och *place*, det vill säga *rum* och *plats*. Dessa två begrepp är byggstenarna i kulturgeografiskt tänkande och sträcker sig tillbaka flera århundraden, men har i takt med forskningens utveckling förklarats olika av olika teoretiker inom olika discipliner, menar geograferna Phil Hubbard, Rob Kitchin och Gill Valentine i introduktionen till *Key thinkers on space and place* (2004, s. 3). Jag kommer inte att redogöra för begreppens utveckling i detalj, men kort och förenklat kan man säga att fram till 1970-talet var en ganska okomplicerad syn på begreppen rådande där rum sågs helt enkelt som bakgrunden mot vilken människor och samhällen arrangerade sina förehavanden och där platser var människans skapelser, i regel de platser de bebodde. Under 50- och 60-talet försökte ett antal geografer utveckla geografin till en positivistisk vetenskap och verkade för att arbeta fram teorier och rumsliga lagar

baserade på statistisk analys. Resultatet av detta var en syn på rum som en yta på vilken relationerna mellan mätbara ting utspelade sig. Den grundläggande sanningen inom disciplinen blev snart, enligt Hubbard, Kitchin och Valentine, att det var möjligt att kartlägga och modellera mönster över relationerna mellan saker på jordens yta vilket antydde en föreställning om mänskliga aktiviteter och fenomen reducerade till rörelser, nätverk och hierarkier utsträckta över jordytan.

Som en reaktion på denna objektiva positivistiska typ av analys utvecklades under 1970-talet en ny tolkning av rum som bundet till sociala relationer och både socialt producerat och konsumerat (Hubbard, Kitchin, Valentine 2004, s. 5ff). Den humanistiska geografin och den marxistiska geografin var två inriktningar som båda avvisade den positivistiska utgångspunkten som både teoretiskt och metodologiskt bristande. Inom den humanistiska geografin framhöll man, enligt Hubbard, Kitchin och Valentine, vikten av subjektivt vetande och såg geografiskt rum inte bara som en objektiv struktur utan en social upplevelse genomsyrad av sammanflätade betydelsebärande lager. Forskningsobjektet blev därmed *socialt rum* istället för fysiskt eller objektivt rum. Inom den marxistiska geografin strävade man mot en förståelse av rum som produkten av samhälleliga krafter. Man noterade till exempel hur olika samhällen använder och organiserar rum på olika sätt och sökte förklara de processer genom vilka sociala skillnader blev spatialska mönster för ojämlikhet (Valentine 2001, s. 3). Gren och Hallin skiljer mellan idealistiska rumsuppfattningar, där rummet är en mental konstruktion och materialistiska rumsuppfattningar för vilka rum är detsamma som det som har en fysisk utsträckning. Inom en idealistisk rumsuppfattning ser man rum som en kategori med vilken vi kan ordna och dela in världen. Man talar om att människor lever i olika sociala rum, eller om diskurser, som till exempel litteraturens rum eller konstens rum. Den tredje kategorin, den relationella rumsuppfattningen, kombinerar ingredienser från en materiell rumsuppfattning och en idealistisk. Här är rum både artefakter och sociala relationer. Byggnader, infrastruktur och den rumsliga ordningen mellan och inom rummen är relaterade både till varandra och till människors sociala relationer och föreställningar om rum (Gren & Hallin 2003, s. 86f). Ur ett biblioteks- och informationsvetenskapligt perspektiv skulle en idealistisk rumsuppfattning innebära fokus på individers upplevelser av biblioteksrummet, kanske hur de mentalt placerar in biblioteket i ett större livsrum. För studiet av kopplingen mellan utformningen av biblioteksrummet, relationen till dess kontext och den användning som möjliggörs, som jag intresserar mig för här, krävs den flexibilitet mellan fysiskt och mentalt rum som en relationell rumsuppfattning möjliggör.

Plats är det andra centrala begreppet inom kulturgeografin vid sidan av rum. Gren och Hallin (2003, s. 138ff) menar att platsbegreppet använts på många olika sätt, från att ses som punkter i ett geometriskt mönster till en lokaliseringens inneboende essens, men att ett mer aktuellt synsätt är att framhålla platser som sociala konstruktioner. En vanlig uppfattning bland kulturgeografer idag är att plats betecknar något unikt som är avgränsat, vare sig avgränsningen är materiell, symbolisk eller sociokulturell. Plats skulle därmed kunna kallas ett specifikt rum med en egen identitet, oavsett om detta rum har en fysisk utsträckning eller mental. Platser har unika särdrag som skiljer dem från varandra och används av människor på olika sätt. De är föränderliga och skiftar genom interaktionen mellan människa och plats, men också människor emellan på platsen. En annan föränderlighetsfaktor är platsers beroende av människors bilder och

föreställningar av dem som påverkar deras relation och band till platsen. Kulturgeografen Ray Hudson ser platser som

complex entities, ensembles of material objects, people, and systems of social relationships embodying distinct cultures and multiple meanings, identities and practices. As such places are contested and continuously in the process of becoming, rather than essentialized and fixed, open and porous to a variety of flows in and out rather than closed and hermetically sealed (Hudson 2006, s. 627).

Platser är också starkt knutna till identitet. Vi konstruerar våra vardagsliv genom rörelser mellan olika platser och knyter de flesta av våra rutiner till specifika platser. Platsernas materiella utformning och innehåll skapar möjligheter och restriktioner för vilka aktiviteter som kan utföras där och det materiella blir därmed medaktör i vardagslivets geografi (Gren & Hallin s.143f).

2.2 Lefebvres sociala rum

Synen på rum som socialt producerat artikulerades för första gången fullt ut i den marxistiskt orienterade filosofen Henri Lefebvres teorier, vilka har haft stort betydelse för senare kulturgeografisk teori (Hubbard, Kitchin, Valentine 2004, s. 5). Lefebvre strävar i *The production of space* (publicerad första gången 1974) mot en teori om rummet som förenar det fysiska, det mentala och det sociala (Lefebvre 1991, s. 11). Huvudtesen är att rum är en social produkt och att sociala relationer som sådana är spatiala. Vi existerar i tid och rum, uppfattar rummet, skapar och formar rummet utifrån våra föreställningar om hur samhället ska ordnas, samt lever i och använder rummet utifrån de förutsättningar vi byggt upp. I denna process ger sig maktstrukturer till känna genom rumsproduktionens avhängighet av produktionsmedlen och dess bakomliggande ägandeskap och ideologier, vilket i sin tur påverkar de som använder rummet. Vem som äger rum, vad som tillåts i rummet, både uttryckligen och implicit genom utformningen, hur stor del rum som tilldelas olika personer, samhällsklasser, typer av aktiviteter och så vidare, är alla faktorer som både påverkar och reproduceras genom ett samhälles rumsproduktion (Lefebvre 1991). Det finns enligt Lefebvre en stark koppling mellan de sociala koder som existerar i samhället och det sociala rummet. Användningen av det offentliga rummet bygger på en mängd tysta överenskommelser. Lefebvre talar om dessa överenskommelser som en spatial ekonomi som tar sig uttryck i exempelvis att man om möjligt håller respektfullt avstånd till andra, att man inte bråkar om platser och att man håller offentliga utrymmen fria. Denna ekonomi uppmuntrar vissa relationer mellan människor på specifika platser som till exempel butiker, kaféer och biografier. Dessa relationer som uppstår genererar i sin tur konventioner enligt vilka olika platser ska fungera, till exempel att vissa platser ska vara lugna och tysta utrymmen dit folk går för att ha trevligt och så vidare (Lefebvre 1991, s. 56f). Lefebvres teori är en användbar utgångspunkt för förståelsen av folkbiblioteket som del i det offentliga stadsrummet. Som del i stadens spatiala nätverk fyller det en viss funktion, dess placering antyder något om dess roll och dess arkitektur sänder ut något slags signal om dess betydelse. Det kommunala ägandeskapet inte bara påverkar vilka värderingar som reproduceras genom institutionens rumsutformning, utan sannolikt också hur allmänheten uppfattar sin relation till biblioteket och vem som har tillträde till det. Den är också till hjälp då

man, som jag i denna uppsats, studerar bibliotekets interna rumsliga relationer. Även där fungerar fördelningen av rummet som ett spel mellan tillträde och förbud och prioriteringar mellan användargrupper, funktioner, medietyper, aktiviteter och innehållsliga kategorier tar sig uttryck i den andel rum de tilldelas och deras inbördes relationer.

Lefebvre ser det sätt på vilket rum kan uppfattas som en tredelad skala utifrån begreppen *det uppfattade rummet* (le perçu), *det utformade rummet* (le conçu) och *det levda rummet* (le vécu). Det uppfattade rummet är den vardagliga praktiska varseblivningen av rummet, såsom människor ser, upplever och orienterar sig genom rummet i sina dagliga rutiner. Det utformade rummet är det teoretiska och konceptuella rummet hos stadsplanerare, ingenjörer och arkitekter, för att ta några exempel på rummets makthavare. Dessa skapar vad Lefebvre kallar representationer av rum som är knutna till bakomliggande föreställningar om hur världen (och relationerna bakom produktionsmedlen) är ordnad. Det levda rummet är rummet direkt levt och uppfattat genom bilder och symboler, hur det tas i besittning av dess användare och delvis förändras genom denna användning. Det rör sig här inte endast om hur man varseblir avståndet mellan väggar, föremål och andra avgränsningar, som i det uppfattande rummet, utan en vidgad upplevelse av rummet som involverar användarens affekt och fantasi. (Lefebvre 1991, s. 33, 38f)

Plats hos Lefebvre utkristalliseras som en särskild form av rum, något som skapas genom namngivning såväl som genom de specifika aktiviteter som associeras med särskilda sociala rum. Efter Lefebvre ser många geografer därför plats som en typ av rum som är definierat och konstruerat genom människors levda erfarenheter. Platser som sådana ses som fundamentala i skapandet av en känsla av tillhörighet för de som lever på dem och fokuspunkter för identiteter, med olika betydelser för olika människor (Hubbard, Kitchin, Valentine 2004, s. 5). Begreppet plats ligger därmed nära det levda rummet.

2.3 Begreppsdefinitioner

På senare tid har rum- platsbegreppen fångats av forskare inom biblioteks- och informationsvetenskap som ett användbart koncept för förståelsen av bibliotekens mångfacetterade dimensioner, hur de uppfattas och används av olika intressenter varav mest specifikt användarna. Svårigheterna, menar B&I-forskargruppen Karen Fisher, Matthew Saxton, Phillip Edwards och Jens-Erik Mai (2007, s. 135), består i hur begreppen förstås och operationaliseras av olika forskare. Antologin *Library as place* (2007) samlar ett flertal artiklar som alla behandlar biblioteket ur ett plats- och rumsperspektiv. Här blir det tydligt hur olika man kan betrakta dessa begrepps innebörd då boken rymmer en flora av definitioner, men även flera fall av utebliven definition. Karakteristiskt är att man väljer att fokusera på antingen *rum* eller *plats*. Till exempel utgår Paulette Rothbauer i sin undersökning av biblioteket som plats för sexuella minoriteter från en humanistiskt orienterad definition av begreppen formulerad av kulturgeografen Cara Carmichael Aitchison som ser rum som den sociala och kulturella manifestation av platsen, vilken reduceras till enbart den objektiva fysiska dimensionen. Platsen ses därmed som fixerad och fast medan rummet blir ett flytande och föränderligt

mentalt rum och ett resultat av sociala och kulturella förändringar (Rothbauer 2007, s.102). Denna syn på rum som enbart praktiserat liknar en isolering av Lefebvres levda rum.

För att nå fram till en begreppsdefinition användbar för just denna uppsats kommer jag att utgå främst från Lefebvres rumssyn. Jag kommer härnäst att med begreppet *rum* syfta på själva utrymmet såsom det fördelas, utformas och organiseras. Denna definition placerar sig i en samtida kulturgeografisk tradition i och med utgångspunkten att denna fördelning är skapad under påverkan av sociala faktorer och maktstrukturer, i sin tur påverkar det sociala liv som förs inom rummet och får betydelse i människors uppfattningar av det. För att tala med Lefebvres ord är detta *utformat rum*, vilket inverkar på hur människor gör bruk av rummet, det vill säga *levt rum*. Just dessa två nivåer av Lefebvres tredelade rumsuppfattning är de jag främst kommer att fokusera på i min undersökning eftersom de fångar en intressant spänning mellan hur rummet planeras och hur det används. *Plats* får här stå för en speciell typ av rum som är avgränsat, unikt och besitter egna egenskaper och en egen rumslogik. Platsens egenskaper är både fysiska, det vill säga dess unika distribution av rum, artefakter och människor, och sociala med dess inneboende sociala strukturer, oskrivna regler, kulturella signaler och föreställningar knutna till platsen. Denna användning av begreppen kan sägas representera en relationell rumsuppfattning.

Jag kommer i min analys av Bibliotek 10 att utgå från Lefebvres förståelsenivå *utformat rum* då jag analyserar hur rummet, med de funktioner och föremål det rymmer, är organiserat och utformat. Analysen av användningen av biblioteket rör sig på nivån *levt rum* i den mån detta kan studeras utifrån observationer av aktiviteter i rummet. Genom att sammanställa dessa två och jämföra hur de sammanfaller och identifiera de eventuella spänningar som kan identifieras emellan dem hoppas jag kunna skapa förståelse för samspelet mellan dessa två nivåer. Den bild som framträder i tolkningen kommer att relateras till hur man kan förstå biblioteket som *plats*, varmed platsbegreppet får en del i analysen.

De begrepp som här definierats är de som är relaterade till uppsatsens teoretiska utgångspunkt. En definition av musikbibliotek, vilket naturligtvis är av största vikt i en studie av denna bibliotekstyp, presenteras i kapitel tre som behandlar musikbibliotekens kontext.

3. Relaterad forskning

I detta kapitel presenterar jag tidigare forskning som på olika sätt relaterar till ett rumsligt perspektiv på bibliotek. Jag inleder med ett kapitel om biblioteket som rum och biblioteksbyggnader. Detta blir till sin natur ett tvärvetenskapligt perspektiv som hämtar teorier från både arkitekturhistoria, kulturgeografi och biblioteks- och informationsvetenskap. Följande underavdelning har ett mer renodlat B&I-perspektiv och presenterar rumsliga synsätt på bibliotek, och i första hand folkbibliotek.

3.1 Byggnaden och det sociala rummet

Den fysiska utformningen av biblioteksbyggnaden spelar stor roll för hur biblioteket upplevs som plats, menar arkitekturhistorikern Abigail Van Slyck som i artikeln "Managing pleasure: library architecture and the erotics of reading" studerat hur biblioteksbyggnaders utformning påverkar interaktionen mellan användaren och böckerna. Exteriören sätter ett avgörande första intryck hos besökaren. Portar, dörrar och trappor ger vid närmandet ibland ett intryck av bibliotekets åtkomlighet och kan ge besökaren associationer till liknande typer av institutioner. Planlösningen och inredningen bestämmer vilken interaktion som är möjlig med allt från medier till personal och andra besökare. Utformningen av biblioteksrummet, dess rymd, möblering och innehåll kan sägas utgöra en scen som tillåter, eller rent av inbjuder, användarna att spela vissa roller medan andra roller görs mer eller mindre otänkbara. (Van Slyck 2007, s. 221)

Människors existentiella utrymme påverkas både av hur rum fördelas och utformas och de oskrivna regler och maktstrukturer som påverkar hur de använder rummet. Specifika platsers utformning och materiella innehåll skapar, som jag tidigare nämnt, möjligheter och restriktioner för vad man där kan göra. Vissa typer av platser kan vara starkt förknippade med en viss typ av beteende, kanske talar man tystare när man går in i bibliotek eller ett museum än man gör på ett café eller på postkontoret (Gren & Hallin 2003, s. 6). Inom arkitekturen talar man om byggnader i termer av typ och funktion för att beskriva de koder, former, rumsliga strukturer och estetiska uttryck som på förhand är knutna till en viss arkitektur. Till exempel är en bank en bank, ett museum ett museum vari vissa former återkommer, känns igen och informerar betraktaren om dess status och hur man ska förhålla sig till den. Dessa drag är knutna till byggnadens avsedda användning och påverkar sannolikt den verkliga användningen (Koch 2004, s. 22f).

Länken mellan arkitektur och socialt rum har uppmärksamats av både arkitekter och geografer. Hus är inte neutrala kärl för sociala relationer utan är utformade av människor

och därmed resultat av samhället som skapat dem (Valentine 2001, s. 64). Detta har i synnerhet uppmärksammats i feministiska arkitekturstudier, med exempel på hur hemmens utformning kan läsas som kartor över sociala strukturer och värderingar om till exempel kvinnans plats, vilka aktiviteter som är privata respektive offentliga och för vem, samt vilket beteende som är passande för kvinnor och män på specifika platser. Arkitektur- och genusforskaren Jos Boys menar att

architecture seems to make a physical representation of social relations in the way it organises people in space. It does this both symbolically – through imagery and ‘appropriateness of place’ for a particular activity [and person] – and in reality – through physical boundaries and the spatial relationships made between activities (Boys 1984 i Valentine 2001, s. 64).

Den rumsliga logiken, rumsliga strategier och system, kan alltså sägas både skapa och representera sociala relationer och strukturer. Platser rumsliga utformning och ordning bygger på existerande föreställningar om samhället och hur det ska ordnas (Koch 2004, s. 30). Biblioteksbyggnader kan ses som uttryck för vilken plats boken, kulturen och vetandet har i samhället. Denna hållning är utgångspunkten för arkitekturforskaren Daniel Kochs analys av tre svenska folkbibliotek byggda vid olika tider. Han menar att biblioteken genom tiderna varit starkt knutna till representation av koncept som kunskap, information, demokrati och lärande. Förändringar i synen på bibliotekets roll kan avläsas i biblioteksbyggnader från olika tider. Fokus för hans studie av rumsstrukturens meningsskapande är synen på *kunskap* såsom den kan läsas i biblioteksbyggnaderna. Koch ser ett utvecklingsmönster i bibliotek från 1900-talets senare hälft från kunskap som någonting som kan hittas i böcker, till någonting som kan hittas genom böcker och social interaktion. Vidare utvecklas de mot en tredje fas där böckerna har en mindre roll och mer fungerar som bakgrund till kunskapsproduktion genom mellanmänsklig interaktion. Utvecklingen har också gått från att bibliotek handlat främst om böcker till att i huvudsak handla om människor. Detta genom att exempelvis stärka sociala funktioner som kafé och ändra utformningen av studieplatser och distributionen av bokhyllor. Biblioteksbyggnaderna har därmed utvecklats från platser för privat sökande i samlingarna efter böckers djupa lärdom, till platser där kunskap utvecklas genom möten mellan människor. Biblioteken har till sin rumsliga utformning gått från att segregera människor i system som håller dem isär och skyddar det privata till att integrera människor genom att utforma rummet så att människor på sina vägar genom biblioteket leds till varandra eller till ytor där man kan förvänta sig att många andra uppehåller sig. (Koch 2004, s. 152f)

Biblioteksbyggnader blir med detta synsätt historiska symbolbärare, åtminstone om man får tro Vilma Hodaszy-Fröberg som i sin studie av biblioteksbyggnader *Tystnaden och ljuset* går så långt som att se biblioteken som uttrycksbärare för människans världsbild och uppgift i världen (1998). Andra mer pragmatiskt inriktade studier av biblioteksarkitektur framhåller samspelet mellan funktionalitet och uttryck i ett biblioteks tillblivelse, som Ann Currys artikel ”Planning public libraries: views of architects and librarians” (1998). Sven Nilsson menar i artikeln ”Biblioteket och tiden” (1997) att bibliotek inte bara förhåller sig till utvecklingen i samhället utan också till andra bibliotek i en självständig bibliotekstradition. I denna utveckling skönjer han ett mönster för bibliotekens historiska utformningstrender. 1800-talets bibliotek, och även många från 1900-talets början, formades efter samma princip som fångelserna med

överblick över hela miljön från en eller ett fåtal punkter som upphöjda informationsdiskar. Med utgångspunkt i tayloristiska tidsstudier formades 1950- och 60-talets bibliotek till rationella lånebibliotek, varefter 70- och 80-talets bibliotek blev mer vardagsrumsliknande med sittplatser, bord, lampor, även om samlingarna behöll den klassiska uppställningen efter klassifikationssystemet. Tre moderna bibliotekskoncept är, enligt Nilsson, "landskapet" med en friare uppställning och växling mellan samlingar och öppna ytor, sittgrupper och utställningstorg, och mellan större och mindre stråk och gångar, "collaget" med skärpta snitt mellan avdelningar och funktioner och gränser mellan rum, samlingar och sittgrupper, och "det dekonstruerade biblioteket" som lämnat konceptet av det universella biblioteket och delats upp med hårt profilerade enheter antingen som i en galleria eller frikopplade från varandra (Nilsson 1997, s. 30).

Daniel Koch menar att användningen av platser i hög grad är ett resultat av deras strategiska rumsliga läge i stadens spatiala nätverk och att platser, genom fördelningen av människor, funktioner, möten och platser för interaktion i rummet, deltar i produktionen av mening, både för den specifika platsen och i samhället i helhet. Koch skapar i sin licentiatavhandling om tre svenska biblioteksbyggnader en metodologisk utgångspunkt, tungt influerad av Lefebvres rumsteorier men också de arkitekturteoretiska space syntax-teknikerna (utvecklade av Bill Hillier och hans kollegor vid University College London), för studiet av platser. Den utgår från tre nivåer av rumslig fördelning: *fördelningen av rummet* (distribution of space), *fördelningen i rummet* (distribution in space) och *fördelningen genom rummet* (distribution through space). Koch grundar sin metodologi i Lefebvres syn på rum som samtidigt producerat, producerande och produktionssätt. Med påståendet att rum produceras menar han, som vi sett ovan, det faktum att samhällsstrukturer och existerande föreställningar om världen påverkar hur rummet utformas. Detta sker genom en *fördelning av rum* som i sin tur påverkar människorna i rummet genom dess egenskaper av tillgång och tillgänglighet, ägarskap, andel rum per person och så vidare. Rummet som producent tolkar Koch som fördelningen av artefakter och människor i rummet, det som han valt att kalla *fördelning i rummet*. Produktionssättet syftar till människors spatiala beteende, deras *fördelning genom rummet*. Fördelningen av rum ligger främst i händerna på makthavare, planerare och arkitekter. Fördelningen i rummet styrs både av planerare och av rummets användare, men i det senare fallet mer av de som arbetar på platsen än de som besöker den. Fördelningen genom rummet ligger i händerna på de som använder rummet, vare sig de är besökare, personal eller andra som har anledning att vistas i ett utrymme. (Koch 2001, s.29f) Jag har funnit dessa tre nivåer användbara för en strukturering av det empiriska materialet och utgår från dem i den kommande empiriredovisningen och därmed även som språngbräda för analysen i samspel med begreppen hämtade från Lefebvre.

Den estetiska upplevelsen inkluderas av Koch (2001, s. 24) som en oundviklig medproducent av mening. De känslor som väcks av form, färg, dimensioner, associationer och referenser till konst och kultur ger en egen karaktär åt platsen. Känslomässiga band till en plats får man förmoda påverkas även av dessa aspekter, varför även jag kommer att ta hänsyn till estetiken i analysen av den fysiska utformningen.

På nivån *fördelning i rummet* är de artefakter som biblioteket rymmer betydelsebärande. Hur medierna, bibliotekets primära artefakter, organiseras i rummet är därför av stort intresse för en analys av bibliotekets rumsliga struktur (Koch 2001, s. 121). Hur medierna ställs upp på hyllor och fördelas i biblioteksrummet kan, men behöver inte nödvändigtvis, sammanfalla med organisationen i det klassifikationssystem som används. Hylluppställning kan göras enligt olika principer, från en detaljerad uppställning i enlighet med klassifikationssystemet till en bredare ämnesindelning byggd på föreställningar om användarnas sökbeteende och sätt att orientera sig i informationsutbudet (Rowley & Farrow, s.336ff). Att klassifikationssystem som sådana är en produkt av den tid och det samhälle ur vilka de är sprungna har Joacim Hansson visat i avhandlingen *Klassifikation, bibliotek och samhälle* (1999). Det sätt på vilket kunskap organiseras och indelas i klasser och hierarkier, visar Hansson, uttrycker en syn på världen och samhället och speglar därmed sin samtid och samhällsliga kontext. Som Koch visat är det rimligt att anta att även den rumsliga fördelningen av medierna ger uttryck för en syn på kunskap och samhälle. Det kan dock vara på sin plats att skilja mellan syftena och målgrupperna för klassifikation respektive hylluppställning.

Hur medierna exponeras på hyllorna är också en faktor i hur användarna närmar sig dem. De är liksom möbler och funktioner föremål i rummet som man genom aktiva val kan organisera på olika sätt med olika resultat. Märkta ryggar utåt, menar bibliotekskonsulten Cay Corneliuson i artikeln "Library as room and space" från 2003, signalerar en intern ordning skapad av och för bibliotekarier och andra med kunskap om systemet. Exponering av lockande omslag, å andra sidan, indikerar en extern ordning och vänder sig till dem som kanske inte är bekanta med bibliotekets system och inbjuder till slumpmässiga fynd, så kallad serendipity. I bokhandlar, till exempel, använder man ofta regeln femtio procent ryggar och femtio procent omslag, medan stormarknader med små boksamlingar ofta enbart visar omslagen. Signalerna man sänder ut med valen av exponering kan också sägas röra sig på en skala mellan yta och djup. Att systematiskt exponera olika titlar och variera exponeringen visar en yta med ett bakomliggande djup i samlingarna som man kan leta sig vidare in i, till skillnad från stormarknadens exponering som enbart signalerar yta. Enbart ryggar utåt kan möjligen ge en känsla av djupa samlingar som kräver kunskaper och målmedvetenhet att utforska. (Corneliuson 2003, s. 22)

3.2 Rumsliga perspektiv inom biblioteks- och informationsvetenskap

Det perspektiv jag presenterat ovan, som Koch anlägger i studiet av folkbiblioteken, är först och främst arkitektens men också av relevans för B&I. Även inom biblioteks- och informationsvetenskapen har ett rumsligt perspektiv på bibliotek på senare tid fått ett visst genomslag.

På vilka sätt kan man då tänka på biblioteket i termer av rum och plats? Gloria Leckie och John Buschmann föreslår några synsätt hämtade ur olika kulturgeografiska traditioner. Bibliotek är, åtminstone i västerländska samhällen, delar av det kulturella landskapet i stort. Som sådana är det möjligt att urskilja hur deras identitet har konstruerats på olika sätt i olika tider, och bibliotekets roll och betydelse i

kulturlandskapet har alltid och kommer alltid att vara omdebatterad. Leckie och Buschmann tar som exempel ett marxistiskt synsätt där bibliotekets plats i det kapitalistiska rumsbygget studeras, ett feministiskt där exempelvis könets roll för hur bibliotek som arbetsplatser är uppbyggda. Ett humanistiskt perspektiv på biblioteket som plats gör det möjligt att studera frågor relaterade till hur bibliotek fungerar som platser i människors vardag, hur de uppfattas och används och vilken symbolisk mening de har för det samhälle de serverar. En vanlig koppling är den mellan bibliotek och samhälle, då idén att ett samhälle kan formas kring och ha starka band till en plats passar bra in i en diskussion om bibliotek som platser. Biblioteket studeras ofta i dess egenskap av offentligt rum. Den starkaste traditionen i synen på biblioteket som offentligt rum är att anlägga ett perspektiv influerat av Habermas teorier om det offentliga rummet som arena för det fria samtalet. (Leckie & Buschmann 2007, s. 12ff)

Ett sådant perspektiv sluter sig den norske biblioteks- och informationsvetaren Ragnar Audunson till. Han menar i artikeln ”The public library as a meeting-place in a multicultural and digital context: The necessity of low-intensive meeting-places” (2005) att bibliotekets roll som mötesplats är starkt knutet till idén om biblioteket som en demokratifrämjande institution. Då denna roll fastställs i exempelvis bibliotekslagar och offentliga dokument är detta troligtvis rotat i ett synsätt inspirerat av Habermas teorier om den offentliga platsen som arena för oberoende kommunikation. Habermas menar att civilsamhället förlorar sitt oberoende till följd av marknadsanpassningen. Det invaderas efter hand av marknaden och konsumtion tar resonandets och den offentliga diskursens plats. Biblioteket får därmed ofta stå för en av de få kvarvarande demokratiska arenorna utanför marknadens påverkan (Audunson 2005, s. 434). Audunson skiljer mellan högintensiva och lågintensiva mötesplatser, det vill säga de arenor på vilka man deltar aktivt utifrån sina främsta intressen med andra som delar samma intresse, respektive områden där vi möter och exponeras för människor med andra intressen och värderingar utan att nödvändigtvis agera aktivt socialt. Högintensiva arenor är viktiga för individens utveckling och personliga meningsskapande. Enbart denna typ av arenor kan dock i ett multikulturellt samhälle leda till fragmentering där människor mest möter likasinnade som bekräftar deras egna värderingar. De lågintensiva arenorna verkar som motvikt till detta genom att de låter människor från olika kulturella grupper se varandra och synas på samma arena. Biblioteken, menar Audunson, fyller därmed som lågintensiv arena en viktig roll i samhället, särskilt med digitaliseringens ytterligare fragmentering mot grupper av likasinnade (Audunson 2005, s. 436f). Med detta inte sagt att biblioteksverksamhet inte kan innehålla inslag av högintensiva aktiviteter.

Även utanför en akademisk diskurs talar man ofta om biblioteket ur ett rumsligt perspektiv. De bilder som oftast används är ”biblioteket som mötesplats” eller ”samhällets vardagsrum”, vilka allt som oftast dyker upp i olika biblioteksrelaterade sammanhang som exempelvis debatter, offentliga utredningar, årsberättelser och handlingsplaner. Dessa metaforiska uttryck får dock sällan en närmare förklaring och definition utan används mer som effektiva slagord (Ljødal 2005, s. 9). Hilde Ljødal undersöker i *Folkebiblioteket som offentlig mötesplats i en digital tid* vad som ligger bakom begreppet biblioteket som mötesplats. Hon finner fyra olika synsätt som hon kallar *det värdebaserade rummet*, där mötena fungerar som identitetsskapande, *det sociala rummet*, där man frivilligt och utan förpliktelser kan befinna sig i ett socialt

sammanhang, *det politologiska rummet*, som kan vara en arena för fri kritisk debatt, och *rummet för lärande*, inom vilket det så kallade livslånga lärandet utspelar sig. Problemet, menar hon, är att bristen på definition och konkretisering av begreppet gör att bibliotekets egenskap av mötesplats eller socialt rum ofta blir en osynlig funktion som snarare kommer som en bonus än utvecklas och avsätts ekonomiska medel för (Ljødal 2005, s. 37).

Henrik Jochumsen och Casper Hvenegaard Rasmussens studie av danska biblioteksbesökarens användning av och föreställningar om biblioteket som institution, *Gør biblioteket en forskel?*, visar att biblioteksanvändare fäster stor vikt vid biblioteket som social mötesplats. De menar att det är dess egenskap av kulturcenter snarare än informationscentral som lockar folk till bibliotekslokalen, ”et av de få *ikke-kommercielle møde- og vaeresteder*, der eksisterer i lokalsamfundet” (Jochumsen & Hvenegaard Rasmussen 2000, s. 161). Utlåning av böcker är det som för det flesta kännetecknar biblioteket som fenomen, men biblioteket representerar ofta något annat eller något mer i användarnas liv i egenskap av plats (Jochumsen & Hvenegaard Rasmussen 2000, s. 24).

Bibliotekets sociala funktion inpassas i Marianne Anderssons och Dorte Skot-Hansens (1994, s. 17f) analysmodell för folkbibliotekets profil i lokalsamhället, som en av de fyra funktioner som på biblioteket både särskiljer sig som olika aspekter av verksamheten men också samtidigt samverkar och överlappar varandra. Bibliotekets huvudfunktioner beskrivs som kulturcenter, informationscenter, kunskapscenter och socialt center. Som socialt center fungerar biblioteket som ram för vardagens sociala liv i egenskap av vistelseplats och med tjänster som rådgivning och uppsökande verksamhet. Men även som kulturcenter får bibliotekslokalerna betydelse som vistelseutrymme med dess möjligheter till arrangemang, utställningar, verkstäder, möteslokaler och övningsrum. Som informationscenter erbjuder biblioteket referensservice, samhällsinformation, turistservice och arbetslivsservice där både privatpersoner och arbetsmarknaden får nytta av verksamheten. Kunskapscenterfunktionen inriktar sig på att stödja utbildning och lärande genom pedagogisk verksamhet, men också tillhandahållande av rum för studier (Andersson & Skot Hansen 1994, s. 12). Andersson och Skot-Hansen hävdar att det sedan åttiotalet pågått en kamp om bibliotekets roll i hela Norden mellan förespråkare för bibliotekets roll som kulturcentral, med värden som upplevelse och bildning i centrum, och de som drivit frågor om bibliotekets utveckling som informationscentral med den tekniska utvecklingen som motor. Många har oroat sig för ett paradigmskifte som skulle omvandla bibliotekets roll från kulturinstitution till informationscentral där teknologi och marknadskrafter utmanövrerar andliga värden och folkbildningstanken. I denna debatt har egenskaperna av kunskapscenter och socialt center ofta hamnat i skymundan (Andersson & Skot Hansen 1994, s. 12).

Diskussionen om biblioteket som socialt rum är ofta generell. Musikbibliotek som specifik bibliotekstyp, som står i fokus för denna uppsats, har mig veterligen inte studerats ur ett rumsligt perspektiv. När det gäller studier av musikbibliotek har fokus främst legat på samlingarna, deras innehåll, tillgänglighetsförande och musikanvändarnas informationsvanor. Musikbiblioteket som rum, plats eller musikarena tycks vara ett utforskat område. Andra musikinstitutioners rumsegenskaper har däremot utforskats,

till exempel i arkitekten Catharina Dyrssens avhandling *Musikens rum* (1995), liksom musikens sociala rum i ett flertal kulturgeografiska studier.

3.3 Sammanfattning av teori och relaterad forskning

Efter att ha introducerat den teoretiska ansatsen för uppsatsen och tidigare forskning av relevans för studien sammanfattar jag här helt kort vad som hittills presenterats. De kulturgeografiska begreppen rum och plats har definierats och använts på olika sätt genom disciplinens utveckling och operationaliseras fortfarande på något skilda sätt inom traditioner med olika fokus. En stark tendens efter Lefebvres genomslag inom ämnet är att se rum som socialt producerat och att sociala relationer som sådana är spatials. Rum skapas och formas utifrån våra föreställningar om hur samhället ska ordnas. Samtidigt påverkar rummets utformning i motsatt riktning det liv som levs inom dess ramar. Ägarskap, tillåtelse och förbud genom utformning och fördelning av rum, påverkar de sociala relationer som finns i rummet och hur man uppfattar rummet och hur det ska eller kan användas (Lefebvre 1991). Rummets utformning är därmed beroende av dess omgivande sammanhang. Det finns en stark länk mellan arkitektur och socialt rum. Hus är inte neutrala kärn utan är utformade av människor, resultat av samhället som skapat dem och påverkar i sin tur människorna som vistas i dem. Biblioteksbyggnader är inget undantag. Biblioteksbyggnader ses av många forskare inom området biblioteksarkitektur, exempelvis Daniel Koch och Vilma Hodaszky-Fröberg, som uttryck för vilken plats boken, kulturen och vetandet har i samhället och i utformningen knutna till representation av koncept som kunskap, information, demokrati och lärande. Förändringar i synen på bibliotekets roll kan tolkas i studier biblioteksbyggnader från olika tider. Biblioteksbyggnader kan, som hos Koch, studeras utifrån hur rummet är fördelat inom biblioteket och ordningen mellan funktioner och föremål. Denna metod, kombinerat med studier av hur rummet används spatials, anknyter till Lefebvres rumspektiv.

Bibliotek kan ur ett rumsligt perspektiv studeras på olika sätt som vi sett i kapitlet ovan. Utöver de arkitekturteoretiska och –historiska perspektiven är det vanligaste synsättet inom biblioteks- och informationsvetenskapen studiet av biblioteket som offentligt rum i linje med Habermas teorier om det offentliga rummet som arena för det fria samtalet. Man talar då ofta om bibliotekets roll som mötesplats eller socialt rum i samhället.

Också jag utgår i denna uppsats från en föreställning om att det finns en koppling mellan hur rummet på den offentliga platsen fördelas, utformas och organiseras, och hur dess användare tar rummet i besittning för olika aktiviteter. Jag utgår också från att rummet utformas i ett socialt sammanhang varför det är nödvändigt att sätta det i samband med verksamhetens kontext. Jag ser i rumspektivet goda möjligheter för en helhetssyn på musikbiblioteket som kulturinstitution och kommer i det följande att studera rumsutformningen med trådar till det sammanhang musikverksamhet bedrivs inom idag. Jag fortsätter därför härnäst med ett kapitel som skildrar denna musikbibliotekskontext.

4. Kontext – musikbiblioteken och deras samtid

Ett musikbibliotek definieras av IAML² som en organisation, eller del av en organisation, vars främsta syfte är att upprätthålla och tillgängliggöra en musiksamling för att tillfredställa användarnas behov rörande information, forskning, utbildning eller fritid. Alla bemannade och organiserade samlingar av dokument, såväl tryckta som audiovisuella och elektroniska, omfattas av termen musikbibliotek oavsett om de existerar som en fysiskt separat samling eller ej (Committee for 'Guidelines and recommendations for the collection of music library statistics' 1993, se Ledsham 2000, s. 16). Denna uppsats diskuterar musikbiblioteksverksamhet på folkbibliotek vilket kan innebära såväl separata musikavdelningar inom en större folkbiblioteksbyggnad, musikmedier integrerade i ett folkbiblioteks övriga samlingar eller separata biblioteksfilialer specialiserade på musik, som undersökningsobjektet i min studie.

Musikbiblioteken verkar, som alla andra kulturinstitutioner, inom en samtida kulturell kontext och påverkas av de sätt på vilka man talar om och vilka föreställningar som finns om konst och kultur. B&I-forskaren Sanna Talja (2001, s.7f), som ägnat en stor del av sin forskning åt musikens roll på biblioteken, står för ett diskursanalytiskt synsätt på den institutionella kulturverksamheten:

The regular ways we talk about art and culture have much to do with our culture's explanations of reality and the social organization of our community. Often they have little to do with art and culture as we experience it while listening to a record, reading a book, or watching a movie. The ways in which we describe and categorize music, and how we actually hear and experience music, are two different worlds. Terms and categorizations belong to the world of ideology, and they tell about the society's history and traditions. The historical tradition expressed in words can clash with the consciousness born out of experiences, out of taking part in and identifying with culture. (Talja 2001, s. 7)

Vidare framhåller Talja att det finns två sidor av musikaliska relationer, vilka är kopplade till affekt å ena sidan, det vill säga deltagande i musiken och identifikation med andra lyssnare, och å andra sidan teoretisk kunskap om musik och de diskursiva former som vi måste använda när vi beskriver musiken och vår relation till den. Dessa aspekter påverkar varandra på så vis att ideologi påverkar lyssnandet, medan affekt i sin tur gradvis förändrar ideologin. (Talja 2001, s. 7f)

Förändringar i hur man ser på och förstår konst, kultur och samhälle påverkar alla kulturens fält, menar Talja (2001, s. 206) och innebär en stark konkret påverkan på den sociala verkligheten och institutionella praktiker. När det gäller relationerna mellan

² International association of music libraries, archives and documentation centres

praktik och ideologi i kulturpolitiken och biblioteket som institution menar hon dock att historiskt starka tolkningar kan utgöra ett hinder för att anpassa institutionell praxis till de förändringar som skett i kulturella praktiker och upplevelser. Olikheter och spänningar mellan gammalt och nytt i konst, kultur och samhälle påverkar dock biblioteket som institution och kan i längden göra sig gällande även i praktiken och integreras i verksamheten. Som exempel tar hon det vid den tiden aktuella kulturpolitiska målet i Finland att ge upp traditionella kulturella motsättningar och prioriteringen av traditionella kulturella institutioner för att respektera människors verkliga kulturella praktik och tillhörighetskapande (Talja 2001, s.8).

4.1 Musik på de finska folkbiblioteken – historia och ideologi

I Finland uppstod idén om att skapa separata musikavdelningar i biblioteken någon gång i mitten av 1950-talet (Talja 2001, s. 32), vilket är ungefär samtidigt som de svenska folkbibliotek som var först ut med musikavdelningar (Andersson 1986, s. 60). Sanna Talja framhåller i sin översikt över de finska musikbibliotekens historia kompositören Seppo Nummi som drivande inom musikbiblioteksrörelsen. Nummi drog i sina skrifter upp riktlinjer och mål som musikbiblioteken skulle uppfylla och hans biblioteksprogram accepterades som en bas för grundandet av musikavdelningar och gav legitimitet åt dessa som en ny del av bibliotekets funktioner. Utan att erbjuda och framhålla musik i samma mån som litteratur var inte biblioteken sanna demokratiska allmänpedagogiska institutioner menade han. Grunden för Nummis biblioteksprogram var att biblioteken kunde spela en central roll i att höja den musikaliska nivån. Han såg främst biblioteken som musikalisk amatörutbildning. En aktiv publik med god förståelse och uppskattning av musik skulle höja det nationella musiklivet och rädda det från underhållningsmusiken och det passiva lyssnandet. Idealet var hämtat från sjuttonhundratalets Tyskland med musiklyssnare som inte enbart var en passiv publik utan amatörer med tillräckliga kunskaper för att själva kunna musicera hemma på amatöرنivå och förstå basen i den västerländska klassiska musiken. Musikbibliotekens främsta funktion var att tillhandahålla de resurser och kunskaper som behövdes för det harmoniska samspelet mellan musikskapande, musiklyssnande och kunskap om musik (Talja 2001, s. 32ff). Enligt Nummis program var musikbibliotekens uppgift att stödja musikaliskt lärande genom att 1) tillhandahålla noter och musiklitteratur, samt arrangera musikföreläsningar och lyssningscirkel, 2) tillhandahålla fonogram och uppmuntra aktiv användning av dessa genom bibliotekskonserter, och 3) tillhandahålla musikinstrument och övningsrum för användarna. Dessa tjänster har sedan fortsatt att utgöra musikbibliotekens verksamhet i Finland, utom cirkel- konsert och föreläsningsverksamheten som snabbt tynade bort eftersom den inte upplevdes som en del av den normala biblioteksaktiviteten. När det gäller instrument och övningsrum tillhandahåller de största städernas musikavdelningar ofta piano och övningsrum (Talja 2001, s. 45).

1964 publicerades en musikbiblioteksguide i Finland som bland annat gav riktlinjer för medieplaneringen, i vilken Nummi rekommenderade ett utbud av 90 procent konsertmusik och 10 procent folkmusik och jazz (Talja 2001, s. 32ff). Denna ensidiga uppvärdering av västerländsk konstmusik fick under början av 70-talet fick skarp kritik,

visar Talja, av musiksociologen Pekka Gronow som såg denna ideologi som grundad på både okunskap om andra kulturers musikaliska uttryck och negligering av människors verkliga musikvanor. Musiken borde enligt Gronow förstås som en konstform bestående av olika geografiskt och socialt bestämda språk. Han framhöll att den västerländska konstmusiken var begränsad till de övre klasserna och högutbildade och att i de bredare folklagen föredrogs olika varianter av folklig musik från folkmusik till populärmusik. Människors musiksmak, menade Gronow, formades tidigt i livet och att ändra den genom pedagogisk musikbiblioteksverksamhet vore svårt. Resultatet av musikbibliotekens fokus blev därför bara att de som på grund av sin bakgrund redan lyssnade på klassisk musik fick bättre service än andra. Musikbiblioteken borde utvecklas till demokratiska musikdistributörer med kunskap om musiken i dess helhet. Ett slags musikaliska referenssamlingar med exempel på musik från all världens traditioner och stilar med särskild uppmärksamhet på exempel på exotisk, uråldrig och experimentell musik, eftersom vanliga lyssnare inte annars hade möjlighet att hitta sådan. Gronow låg bakom den nya musikbiblioteksguiden som publicerades 1972. I denna gav han nya riktlinjer för samlingarnas utformning och konstaterade att musik lyssnas till för upplevelser, oavsett estetiska eller underhållande, i motsats till Nummis fokus på pedagogiska värden (Talja 2001, s. 36ff). Amatörutbildningstanken avvisades också eftersom den inte i praktiken hade visat sig motsvara det sätt på vilket folk verkligen använde musikbiblioteken. Fastän de främsta uppgifterna från bibliotekens sida setts som tillhandahållandet av noter och musikkritik besöktes musikbiblioteken mest av ungdomar som kom till biblioteket efter skolan för att lyssna på sina favoritskivor och läsa musiktidskrifter (Talja 2001, s. 45).

Nästa musikbiblioteksguide gavs ut 1978 och gav återigen nya riktlinjer för samlingarnas utformning. Vid det laget hade dock guidernas börjat tappa sitt inflytande eftersom musikbiblioteksverksamheten blivit etablerad och en ny generation musikbibliotekarier tagit vid som såg sig själva som kunniga nog att ta egna beslut om verksamheten. Man började sluta upp kring konsensus om att de flesta beslut skulle tas lokalt men att alla bibliotekarier skulle följa vissa generella principer, vilka formulerades i en handbok 1986, *Musiikkikirjastotoiminnan käsikirja* [Handbok för musikbiblioteksverksamhet]. Denna fastslog att musikbibliotekens kulturella funktion var att:

- stödja medborgarnas lika möjligheter till musikaliska aktiviteter
- stödja musikaliska minoriteter
- stödja lokal musik
- främja aktivt intresse för musik
- stödja det lokala musiklivet (*Musiikkikirjastotoiminnan käsikirja* 1986, s. 29-31)

Skivsamlingarna på biblioteken hade tidigare endast varit referenssamlingar. När skivorna började lånas ut blev skivutlåning snabbt musikavdelningarnas mest populära tjänst på 1980-talet, och mot mitten av decenniet hade nästan varje folkbibliotek någon slags skivsamling för utlån. Denna övergång sammanföll på många bibliotek med övergången till CD-formatet. Urvalskriterierna från förr föll samman helt då man i början köpte in vad som fanns tillgängligt på CD, för att sedan när utbudet ökade och lånestatistiken visade fortsatt hög popularitet resultera i mer avslappnade urvalsprinciper än de tidigare referensbibliotekens. (Talja 2001, s. 42)

4.2 Kultur- och musikförmedlingens kontext i förändring

I detta kapitel kommer jag att kort och överskådligt försöka skapa en bild av den kulturella kontext som musikbiblioteken har att förhålla sig till i och med de förändringar som skett med informationsteknologins inverkan på kulturområdet. En sådan bild kan naturligtvis inte vara alltomfattande utan perspektivet är selektivt utifrån vad jag uppfattar som relevant för min analys. Avsikten är att skapa en grund för en diskussion om biblioteksrummets relation till omvärlden, utifrån den teori jag tidigare presenterat.

4.2.1 Medieformer och distribution

Musikmediet är kanske det medium som utvecklats snabbast från fysisk vara till digital information. I musikbranschen är förändringarna som skett sedan det digitala genombrottet minst sagt omvälvande. Introduktionen av CD-skivan på 1980-talet påbörjade musikindustrins förvandling från analog till digital. För musikbiblioteken innebar det stora nyinköp allteftersom verken gavs ut på CD och ur rumslig hänsyn medförde omställningen till CD, ett lätthanterligare och mindre känsligt format, en grundläggande förändring då man nu övergick från enbart lyssning på plats till utlån av materialet (Talja 2001, s. 42). Digitaliseringen av musik gjorde det möjligt för i princip vem som helst att kopiera och multiplicera musikinspelningar. Till detta kom datortillverkarnas utveckling av CD-ROM och DVD-ROM-enheter under 90-talet i kombination med att allt fler fick tillgång till Internetuppkoppling. Möjligheten att sprida musik i mp3-formatet via nätet fick människor att börja dela med sig av sin musik genom att posta mp3-filer på webbplatser och universitetsservrar. Genom det första så kallade peer-to-peer-programmet Napster blev det möjligt att söka och ladda ner musik direkt från övriga anslutna hårddiskar istället för från en central server, vilket snart blev överväldigande populärt (Kusek & Leonhard 2005, s. 6f). Den mest uppmärksammade förändringen i det samtida musikklimatet torde utan tvekan vara explosionen av fildelning och nedladdning av musik på Internet. Denna fortfarande ganska infekterade och känsloladdade fråga har upptagit spaltmeter i både dagspress, musikpress, teknikpress och akademiska texter. Vad som kommer att ske med musikdistributionen i den närmaste framtiden är svårt att säga, även om det finns tendenser och många kvalificerade gissningar, men klart är att en förändring i hur musikkonsumenter värderar, söker och använder musik har skett och att det är svårt att tänka sig en återgång till musiken som enbart fysisk vara. För musikbibliotekets del innebär detta naturligtvis en mer akut förändringssituation än för biblioteksverksamhet med textförmedling i fokus. Konsumtionen av digital musik bjuder inte några svårigheter liknande e-bokens – själva mediet är osynligt på ett helt annat sätt än textbaserad information och låter lika bra i spelaren som en skiva, förutsatt att filkvaliteten är bra. En redogörelse för bibliotekens möjligheter i och med dessa nya distributionsformer har gjorts av bland andra Ulrika Mild i magisteruppsatsen *Musik på Internet – framtiden för bibliotekens musikavdelningar?* (2004) men en vidare diskussion om detta lämnas av utrymmesskäl utanför ramen för denna uppsats. Förutom den uppenbara omvälvning musikdistribution över Internet, laglig såväl som olaglig, innebär för skivindustrins affärsmodeller är den också ett fenomen som torde vara på väg att förändra lyssnarnas föreställningar om musik och det sätt på vilket man finner, organiserar, konsumerar och värderar den.

Ett exempel på Internets påverkan på kulturkonsumtionen är distribution enligt principen ”den långa svansen”. Enligt Chris Andersons teori har kulturdistributionens lagar traditionellt sett byggts på produktionen av ett litet antal hits som köpts av en stor grupp konsumenter. Internet har ändrat denna modell genom att möjliggöra en ny ekonomisk modell som bygger på den algoritmmodell som populariserats av bland andra nätbutiken Amazon där träffar på skivor, böcker och filmer genererar rekommendationer om liknande titlar vilket gör det möjligt för användaren att söka sig djupt ner i katalogerna och utan särskilt stort behov av specialkunskaper hitta fram till obskyra titlar som annars hade fallit utanför det lilla antal ”hits” som de flesta normalt skulle ha köpt. Genom denna försäljningsmodell blir vinsten från den smalare delen av försäljningskurvan, den som Anderson kallar för den långa svansen, lika stor som från huvudet, toppen av kurvan där hittarna befinner sig. Detta konsumtionsbeteende gör att vi rör oss från en kulturkonsumtion enligt den minsta gemensamma nämnaren till mer specialiserade smaknischer. (Anderson 2004)

Forskarna Kazys Varnelis och Anne Friedman vid University of Southern California (2007) ser den långa svansens fragmentering av kulturen som något som ytterligare ökar individualismen och fokuseringen på jaget som Manuel Castells skildrat som karakteristiska för nätverkssamhället. Detta kan också tänkas gälla de virtuella rum för spridning av information om musik, diskussioner, distribution och nätverksbyggande mellan musikintresserade människor som har vunnit mark på Internet. Platser som MySpace, Last.fm och Pandora för att nämna några exempel, fungerar som arenor för musik som kopplar samman flera dimensioner av musikalisk verksamhet. En arena för spridande av musik och nätverksbyggande som MySpace utgör ett virtuellt rum som också är socialt, ett ställe att ”hänga på” och umgås. Det är också ett personligt skyltfönster utåt där man i textform och visuellt skapar en önskad profil för sitt band eller sin personliga sida. Man skapar en lista av vänner som besökare på sidan kan klicka sig vidare till och skriver offentligt synliga kommentarer i varandras gästböcker eller privata meddelanden, samt använder andra funktioner som bloggar och bulletiner. Myspace möjligheter för musikedistribution fick mycket uppmärksamhet i media efter att några band slagit igenom med hjälp av denna kanal utan skivkontrakt. Pandora är en webbplats där man genom att fylla i sina musikpreferenser blir tipsad om liknande artister och låtar. Last.fm har en liknande funktion samt möjligheten att skapa en egen personlig profil med en personlig ”radiokanal” och bilda nätverk med kompisar där man kan se vad de lyssnat på den senaste tiden. Den intressefragmentering som Audunson (2005) talar om när han argumenterar för vikten av lågintensiva mötesplatser torde i virtuella rum vara än mer nischad, där det är fullt möjligt att enbart röra sig i självbekräftande miljöer där likasinnade stärker varandra i sina identiteter.

När kulturgeografen Ray Hudson (2006) i artikeln “Regions and place: music, identity and place” ger några exempel på hur musik har relateras till platsbegreppet inom kulturgeografen kontrasterar han postmoderna föreställningar om att globaliseringen av musik och populärkultur resulterar i en ”platslöshet” mot studier av hur lokala rötter fortfarande spelar roll i skapandet av specifika musikkulturer. Internetbaserade musiknätverk, visar han, har också tolkas som platser i sig, virtuella scener, som visar vägen för nya sätt att conceptualisera musik och plats. Nätbaserade fangrupper kan ersätta, eller existera parallellt med, traditionella sätt att hylla gemensamma musikpreferenser som det förkroppsligade sammanhanget på en klubb, konsertlokal

eller festival. Sett ur ett rumsligt perspektiv innebär digitaliseringen av musikmediet en överföring av en stor del av musiklivet till virtuella miljöer. Införskaffandet av och sökandet efter musik görs ofta på Internet och lokaliseras därmed fysiskt till de miljöer där man har tillgång till dator och Internetuppkoppling. Denna förskjutning av musiken och kulturen till det virtuella rummet innebär ett nytt geografiskt kulturkoncept. Musiken började förvisso lösgöras från många av de fysiskt rumsliga banden redan med inspelningsmöjligheten som gjorde det möjligt att ta med sig en inspelning av vad som hörts i en studio till vardagsrummets grammofon. När freestilen blev populär försvann ytterligare begränsningar och musikens rum blev portabelt. Varje person kunde befinna sig i ett eget musikaliskt rum simultant med att man med andra delade det fysiska rummet (Dyrssen 1995, s. 237). Men musiken lösgör sig naturligtvis inte helt från det fysiska rummet. Kroppar existerar i rummet, klanger i luften. Lyssnare lever sina liv utanför det musikaliska inre rummet, musik som redigeras digitalt skapas ofta i fysiska miljöer och så vidare. Det finns, menar kulturgeografen Ray Hudson, starka samband mellan musik och känslor för plats och identitet. Musik kan ses som en viktig byggsten i skapandet av plats mer generellt, som en bakgrund eller byggsten i sociala relationer, praktiker och interaktioner. Skapandet av plats är, som vi sett tidigare, en process där tillhörighet, affekt och associationer knyts till rumsliga system (till exempel städer, institutioner med mera) som i detta får en egen unik identitet. Musik har kraft att frammana starka bilder och känslor för plats och skapa känslor av tillhörighet, där Hudson exemplifierar med bland andra Sibelius Finlandiasymfoni. Exempel på hur platsers identiteter samspelar med musikalisk aktivitet är hur städer kan utveckla karaktäristiska 'scener', ett fenomen som bland annat studerats av Sara Cohen i en känd musikgeografisk studie av hur lokala rockband i Liverpool verkar inom en specifik lokal rockkultur (Hudson 2006, s. 627).

En kombination av fysiska och virtuella rum är kännetecknande för nätverkssamhället, menar Kazys Varnelis och Anne Friedman som i artikeln "Networked space" (2007) skildrar förändringen i vår spatiala uppfattning som uppträtt i och med informationsteknikens intåg i det dagliga livet. Nätverkssamhället, menar de, har skapat simultana virtuella rum som överlappar både varandra och det fysiska rummet. Till exempel sitter många människor i den fysiska världens caféer uppkopplade via bärbara datorer och trådlöst nät mot ett virtuellt rum. Kanske pratar man samtidigt i mobiltelefonen med någon som befinner sig på en annan plats eller lyssnar på musik i en mp3-spelare. Utgörs dessa virtuella rum av fangrupper på nätet, som i Hudsons exempel, nätverkssajter som exempelvis MySpace eller andra virtuella rum där användaren är delaktig och bygger upp relationer rör det sig om inte bara simultana rum utan även simultana *platser*. Går vi tillbaka till Audunsons (2005) syn på mötesplatser som lågintensiva och högintensiva kan man på detta sätt, med överlappande fysiska och virtuella rum och platser, praktiskt taget samtidigt befinna sig på lågintensiva och högintensiva arenor. Ett bibliotek som lyckas integrera tekniken i biblioteksrummet torde därför ha möjligheter utöver de positiva effekter som Audunson tillskriver de lågintensiva mötesplatser där människor ur olika sociala grupper, kan exponeras för varandra samtidigt som möjligheten finns att ägna sig mer aktivt åt specifika intressen på en högintensiv mötesplats på samma gång.

4.2.2 Interaktion och amatörproduktion

Medieforskaren Henry Jenkins har i ett flertal böcker, som *Textual Poachers: Television Fans and Participatory Culture* och *Convergence culture: Where old and new media collide*, studerat vilken inverkan den tekniska utvecklingen och Internets genombrott haft på konsumenter av populärkultur, och i synnerhet mycket aktiva kulturkonsumenter som fans. Han visar på hur gapet mellan rollerna kulturkonsument och kulturproducent blivit radikalt kortare, och menar att vi står vid en kulturell sammanstrålning (convergence culture) där publiken blir aktivt deltagande i skapandet och cirkulerandet av centrala kulturella myter (Jenkins 2002). Kulturpublikens krav på aktivt deltagande ökar i takt med utvecklingen och spridningen av teknik som möjliggör detta. Jenkins menar att den nya delaktighetskulturen håller på att formas i skärningspunkten mellan tre trender:

1. New tools and technologies enable consumers to archive, annotate, appropriate, and recirculate media content
2. A range of subcultures promote do-it-yourself (DIY) media production, a discourse that shapes how consumers have deployed those technologies
3. Economic trends favoring the horizontally integrated media conglomerates encourage the flow of images, ideas, and narratives across multiple media channels and demand more active modes of spectatorship. (Jenkins 2002, s. 157)

Jenkins hämtar exempel på denna sammanstrålning från fankulturen som fick en interaktiv explosion när den flyttades ut på nätet till virtuella rum. Jenkins teorier om en delaktighetskultur och kreativa deltagande kulturkonsumenter formade av nätet, som i sin tur återverkar på media och kulturindustri har väckt gehör hos ett flertal medie- och kommunikationsforskare.

Kommunikationsforskarna Adrienne Russell, Mimi Ito, Todd Richmond och Marc Tutters (2007) följer i dessa fotspår då de hävdar att det skett en förändring i relationen mellan kulturproduktion och kulturkonsumtion med ökad synlighet och mobilisering av dem som tidigare förknippats med konsumtion. De nätverksegenskaper kulturen utvecklats på Internet i kombination med billiga digitala verktyg för kulturellt skapande har, menar författarna, sänkt tröskeln för amatörpublicering. Kulturella artefakter som tidigare var enbart privata såsom hemmafoton, -filmer och dagböcker tar sig ut på arenan för offentlig kultur som tidningar och TV. De ser följande domäner som de tydligast framträdande och växande i och med utvecklingen av en nätverksbaserad offentlig kultur: "1) amateur and non-market production, 2) networked collectivities for producing and sharing culture, 3) niche and special-interest groups, and 4) aesthetics of parody, remix, and appropriation" (Russell et al 2007, s. 1).

När det gäller musik är amatörcultur inget nytt fenomen. Lokala liveframträdanden har alltid kunnat genomföras på en mångfald av platser, och även turnéer om de ekonomiska resurserna funnits. Möjligheterna till att skapa musikaliska produkter som skivor i olika format har däremot genomgått olika förändringsfaser under det senaste seklet. Utvecklingen och spridningen av flerspårsinspelning på sextiotalet gjorde det möjligt att överdubba spår vid inspelningen och för enskilda individer att ensamma spela in verk med flerinstrumentell sättnings. Med kassettspelaren möjliggjordes på sjuttiotalet portabel inspelning samt kopiering av albummaterial, om än med begränsad kvalitet. På

åttiotalet fick amatörinspelningar ytterligare uppsving i och med uppkomsten av billigare utrustning för flerspårsinspelning, även om det fortfarande fanns begränsningar i det faktum att slutprodukten måste levereras i form av, och dupliceras från, ett fysiskt medium, oftast kassett. 1987 introducerades programmet ”Sound Tools” som den första bandlösa inspelningsstudio, senare omdöpt till ”Pro Tools”, vilket var en mjuk- och hårdvarukombination som gjorde det möjligt att spela in all musik digitalt i datorn. Möjligheten att enkelt skapa, redigera och lägga till effekter förändrade både inspelningsprocessen och den kreativa processen för musikerna. Man behövde inte längre organisera, öva in och planera låtarna lika noga på förhand då man inte längre måste ta hänsyn till dyra kostnader för studiotider, band och redigering och inspelningsprocessen kunde därmed anpassas till musikernas egna tider och temperament. Digitaliseringen av processen från början till slutprodukt gjorde det enklare att skapa musik oberoende av stora skivbolag. Man kunde också se lösningar som heminspelning av musik som därefter redigerades vidare i en större anordning, eller tvärtom att musiken spelades in i en professionell studio med bättre mikrofoner och akustik, för att sedan redigeras vidare hemma. Den nya flexibiliteten började luckra upp gränserna mellan professionell musik och amatörmusik. (Russell et al, 2007, s. 3)

Talar vi med Lefebvre i termer av rumsligt ägandeskap har teknikens utveckling av musikproduktionen för musikskaparna medfört ett återtagande av makten över det kreativa rummet då man inte längre är beroende av stora skivbolag med kraftig finansiell uppbackning. Musiken kan lättare lokaliseras dit där musikerna finns även om det naturligtvis fortfarande existerar vissa ekonomiska begränsningar och säkerligen arkitektoniska då alla byggnader och rum inte är tillräckligt ljudisolerade för obehindrat musicerande. I denna utveckling har Internet stått för en stor del av den produktionstekniska undervisningen med forum och anslagstavlor där användarna kan ställa frågor, lära sig nya tekniker och lösa problem relaterade till specifika program. Även distributionsmomentet har utvecklats och underlättats på nätet med en mångfald av sidor där oberoende musiker kan hitta lyssnare, lägga upp låtar och annan information om bandet eller artisten, samt skapa nätverk med andra musiker. Socialt och kulturellt kapital får i dessa miljöer ökad relevans och nya vägar (Russell et al, 2007, s. 3).

4.2.3 Ekonomiska och politiska aspekter

Även på politikens och ekonomins område har tankar om en samtida kreativetskultur dykt upp. Richard Florida, professor i Public policy, har sedan publiceringen av boken *Den kreativa klassens framväxt* (2006) skapat debatt om huruvida städer och regioner kan skapa gynnsamma förutsättningar för tillväxt genom att satsa på miljöer som uppmuntrar skapande och lockar kreativa människor till sig, vilka enligt Florida är de som driver utvecklingen i kunskapsamhället. Ser man detta ur ett kulturgeografiskt perspektiv blir det ett sätt att med kulturen skapa plats, knyta affektiva band mellan invånare och regioner och ge dessa platser en unik identitet, vilket vi tidigare hos Hudson såg musikens möjligheter till. Synen på kulturellt skapande som tillväxtgenerator är något som även brittiska New Labour gått in för helhjärtat med författaren och rådgivaren Charles Leadbeater i spetsen, men har också kritiserats för att vara en utopisk nyliberal och individualistisk idé (McRobbie, 2001). Skapande

amatörverksamhet har uppmärksammats inte bara på kulturområdet utan även inom IT där programutveckling och -förbättring fått en allt större amatörbas (Leadbeater, 2004).

Jelke Nijboer vid The Institute of media and information management i Amsterdam undersöker i artikeln "Cultural entrepreneurship in libraries" (2006) hur biblioteken kan komma att påverkas av den trend som utgår från Florida och den kreativa ekonomin. I och med att publiken i ökad grad börjar tillfredsställa sitt informationsbehov genom Internet, menar Nijboer, har nya perspektiv öppnats för biblioteken som inte endast informationscentraler utan som livaktiga kulturella centra i städerna. I Nederländerna har trenden gått dels mot att integrera biblioteken som delar i större kulturhus tillsammans med exempelvis teatrar, arkiv, museer, vilket vi kan se exempel på även i Sverige, senast Kulturens hus i Luleå som invigdes detta år. Dels har biblioteken börjat samarbeta med det lokala kulturlivet för att erbjuda ett bredare utbud av kulturella aktiviteter och nya lokaler byggs för att anpassa biblioteken till denna roll (Nijboer 2006, s. 435). Detta kanske inte låter som något nytt då kulturhus varit på tapeten redan på 70-talet och biblioteken sedan länge sett som en viktig kulturinstitution. Det nya i denna utveckling är enligt Nijboer det sätt på vilket städerna använder sig av kulturen för att marknadsföra sig som kreativa centra och det faktum att biblioteken som kreativa rum i denna nya tappning fokuserar mer än tidigare på skapande istället för kulturen som produkt eller tjänst. Biblioteken ska driva på medborgarnas kreativa utveckling och städerna göras attraktiva för kreativa personer att bo i, vilket förväntas resultera i ekonomisk tillväxt (Nijboer 2006, s. 436). Detta ligger i linje med vad man brukar tala om som ekonomiseringen av den offentliga sektorn inom vilken folkbiblioteken är en del.

4.3 Sammanfattning

Musikbiblioteksverksamhet har i Finland bedrivits sedan 1950-talet och sedan dess genomgått några utvecklingsfaser. Från att i början, med kompositören Seppo Nummi som drivande kraft, fungera som amatörutbildande musikinstitutioner, främst för västerländsk konstmusik (Talja 2001, s.32 ff) omvandlades musikbiblioteken under 1970-talet till mer demokratiska musikdistributörer tillhandahållande lyssningsupplevelser, estetiska eller underhållande, istället för pedagogiska värden (Talja 2001, s.36ff). Amatörutbildningstanken avvisades eftersom musikbiblioteken mest användes av ungdomar som kom till biblioteket efter skolan för att lyssna på sina favoritskivor och läsa musiktidskrifter (Talja 2001, s. 45). Mot 1980-talet hade en ny generation musikbibliotekarier tagit vid som utformade verksamheten mer lokalt och diversifierat och när sedan CD-skivan slog igenom och började lånas ut blev skivutlåning snabbt musikavdelningarnas främsta tjänst.

Idag påverkas musikbiblioteksverksamheten av en rad förändringar på musikens område som rör både distribution, produktion och konsumtion av musik och kultur, samt nya politiska strömningar när det gäller kulturens plats i samhället. Musiken har i allthög grad digitaliserats vilket har möjliggjort överföring av filer på Internet, både för delning mellan privatpersoner och till försäljning. Kulturdistributionens flytt till nätet som arena har medfört nya distributionsvägar och forum. Sökvanorna torde också ha förändrats med ökningen av kulturdistribution enligt den långa svansens princip samt webbplatser

där musik sprids och tipsas om i nätverk. Vi har också sett hur kulturkonsumenterna i allt högre grad samtidigt blivit kulturproducenter då det blivit allt enklare och billigare att delta i cirkulationen av kulturella artefakter med bättre och billigare produktionsteknik, distributionsvägar utanför de kommersiella och enklare nätverkssamarbete kulturintresserade emellan. Att skapande aktivitet är på frammarsch har även snappats upp av politiker och ekonomer som ser kreativitet som en potentiell motor för ekonomisk tillväxt. Städer använder sig allt oftare av kulturen för att marknadsföra sig som kreativa centra och biblioteken kan förväntas få en roll i att driva på medborgarnas kreativa utveckling och göra städerna attraktiva för kreativa personer att bo i.

5. Metod

I detta kapitel presenterar jag uppsatsens metodologiska utgångspunkt. Jag presenterar inledningsvis den valda metoden, kvalitativ fallstudie, för att därefter mer specifikt diskutera hur jag gått till väga i valet av fall, materialinsamling och analys. Kapitlet avslutas med en forskningsetisk diskussion relaterad till det aktuella fallet.

5.1 Kvalitativ fallstudie

Metoden jag valt för undersökningen är den kvalitativa fallstudien. Kännetecknande för en fallstudie är att den undersöker ett avgränsat system, till exempel en händelse, en person, en institution eller en social grupp. Utmärkande för upplägget i en kvalitativ fallstudie är vad som kan kallas ”tolkning i kontext”, när man genom att koncentrera sig på en enda företeelse strävar efter att belysa samspelet mellan viktiga faktorer som kännetecknar företeelsen i fråga. Sharan B. Merriam (1994, s. 24f) listar fyra egenskaper som karakteristiska för kvalitativa fallstudier. De är *partikularistiska*, det vill säga fokuserar på en specifik företeelse, i detta fall musikbiblioteket och dess rumsliga utformning. De är *deskriptiva*, med en tät och omfattande beskrivning av den enhet som studeras vilket jag bidrar till genom en helhetskildring av biblioteket och dess sammanhang och inte enbart de rumsliga aspekterna. Fallstudier är också *heuristiska* genom att de kan skapa nya innebörder och vidga läsarens erfarenhet. I min uppsats försöker jag avtäcka rumsliga samband som kanske inte är uppenbara vid en första anblick och därmed medvetandegöra strukturer och samband som påverkar biblioteksverksamhet. Slutligen är de *induktiva*, vilket innebär att de grundar sig på induktiva resonemang där generalisering, begrepp och hypoteser uppstår ur den information man har tillgång till grundat i den kontext som ramar in studieobjektet. För min uppsats är detta delvis sant. Jag utgår från en teoretisk utgångspunkt med vissa förutsättningar och har därmed ett delvis deduktivt förhållningssätt, men grundar ändå tolkningen i den helhetsbild som framträder ur det empiriska materialet.

5.2 Val av fall

I kvalitativ forskning kan insamling och analys betraktas som en parallell process, då materialet måste reflekteras över och analyseras efter hand för att man ska kunna ta sig vidare med informationsinsamlingen och veta vem man ska fråga, till vilka dokument man ska gå eller vad som ska observeras (Merriam, s. 136).

Kvalitativ fallstudieforskning börjar normalt med att man väljer vilket område och problem som ska studeras, utifrån vilket man därefter väljer sitt fall (Merriam 1994, s.

55). Utgångspunkten för mitt arbete var att studera ett musikbibliotek i det förändrade sammanhang som musikverksamhet bedrivs inom. Jag var i synnerhet intresserad av att studera ett musikbibliotek som fungerade som *musikinstitution* med ambition att vara en arena för musikintresserade, snarare än endast en samling musikrelaterade medier inom ramen för ett brett folkbiblioteksutbud. Musikavdelningar kan se ut på många olika sätt inom folkbibliotekssektorn alltifrån en hylla med musikmedier på ett mindre folkbibliotek till en egen musikspecialiserad filial. Grundläggande i mitt urval var inte avskildheten utan inriktningen av verksamheten.

Genom att orientera mig på musikbiblioteksområdet blev jag tidigt uppmärksam på Helsingfors stadsbibliotek och verksamheten på Bibliotek 10 som ett av de nyaste och mer uppmärksammade försöken inom Norden att utveckla folkbibliotekens musikverksamhet. Jag tog på ett tidigt stadium kontakt med biblioteket och gjorde ett orienterande besök där jag fick en presentation av biblioteket och möjlighet att intervjua några av verksamhetens företrädare. Utifrån denna sondering kunde jag utforma en mer specifik frågeställning samt avgränsa och inrikta fallstudien.

5.3 Materialinsamling

Fallstudier har inga specifika metoder för insamling eller analys av information knutna till sig, utan de metoder väljs som passar syftet bäst (Merriam 1994, s. 24). Materialinsamlingen kommer i denna studie att ske genom en kombination av tillvägagångssätt, så kallad triangulering. Genom att kombinera olika tillvägagångssätt som observationer, intervjuer och fysiska föremål som dokument för att undersöka en och samma enhet kan man utnyttja de olika metodernas fördelar samtidigt som man kontrollerar deras nackdelar (Merriam 1994, s. 85). Mitt val av metoder för materialinsamling baserades på att jag ville ha en bred beskrivning av verksamheten med en djupare studie av bibliotekets fysiska utformning. Insamlingen kom därmed att domineras av observationer, men jag lät de olika metoderna överlappa varandra i viss mån. Jag utgick från en inledande intervju med bibliotekschefen som fungerade som orienterande både inför potentiella intervjuer samt gav en överblick över det interna dokumentmaterialet på biblioteket. De dokument jag fick vid detta möte innehöll kartor och ritningar över bibliotekets interiörer som därefter kunde bearbeta för att skapa ett kartunderlag för observationer. Vidare gav observationerna information som ledde till mer specifika intervjufrågor och ytterligare förståelse för vilka tilläggsdokument jag behövde samla in.

5.3.1 Observationer

När det gällde den rumsliga utformningen av biblioteket och dess användning utgick jag ifrån att den lämpligast studerades genom observationer. Dessa utfördes genom iakttagelser på plats, med noteringar i form av text och på förhand givna koder på underlag av ritningar av biblioteket.

Observationer av biblioteksbyggnader, interiörer och användare på plats kan genomföras med hjälp av olika systematiska metoder. Lisa Given och Gloria Leckie nämner i artikeln "Sweeping' the library: Mapping the social activity space of the public library"

(2003, s. 368ff) olika metoder som kan användas av forskare inom B&I för kartläggning av den rumsliga utformningen av biblioteket och hur användarna tar det i besittning. De konstaterar att geografiska metoder för spatial analys är sparsmakat använda inom ämnesområdet fastän där finns goda möjligheter för intressanta infallsvinklar. Daniel Koch (2004, s. 60f) utformar, på bas av vedertagna space syntax-metoder, i sin licentiatavhandling tre tekniker för observation av människors aktiviteter i biblioteksrummet: portstudier (gateway studies), snigelspår (snail-trails) och ögonblicksbilder (snapshots). Kortfattat kan man säga att portstudier mäter hur många människor som passerar en viss markering under en specificerad tidsperiod och snigelspår bygger på att observatören i smyg följer en besökares rörelser i biblioteket och antecknar aktiviteter längs vägen.

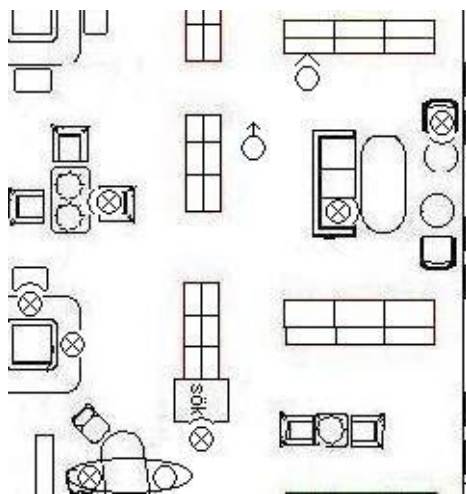

Bild 1 Exempel på notering för ögonblicksbilder. Ringarna markerar personer med kryss för sittande, pil anger rörelse, hake anger hållet personen är vänd åt, båge interaktion med föremål och cirkel interaktion mellan personer.

Observationsmetoden jag fann lämpligast för mitt syfte i studiet av användningen av biblioteket är den som kallas ögonblicksbilder, avläsningar av människors placering i rummet vid specifika tider. Observatören noterar på en karta varje persons placering i rummet och huvudsakliga aktivitet, tillsammans med tidpunkten för observationen. Med hjälp av på förhand definierade koder kan man beskriva om personerna är i rörelse och åt vilket håll, om de interagerar med omgivning eller andra människor och så vidare. Dessa observationer utförs flera gånger om dagen vid olika tidpunkter och på olika dagar för att säkra validitet i undersökningen (Koch 2004, s. 61). Jag valde dessutom att utvidga metoden med marginalanteckningar om de observerade personernas aktiviteter mer specifikt, som till exempel vilka artefakter de interagerar med och hurdan interaktion det är fråga om i den mån detta går att avläsa. Denna metod är till stor hjälp för

förståelsen av hur människor använder den givna fysiska rumsutformningen och hur de genom användningen skapar en performativ plats och tillför den identitet och mening.

Användningen av de utrymmen som inte är tillgängliga för observationer, som studiorummen och grupprummet studerades genom scheman, användningsstatistik och intervjuer med personal involverad i denna del av verksamheten. Mediernas fördelning och hylluppställning fanns inga aktuella ritningar av, så även dessa uppgifter redigerade jag i kartdokumenten efter uppdaterande observationer i biblioteksrummet.

Totalt genomförde jag arton observationer enligt metoden ögonblicksbilder. Det exakta antalet observationer var inte på förhand bestämt, då observationer enligt Merriam (1994, s. 105f) bör fortgå till man når en gräns där ny information inte längre framkommer, men jag lade den övre gränsen vid tjugo tillfällen. Jag strävade efter att få en god spridning av observationstillfällena över olika veckodagar och olika tider under bibliotekets öppethållande. Dag och tid på dygnet visade sig vid analysen spela mindre roll för den rumsliga spridningen av olika aktiviteter, men har sannolikt betydelse för

hur många användare som kunnat observeras samt de olika aktiviteternas frekvens, varför observationernas spridning förbättrat deras validitet.

5.3.2 Dokumentstudier

För att skapa en helhetsbild av verksamheten studerade jag olika typer av dokument som anknyter till bibliotekets verksamhet. De aktuella dokumenten utgjordes av olika typer av både externt riktat och internt material som ett presentationsdokument skapat av bibliotekschefen avsett för föreläsningar (*Library 10 in a nutshell*), en presenterande artikel i *Scandinavian Public Library Quarterly* ("Library 10 and meetingpoint@lasipalatsi"), information från Helsingfors stadsbiblioteks webbsidor, bibliotekets aktuella strategiska plan (*Kirjasto 10:n BSC*), ett PM om biblioteksverksamhetens nya förutsättningar och personalens kompetens (*Kirjasto 10:n ja henkilökunnan uudet tehtävät*) och besöksstatistik från det ovan nämnda presentationsdokumentet. För att skapa mig en bättre bakgrundsbild till mediernas organisation studerade jag klassifikationssystemen på nätet, *Webb-HSKS: Helsingfors stadsbiblioteks klassifikationssystem* (2002) och *Webb-KAB: Klassifikationssystem för de allmänna biblioteken i Finland* (2003).

Dokumenterna samlades in i samarbete med bibliotekschefen och en bibliotekarie då vi gick igenom vilket material som fanns och jag kunde göra ett urval vad som var av relevans för studien. Vidare utgörs en del av materialet av material publicerat på webbsidor och i tidskrifter. De risker man bör vara medveten om när det gäller dokumentstudier är att dokumenten i fråga oftast är producerade för andra ändamål än forskning. De kanske inte passar in i undersökningens teoretiska ram, deras äkthet kan vara svår att bevisa och de kan vara fragment tagna ur en större helhet. Vinsten är å andra sidan att de inte är påverkbara på samma sätt som en mänsklig källa och har koppling till verkligheten i egenskap av produkter av deras tillkomstsammanhang (Merriam 1994, s. 121). Jag har i användandet av dokumenten varit noga med att ta reda på deras syfte och målgrupp och försökt att låta en medvetenhet om detta präglade arbetet.

De kartor jag använt i beskrivning och analys av biblioteksrummet är ritningarna från arkitektkontoret som användes vid utformningen av biblioteket. Eftersom en del omflyttningar genomförts i biblioteket redigerade jag kartorna i ett bildbehandlingsprogram för att få dem att överensstämma med rådande utformning samt översatte finskspråkig text till svenska. De fotografier jag använder i empiriredovisningen för att illustrera beskrivningen av rummet kommer till största delen från biblioteket och är tagen av dess anställda men kompletteras av bilder jag själv tagit i biblioteket av interiörer som jag saknade foton på. Alla dokument används med tillstånd från bibliotekschefen vid Bibliotek 10.

5.3.3 Intervjuer

För att komplettera och komma åt de fakta om biblioteket som saknas i dokumenten valde jag att genomföra ett antal intervjuer med företrädare för biblioteket. Jag var i dessa fall inte i första hand intresserad av värderingar och synsätt, vilket man kanske vanligtvis förknippar med intervjuer som metod, då objektet för tolkning var biblioteksmiljön såsom den kan iakttas. Vad som för mitt syfte kunnat nås genom intervjuer är beskrivningar, förklaringar och faktauppgifter. Jag använde intervjuerna för

att komma åt information som inte kunde nås genom observationer och dokumentstudier och för att bredda skildringen av biblioteksverksamheten utöver den mer rumsfokuserade observationsstudien. Det rörde sig till exempel om hur utformningen gick till, bakgrunden till bibliotekets tillkomst och bakomliggande idéer, samt ytterligare förklaringar till vad som faktiskt kunde iakttas. Intervjumaterialet består av fyra intervjuer med tre anställda vid biblioteket. Intervjumetoden var delvis strukturerade intervjuer där jag bestämde frågorna men inte deras exakta ordning eller ordalydelse på förhand. Urvalet av informanter gjorde jag efter en inledande intervju med bibliotekschefen vilken fungerade som orienterande i fördelning ansvarsområden mellan bibliotekets personal. Jag valde i slutändan att intervjua en musikbibliotekarie med ansvar för förvärvsfrågor, en av de anställda på IT-området samt bibliotekschefen. Valet av informant bland musikbibliotekarierna tillföll i viss mån slumpen då jag valde att intervjua den person som fanns på plats den vecka som den sista materialinsamlingen genomfördes. Detta torde inte inverka nämnvärt på resultatet då denna intervju rörde information om förvävsproceduren på biblioteket som troligen skulle förmedlas relativt lika av alla personer med ansvar för denna del av verksamheten. Detsamma gäller vald informant från IT-avdelningen.

Registreringen av intervjudata gjordes i ett av fallen med hjälp av ljudinspelning och i tre fall genom anteckningar. Anledningen till det senare är det faktum att jag genomförde vissa av intervjuerna i ett mer informellt sammanhang där målet var att tillsammans med respondenten leta fram faktamaterial och skapa en övergripande bild av verksamhetens innehåll och historia som komplement till det skriftliga materialet. Det har därmed inte rört sig om att registrera uttryck för personliga upplevelser, känslor eller värderingar, vilket hade krävt en mer exakt återgivning av ordalydelser och betoningar. Det fall där ljudinspelning ändå användes var det fall där det rörde sig om en mer formell intervju och i ett sammanhang där detta var möjligt.

5.4 Analysförfarande

Efter den färdigställda materialinsamlingen påbörjade jag bearbetningen genom att gå tillbaka till frågeställningar och teori. Jag hade redan tidigare funnit de tre nivåer som Koch beskriver i sin rumsliga metodologi användbara för upplägget av metoden och använde dem vidare för att ge empiriredovisningens berättelse en tydlig struktur. De håller på ett distinkt sätt isär även de nivåer som Lefebvres rumsperspektiv bygger på, där rummets faktiska utformning och vad som kan tolkas ur detta separeras från det levda rummet såsom användarna tar det i bruk.

Analysen av ögonblicksbilderna innebar ett till viss del kvantitativt tillvägagångssätt i bearbetningen av materialet. Jag inledde arbetet med att studera marginalanteckningarna för att urskilja teman i de aktiviteter som antecknats, varpå jag sammanställde en lista med kategorier som studier, lyssning, samtal och så vidare. Sedan gick jag igenom en kategori åt gången och sammanställde aktivitetens frekvens och medeltal per observation, samt ringade in dess lokalisering på kartan för att kunna analysera dess rumsliga utbredning. Analysen av rummets fördelning, andel rum och organisation av medier och föremål gjordes utifrån noggranna studier av de bearbetade kartorna samt de beskrivningar i text som observationerna gett.

Som jag beskrivit ovan präglades fallstudiearbetet av kontinuerlig analys under loppet av materialinsamlingen. Det kan därför, som Merriam (1994, s. 136) påpekar, vara missledande med ett speciellt kapitel för analys avskilt från resten av redovisningen. Han menar att en cirkel mellan insamling och analys är kännetecknande för den kvalitativa forskningen och att de två inte kan separeras helt. Redan min empiriredovisning innehåller därför oundvikligen ett visst mått av tolkning och analys, vilket är naturligt då informationen måste kopplas samman till en berättelse som är meningsfull för läsaren. Empiriredovisningen ska därför betraktas som ett upplägg för analyskapitlet. Det inleds med att jag kort beskriver bibliotekets verksamhetsidé och historia för att orientera läsaren i bakgrunden till den mer rumsspecifika skildringen i de följande tre delkapitlen. I analyskapitlet drar jag sedan djupare slutsatser, för samman de olika nivåerna från empirikapitlet, spårar samband och mönster, samt knyter an till de tidigare presenterade teorierna och kontexten för att skapa en vidare förståelse för det sammanhang i vilket jag vill lyfta fram studieobjektet. När det gäller relationen mellan empiri och teori har jag ovan reserverat mig för att min fallstudie inte är rent induktiv, utan tar avstamp i en teoretisk grund. Induktion i fallstudier betyder enligt Merriam (1994, s. 27) att generalisering, begrepp och hypoteser till största delen grundar sig på den information man har tillgång till och som i sin tur är grundad i den kontext som ramar in studieobjektet. Då min studie inte är teoriprovande utan i hög grad bygger upp egna slutsatser utifrån det empiriska materialet anser jag den i viss mån induktiv även om den finner stöd och får sin inriktning av den teoretiska ramen.

5.5 Etik

Eftersom min studie intresserar sig för biblioteket som rum och plats är inte individerna i fokus. Ändå är ett stort antal människor direkt eller indirekt involverade i materialinsamlingen, varför etiska frågor blir aktuella i synnerhet när det gäller intervjuer och observationer. Vid intervjuerna har jag i största möjliga mån försökt att skapa situationer där informanterna känner sig trygga i situationen. Detta genom att informera dem om syftet med intervjun och vad informationen kommer att användas till, samt genom att genomföra intervjuerna i en lugn miljö, oftast informanternas egna arbetsrum på biblioteket. När det gäller konfidentialitet är det omöjligt att dölja personer på så uppenbara poster som bibliotekschef, men i övriga fall har jag upplyst informanterna om att deras namn inte kommer att förekomma i texten. Även om intervjuerna inte rör särskilt känsliga ämnen är detta en förutsättning för ett professionellt förhållningssätt. Jag tror dock inte att en eventuell identifikation av informanterna på något sätt skulle inverka negativt på deras arbetssituation eller privatliv då det som presenteras ur intervjuerna i uppsatsen rör fakta om hur verksamheten bedrivs snarare än informanternas personliga upplevelser.

Observationerna av användarnas aktiviteter i biblioteksrummet väcker andra etiska frågor då det rör sig om icke deltagande observationer där de observerade inte är medvetna om att de blir observerade. Merriam hänvisar till metodboks författaren Eugene Webb som menar att problematiken vid denna typ av observationer kan diskuteras utifrån hur pass offentligt det observerade beteendet är. Allra minst är de etiska riskerna när det gäller observation av offentliga personers offentliga beteende

medan tveksamma fall är sådant som rör tillfälligt privat beteende i offentliga miljöer som exempelvis att älska i en park. Uppenbart oetiskt är naturligtvis att spionera på personer i privata situationer (Merriam 1994, s. 191). Användare på ett bibliotek torde ligga ganska långt ut i den säkra änden av skalan, förvisso privatpersoner men i offentliga miljöer och i mina observationer agerande enligt de sociala spelreglerna utan några oväntade fall av privata aktiviteter.

Dokumentstudier är något mindre problematiskt. Offentliga dokument är helt öppna för granskning och de ej publicerade dokument som överlämnats frivilligt under medvetande om vilket sammanhang de kommer att användas i, som bibliotekets interna dokument, torde inte heller utgöra några etiska bekymmer om de verkligen används på det sätt man beskrivit för ägaren eller dokumentförfattaren (Merriam 1994, s. 192). En förutsättning är dock att man enligt reglerna för källhänvisning redovisar varifrån informationen är hämtad.

6. Empiriredovisning

Empiriredovisningen är beskrivande och syftar till att presentera studieobjektet samt skapa en bild av verksamheten utifrån vad som är relevant för syftet och intresseområdet. Den inleds med en allmänt hållen presentation av biblioteket som skissar en bakgrundsbild av verksamheten, vilken utgår från material insamlat genom dokumentstudier och intervjuer. Därefter följer en redovisning av det till frågeställningen relaterade materialet från i första hand observationer och ritningar, men även i viss mån dokument och intervjuer. Där jag inte refererar till dokument eller intervjuer kommer informationen från mina observationsanteckningar. Denna del fungerar som ett upplägg för den kommande analysen.

6.1 Presentation av studieobjektet

Bibliotek 10 öppnades den 1 april 2005 som en ny filial till Helsingfors stadsbibliotek i postens gamla lokaler vid järnvägsstationen i Helsingfors centrum. Verksamheten bildades genom en sammanslagning av musikavdelningen från huvudbiblioteket i stadsdelen Böle och IT-biblioteket Kabelboken som innan fungerade som testverksamhet för nya teknikrelaterade bibliotekstjänster. Ett stenkast från Bibliotek 10 öppnade vid samma tid en annan ny biblioteksfilial, träffpunkt@lasipalatsi, som är en informationscentral för elektroniska tjänster där man kan få handledning i bland annat elektroniska tjänster på nätet, mobilteknik och digital-TV, delta i teknikkurser samt koppla upp sig på Internet på plats (Lämsä, Salminen & Repo 2005, s. 20). Bibliotek 10 profilerar sig som ett musik- och IT-bibliotek. Vid sidan av medier såsom fonogram, noter, böcker, tidskrifter och DVD-filmer, lånar man även ut en mångfald av instrument och teknisk utrustning att använda på plats. Mycket av tekniken är relaterad till produktion, framförande och konsumtion av musik, men även annan kulturell produktion som video- och bildredigering. Musikbiblioteksverksamheten vid Helsingfors stadsbibliotek har bedrivits sedan 1953 (Helsingfors stadsbiblioteks webbplats, 2006d). Inom stadsbiblioteks nätverket finns idag totalt tre musikavdelningar. De två andra ligger i Tölö bibliotek och Östra Centrums bibliotek. Många av de övriga biblioteken har musikmaterial i samlingarna men inga avskilda musikavdelningar.³

Organisatoriskt är Bibliotek 10 en del av moderorganisationen Helsingfors stadsbibliotek, som tillsammans med övriga bibliotek inom huvudstadsregionen samarbetar inom HelMet (Helsinki Metropolitan Area) som är en samkatalog vilken inkluderar biblioteken i Esbo, Grankulla och Vanda.

³ Intervju med bibliotekarie, 2007-03-19

Verksamhetsidén för Bibliotek 10, såsom den uttrycks i den nu gällande strategiska planen, är att som allmänt bibliotek stödja intresse för musik och kultur och man erbjuder teknik, utrustning och utrymmen för att skapa och framföra kultur på egna villkor. Biblioteket ska vara en test- och utvecklingsplats för ny informationsteknik och musikbiblioteksservice och strävar efter att aktivt följa kundernas föränderliga behov för att kunna följa med i förändringarna. Bibliotek 10 verkar också för att fungera som Helsingfors stadsbiblioteks skyltfönster och att bli det populäraste besöksobjektet såväl för inhemska och utländska gäster, till exempel yrkesverksamma inom biblioteks-, musik och IT-området, politiker och journalister. Visionen är, som den formuleras i bibliotekets strategiska plan, ”att fungera som en del i skapandet av det kulturella informationssamhället, i vilket kunden är såväl användare som producent [min översättning]” (*Kirjasto 10:n BSC*). En övergripande strategi för Helsingfors stadsbibliotek står över bibliotekets interna plan och riktlinjer för folkbiblioteksverksamheten i Finland finns utarbetade av undervisningsministeriet vilka skall gälla fram till 2010.

Även om biblioteket är specialiserat på IT är det inte biblioteket på webben som är det mest centrala utan fokus ligger på tekniken i det fysiska biblioteket. Tekniken existerar i biblioteksrummet och rummet är en plats där man ska kunna vistas, arbeta och underhållas samt få guidning i användandet av tekniken. Kurser i hur man använder audio- och videotekniken hålls med jämna mellanrum av studenter i AV-teknik.⁴ Helsingfors stadsbibliotek har sedan 2001 utvecklat tjänsten ”information gas station”, eller iGS som den kortare kallas, som är en nätbaserad informationstjänst där medborgarna ska kunna fråga vad som helst och få svar inom två veckor, likt de svenska ”Fråga biblioteket” och ”Jourhavande bibliotekarie”. iGS finns till skillnad från dessa också i fysik form som en specialdesignad ”infomack” som har turnerat i staden som en mobil referenstjänst där en funktionär från biblioteket hjälper kunderna att hitta information via webben och databaser (Helsingfors stadsbiblioteks webbplats 2005). Numera står infomacken på Bibliotek 10 och är förutom en informationsservice en utlåningsstation för teknisk tilläggsutrustning och hjälp med användning av tekniken.

Vid utformningen av biblioteket utgick man från erfarenheter från de tidigare två biblioteken. Iakttagelsen att användarna gärna håller till på biblioteket gjorde att man försökte få utrymme för så många sittplatser som möjligt och började resonera kring hurdan atmosfären på biblioteket bör vara för att tjäna användarnas olika syften. Man utgick också från en tidigare enkätundersökning bland användarna på huvudbiblioteket av hur de tyckte att datorarbetsplatserna fungerade och vad som kunde förbättras. I denna framkom till exempel att datorernas placering borde vara sådan att man arbetar med ryggen mot väggen så att förbipasserande får mindre insyn. På biblioteket i Böle hade man arbetsdatorer med program för bildredigering och skanners, vilket var en tjänst som följde med till Bibliotek 10 och utvecklades. Detta var populärt, men eftersom de var belägna i anslutning till musikavdelningen började användarna även efterfråga musikredigeringsmöjligheter varmed idén till det interaktiva musikbiblioteket

⁴ Intervju med bibliotekschefen 2007-02-22

tog form.⁵ I bibliotekets presentationsmaterial sammanfattar man synen på användarnas uppdaterade behov som:

- Pick-up point for items reserved via the Internet
- Participating in the production of information and cultural works, especially music
- Increase use of laptops
- Space for study, work, and meeting
- Increase of expertise assistance
- Changing role for the staff

(Lämsä 2006a, s. 4)

Utformningen av biblioteket skedde i en process med nära samarbete mellan bibliotekets personal och inredningsarkitekterna, där beslutsansvaret hela tiden låg på biblioteket och alla delmoment bollades tillbaka och godkändes av personalen, från utformning av infodiskar och hyllor till fördelningen av möbler, medier och funktioner inom biblioteket. Olika arkitektkontor anlätades för inredningen och byggnaden. Bibliotekspersonalen delades in i arbetsgrupper med ansvar för samlingarna, IT och AV, möblering, servicepunkter och logistik. Enligt bibliotekschefen gjorde denna arbetsprocess att biblioteket formades först och främst efter personalens idéer snarare än arkitekternas.⁶

Bibliotek 10 har öppet måndag till torsdag mellan klockan 10 och 22, fredag mellan 10 och 18, samt lördag och söndag mellan klockan 12 och 18. Lobbyn, den första delen av biblioteksrummet som innehåller tidningsläsesal, datorer för halvtimmesbruk och receptionsdisk, öppnar redan klockan 8 på morgonen på vardagar. Idén med lobbyn var att den skulle vara en plats för snabba aktiviteter. Datorer bokningsbara för högst en halvtimme åt gången, samt några stationer utanför portarna utan bokning för ännu kortare tid. Avhämtning av beställt material, återlämning, hantering av konto och skulder och andra receptionstjänster kan man utföra här utan att gå in i själva biblioteket. Idén är att snabba aktiviteter utförs i lobbyn så att miljön blir lugnare inne i själva biblioteket.⁷

Personalstyrkan består av tre musikbibliotekarier, tre IT-specialister, en bibliotekschef, en personalchef, en IT-planerare, elva biblioteksassistenter, fyra assistentstuderande och två värnpliktiga i vapenfri tjänst. Därutöver anställs studenter inom relevanta ämnesområden som lärare vid kurser i studioteknik och videoredigering. Personalen har en medelålder under 35 och av de totalt 29 anställda är 20 män. Policyn för personalen är att alla ska vara kapabla att ge basal service till användarna utan att alla behöver vara expert på allt. Principen för personalstyrkan är att deras arbete ska utgå från ett personligt intresse för musik eller teknik för att i förlängningen ge en mer engagerad service till användarna. Personalen utbildar varandra internt i små grupper inom deras respektive expertisområde. 70 % anges ha biblioteksrelaterad utbildning, det vill säga antingen akademisk utbildning i biblioteks- och informationsvetenskap eller

⁵ Intervju med bibliotekschefen 2007-02-22

⁶ Intervju med bibliotekschefen 2007-02-22

⁷ Intervju med bibliotekschefen 2007-02-22

assistentutbildning från yrkeshögskola.⁸ Antalet besökare per vecka är beräknat till ca 11 000. Av dessa är 60 % i åldrarna 15-30 och den könsmässiga fördelningen är 60% män och 40% kvinnor. Hälften av bibliotekets besökare lånar hem material, medan den andra hälften förmodas använda biblioteket på plats (Lämsä 2006a, s. 21).

6.2 Fördelning av rum

Jag kommer i detta kapitel att presentera hur bibliotekets rum är fördelat, det vill säga den spatiala utformningen av det utrymme som biblioteket förfogar över. Vi rör oss här på den nivå som jag tidigare förklarat som *fördelning av rum*, det vill säga hur rummet är utformat i mån av öppenhet, brytningar, kontroll och så vidare. Jag kommer också kortfattat att presentera bibliotekets lokalisering i stadsrummet. För att ge översikt av rummet presenterar jag på sidan 44 en karta av biblioteket, där funktionerna är utmärkta med linjer och medietyperna är färgkodade⁹ med en nyckel i övre högra hörnet, för att ge en överblick inför den följande diskussionen.

6.2.1 Lokalisering

Bibliotek 10 är beläget på markplan i det nio våningar höga posthuset vid järnvägsstationen i centrala Helsingfors. Från Mannerheimvägen och spårvagnsnavet vid Glaspalatset går man in genom postkontorets entré och tar sig genom detta till biblioteket. Från stationstorget går man in genom porten på suterrängplanet och tar en rulltrappa upp till biblioteket. Biblioteket har därmed inga yttre portar för direkt entré. Skylten med Helsingfors stadsbiblioteks logotyp är placerad ovanför porten på suterrängplanet, vilket gör att man för att ta sig in genom posten måste vara bekant med denna väg. Placeringen i posthuset signalerar möjligen, för dem som kanske tidigare associerat posthuset med en plats för uträttandet av vardagliga ärenden, att även biblioteket är en plats där man kan sköta vardagliga ärenden. Bibliotekets byggnad är inget monumentalt tempel som signalerar att man träder in i kunskapens värld utan en ganska avdramatiserad facilitet.

Bild 2 Ingång från järnvägstorget (egen bild)

Placeringen i staden (se bild på nästa sida) är strategisk med tanke på hur många människor som varje dag passerar eller väntar på transport med tåg eller spårvagn, samt med god logistik för transporter av media. Man erbjuder transporter mellan stadsbibliotekets filialer, varför ett centralt läge som detta blir en bekväm avhämtningsplats. Biblioteket ligger längst ner i en linje av andra musikinstitutioner längs med Tölövikens västra strand (Lämsä 2006a, s. 19), ett läge som man gärna framhåller i marknadsföringen och presenteras på hemsidan som ”mitt i Helsingfors musikliv”. När det gäller närheten till de andra stora musikinstitutionerna är det dock oklart vilken praktisk roll detta spelar.

⁸ Intervju med bibliotekschefen 2007-02-22

⁹ Jag reserverar mig för att färger kan komma att översättas till gråskala vid utskrift eller läsning i annat verktyg än Adobe Reader.

Sibelius-Akademien har ett eget bibliotek, och publiken som Bibliotek 10 vänder sig till som folkbibliotek torde snarare vara den breda befolkningen och de som inte har tillgång till musikskolornas resurser, så kanske är närheten mer av symbolisk betydelse. Det faktum att biblioteket presenteras i relation till musikinstitutionerna tyder kanske snarare på att man placerar in sig i en linje av musikarenor lika väl som bibliotek.

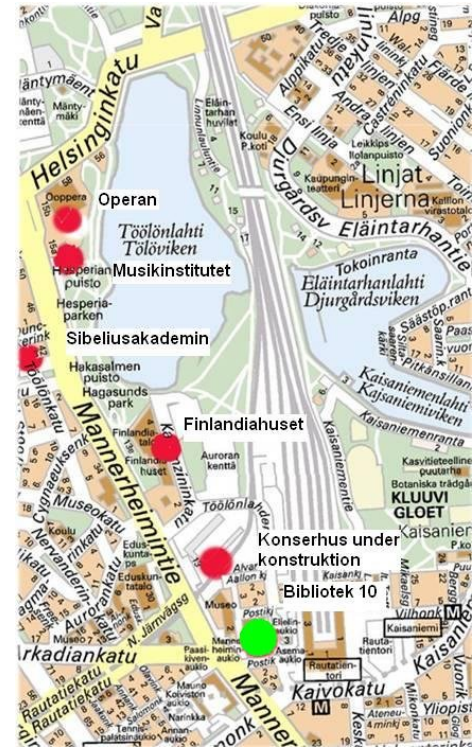

Bild 3 Karta över Bibliotek 10:s närmiljö (Lämsä 2006a, s. 19)

6.2.2 Rummets utbredning

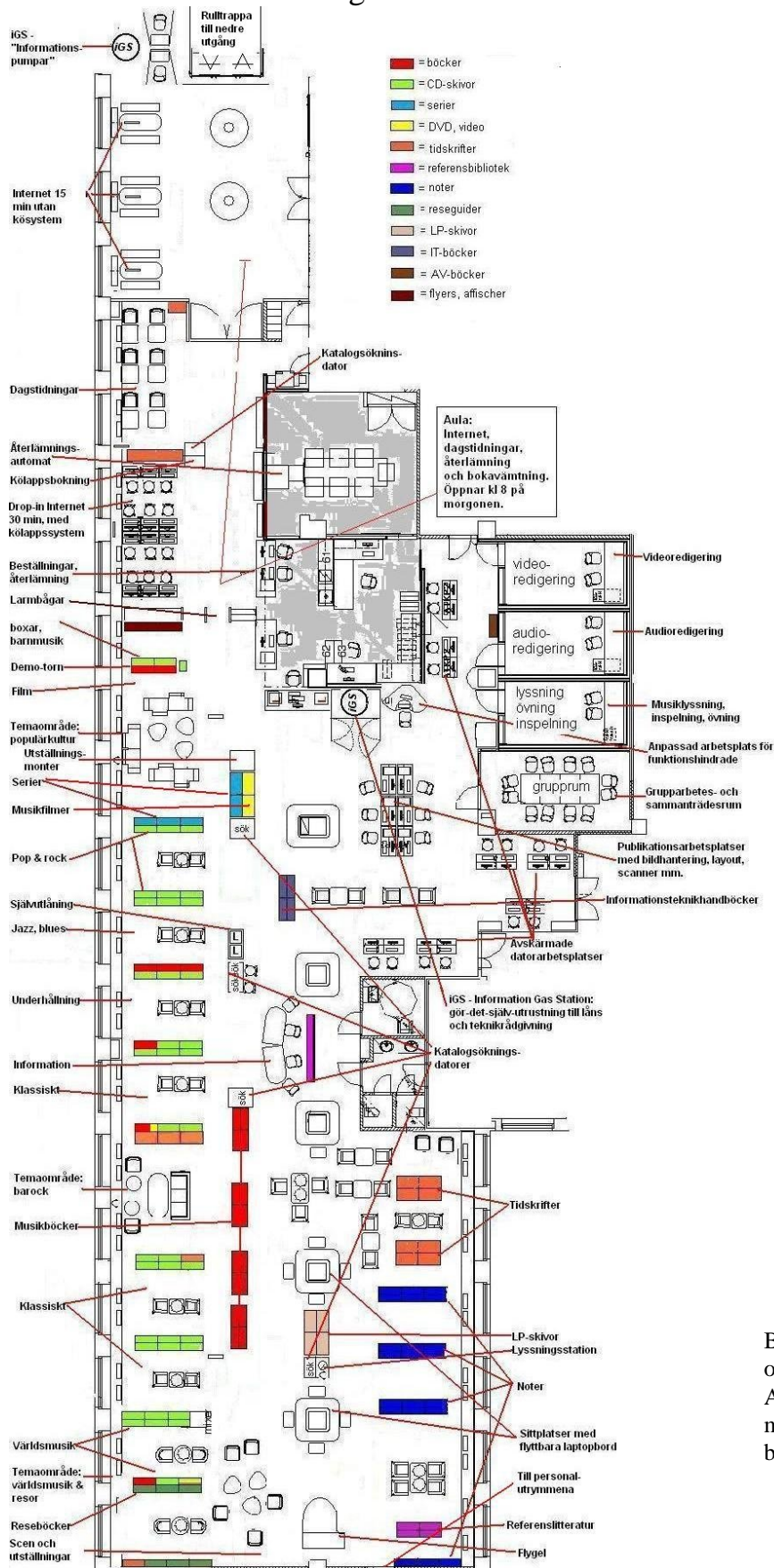

Bild 4 Ritning med funktioner och mediefördelning (Bild: Arkkitehtuuri- ja muotoilutoimisto Talli OY, bearbetad)

Bibliotekets totala golvyta är 970 m², varav de publika utrymmena upptar 800 m². Av denna yta är 56 m² utrymmen som är tillgängliga efter förhandsbokning och utgörs av ett rum för audioredigering, ett för videoredigering, ett för inspelning och lyssning, alla på 12 m², och ett grupprum om 20 m². I bibliotekets bortre ända finns ett utrymme om 25 m² som är specificerat som scen, men som används som fri golvyta för användarna med fåtöljer och bord då inga arrangemang pågår. (Lämsä 2006a, s. 6, 10, 24)

Biblioteksrummet är ett långsmalt utrymme med en linjerät högersida kantad av fönster hela vägen ut mot järnvägsstationens torg. Den vänstra sidan har fönster endast längs den bortersta väggsträckan och dessa vetter mot en innergård. Vänstersidan närmare utgången är kantad med först fyra dörrar till avgränsade utrymmen, därefter en nisch och sedan en utbyggnad som rymmer kundtoaletter. Entrén och aulan är smalare än biblioteket. Först efter larmbågarna mellan lobbyn och biblioteket öppnas rummets fulla bredd. Takhöjden är inte så hög vilket hos mig frammanar känslan av att man rör sig längre och längre in genom ett avlångt rum snarare än på ett öppet torg.

I det öppna biblioteksrummet kan besökarna röra sig fritt på. Utrymmets enda fasta brott är de fem pelarna längs mittfåran, det med väggar avgränsade personalutrymmet bakom receptionen inklusive sorteringsrobotens rum, nischen och toalettutbyggnaden samt de fyra rummen på högra sidan. Tre av dessa, videoredigeringsrummet, audioredigeringsrummet och övningsrummet, är totalt skyddade från insyn med solida låsbelagda dörrar och dessutom ljudisolerade. Det fjärde, grupprummet, har ett smalt ljusfönster som löper från golv till tak bredvid dörren. Längst in i biblioteket finns en dörr till personalutrymmena med kontor och fikarum. Denna är helt blockerad för användarna med lås. Gränsen mellan musikbiblioteket och aulan utgörs av hyllor på vardera sida om larmbågarna. Det är inget fullständigt brott i rummet eftersom man kan se över de drygt meterhög hyllorna och passera genom bågarna, men den smala passagen utgör en kontrollpunkt i rummet och är den enda vägen in och ut. Entrén till aulan är större och formad som en bred port med dörrar som öppnas utåt. I öppet läge bildar dörrarna den dekorerade vägg som möter besökarna vid ankomsten på vilken i stora blockbokstäver står målat ”10”, ”Kirjasto” och ”Bibliotek”, samt Helsingfors stadsbiblioteks logotyp citationstecknet.

Bild 5 Bibliotekets entré (egen bild)

I det öppna rummet utan avgränsande väggar fungerar mediehyllorna som skärmar. Utmed den långa högra fönsterväggen är tio hyllor jämnt utspridda som nittiogradigt utskjutande väggar. Mellan hyllorna skapas nischer i vilka sittplatser med bord är placerade. Alla dessa hyllor går att gå runt, om än inte med några större marginaler, och biblioteksrummet har generellt sett få återvändsgränder. De enda två är nischerna med kundarbetsplatser till vänster om receptionen.

Rumsindelningar finns däremot på det konceptuella planet, varav de flesta styrs av hur funktioner och medier är fördelade och kommer att behandlas närmare i nästa kapitel. Aulan och biblioteket är som vi tidigare sett skilda från varandra om än synliga från respektive håll. Scenen kan trots att den inte är kantad av väggar ändå urskiljas genom

att den markeras av ljusanordningen i taket som kan slås på vid evenemang och skapa en visuell markering av dess avskildhet.

Jag upplever riktningen i biblioteket, med dess långsmala utformning, som en rörelse inåt eller utåt. Mittan av biblioteket är en lång öppen gång vilket gör att man i princip kan se bibliotekets bortsida ända från ingången. Denna mittgång leder, om man följer den rakt in utan avvikelser, fram till scenen och utställningarna, samt de fåtöljer som fyller området ner det inte tas upp av annat. Längs hela gången hänger skyltar från taket som indikerar vilka musikgenrer de hyllor man passerar innehåller. Varje avvikelse från gången in bland hyllorna erbjuder möjligheten att sätta sig ned vid ett bord.

Man rör sig i biblioteket endast på ett horisontellt plan och inga möjligheter till vertikal rörelse finns, inte ens scenen är upphöjd. Denna avlånga horisontella utformning av rummet gör att man kan arbeta med miljön som på en skala. Enligt bibliotekschefens utsaga har personalen, som jag tidigare nämnt, haft idéer om att lugna aktiviteter ska riktas till det inre av biblioteket medan snabba och bullrigare aktiviteter får utrymme i lobbyn och bibliotekets början. Det avlånga rummet kan, om en sådan utformning lyckas, läsas på en skala mellan livligt och rofyllt. Vi ska i nästa kapitel se närmare på vilka funktioner som är placerade var i biblioteket och i därpå följande avsnitt om vilka aktiviteter som faktiskt utförs på olika platser.

6.3 Utformning och fördelning inom rummet

Detta kapitel handlar om vad som finns i rummet och dess lokalisering, på den nivå som vi tidigare talat om som *fördelning i rummet*. Under denna rubrik ryms även de estetiska aspekterna av inredningen och vilka signaler som förmedlas genom dessa i relation till funktionernas samt mediernas organisation. När jag på denna nivå förhåller mig tolkande till fördelningen rör det sig om vad som med Lefebvres termer benämns *utformat rum*. Värt att nämna här är att bibliotekets inredning är anpassad för omflyttningar alltefter behov, vilket också skett både strax innan observationerna påbörjades och just efter att de färdigställdes. Det är med andra ord ingen konstant möblering och organisering som studerats utan ett snitt i tiden. Där inte annat anges baseras uppgifterna på mina observationer.

6.3.1 Funktionernas fördelning

En stor del av biblioteksrummet upptas av *sittplatser* som är spridda över så gott som hela ytan. När man studerar sittplatsernas fördelning och utformning i biblioteket blir det tydligt att så gott som alla säten är placerade på ett sätt som möjliggör interaktion med andra användare. Här finns minimalt med de individuella säten som man brukar se i tysta läsesalar med alla stolar riktade framåt, vändande användarens fokus mot böckerna framför dem. Med undantag för tidningsavdelningen i lobbyn, som har just denna typ av utformning kommer sittplatserna i par eller större grupper, vända mot varandra med ett bord emellan, eller i form av de mjuka soffbänkar som omger hela roten av var och en av de fem pelarna längs bibliotekets mitt. Sättet att placera sittplatser mellan varje bokhylla (utom nothyllorna) skapar ett system av gångar som i de flesta fall leder användarna till varandra. De sittande delar nischerna med dem som tittar bland

hyllorna vilket gör biblioteksbesöket till en automatiskt social upplevelse oavsett om man går dit för att låna eller vistas.

Till bänkarna kring pelarna finns flyttbara bord att ställa bärbara datorer, tidskrifter eller annat på. Flyttbara är även de svarta fåtöljer som står utplacerade på scenen till vardags när inget framträdande pågår, samt vid tidskriftsavdelningen. I jämförelse med de tre temaavdelningarnas möbler, vilka ska diskuteras närmare i kapitlet om estetiska signaler, är möblerna funktionella, ergonomiska och ganska neutrala till intrycket.

Lyssning är en funktion som kan lokaliseras till i princip hela biblioteksytan. Det finns fyra fasta lyssningsstationer med CD-spelare placerade i den långa fönsterbänken som löper längsmed hela högerväggen. Två av dessa ligger i anslutning till populärmusikområdets ena soffa och två vid det klassiska området fåtöljer. Utöver dessa kan hörlurar lånas till egna medhavda bärbara datorer och därmed användas varhelst sittplatser finns. Det finns även trådlösa hörlurar och bärbara CD-spelare till utlån vilket gör att även resterande ytor kan användas. LP-skivor kan endast lyssnas till vid lyssningsstationen i anslutning till hyllan med LP-skivor, samt i spelningsrummets skivspelare. I detta rum kan man även lyssna på musik från andra medier samt egeninspelad musik. Vid populärkulturavdelningen står ett så kallat demotorn som är en lyssningsstation laddad med demoskivor inspelade av bibliotekets användare.

Läsning av tryckt material kan utföras på alla sittplatser i biblioteket. Stolar, bord och fåtöljer är utplacerade i kluster nära tidskriftshyllorna samt vid tidningshyllorna i lobbyn. Detta ger trots att de inte är avgränsade rum ett intryck av konceptuella rum i biblioteket, som små läsesalar. Tidningsläsesalen i lobbyn har en klassisk läsesalsutformning med bord och stol för en person separerat från nästa, alla vända åt samma håll som i ett klassrum. Tidskriftsavdelningen med musik- och tekniktidskrifter som ligger placerad i den borte delen av biblioteket, det vill säga i den lugnare änden av den rumsliga skalan, blandar större bord med flera stolar, mindre bord med två stolar och ett par fåtöljer. Här kan man också sitta på pelarnas soffbänkar och använda borden för bärbara datorer som underlag för tidskriften framför sig. Det är tydligt att tidningsläsesalen är betydligt mer låst i sin avsedda användning än tidskriftsavdelningen. Möjligheten att flera användare delar bord signalerar andra användningsområden än tidskriftsläsning och närheten till andra funktioner som LP-lyssningsstationen, notavdelningen och de allmänna musikböckerna gör att dessa sittplatser blir mindre funktionsstyrda.

Datorarbetsplatserna i biblioteket består av 14 på förhand bokningsbara datorer placerade utmed väggarna i främre delen av biblioteket i moduler om fyra. Arbetsplatserna är placerade så att användaren sitter med ryggen mot väggen och skärmens baksida mot rummet, samt är avskärmade från varandra, vilket signalerar respekt för det privata, även om de står så pass nära varandra att kommunikation mellan användarna är fullt möjlig.

Snabbdatorerna som kan användas 30 minuter åt gången tycks vara avsedda för hastigare aktiviteter som att e-post, söka information eller surfa. Aktiviteterna som de olika datorerna i biblioteket avses för styrs dels genom den begränsning i tid som satts på de olika datorerna samt genom vilken mjuk- och hårdvara som ges tillgång till.

Snabbdatorerna är utrustade med webbläsare, open office¹⁰, Linux bildbehandlingsprogram samt USB-port och CD-ROM-läsare (men ej brännare) (Helsingfors stadsbiblioteks webbplats, 2006a). De är därmed betydligt sämre utrustade än datorarbetsplatserna och publikationsstationerna. De elva snabbdatorerna i lobbyn bokas på plats med ett kösystem där du loggar in med bibliotekskortet och får en nummerlapp. En skärm på väggen visar därmed när det är din tur samt vilken dator som är ledig. Även från tidningsläsesalen kan könumren ses på en skärm. Dessa elva datorer står nära varandra i rader och utgör en liten datasal med bänkar i anslutning för väntande. Datorernas bänkar är likadana som datorarbetsplatsernas, med skärmar emellan varje dator. Utanför bibliotekets portar står tre datorer utan bokning med inloggning för endast 15 minuter utan bibliotekskort. Dessa står på de långa bord med bänkar på vardera sidan som är placerade vid fönstrena mot stationstorget. Man kan med andra ord sitta minst fyra personer kring bordet och måste inte nödvändigtvis använda det som datorarbetsplats. Utanför portarna står också två så kallade iGS-pumpar med datorer inbyggda i en röd bensinpumpsliknande station som i linje med "varumärket" iGS signalerar att de är avsedda för att pumpas på information. Även dessa kan användas 15 minuter.

Bild 6 Flyttbara bord för bärbara datorer (Bild: Bibliotek 10:s bildmaterial)

Användning av *bärbara datorer* är möjlig från de flesta sittplatser genom att eluttag och uttag för nätverkskabel finns utplacerade över hela biblioteket. Internet nås via trådlöst nätverk överallt i biblioteket, för uppkoppling via nätverkskabel finns sådana till utlån, och med den tilläggsutrustning som lånas ut i bibliotekets iGS (DVD, CD-RW, Floppy, och ZIP drives, USB, minneskortsläsare, Bluetooth sticks, apparat för DVD-visning, hörlurar mm (Helsingfors stadsbiblioteks webbplats, 2006a) kan man sätta upp en egen arbetsplats i princip var man vill.

Audioredigering kan göras i audioredigeringsrummet som också bokas i förväg för en halv till fyra timmar åt gången. Den tekniska utrustningen innehåller mjukvara för inspelning och redigering, samt andra program, instrument och plug-ins. Där finns klaviatur, drum pad, mixer, förförstärkare till gitarr, bas och mikrofon, DJ-utrustning, MiniDisc-spelare, kassettdäck, DVD och RW-brännare. Rummet är kopplat till spelningsrummet (Lämsä 2006a, s. 37).

Bild 7 Spelningsrum (Bild: Bibliotek 10:s bildmaterial)

Musicerande lokaliseras till spelningsrummet. Inspelning, övning och uppspelning av musik bokar man tid för en halv till 2 timmar åt gången. Här finns elpiano, stereoanläggningar, mikrofoner, elgitarr, elbas, förstärkare, akustiska gitarrer (nylon- och stålsträngade)

¹⁰ Open office är ett så kallat open source-program som fungerar ungefär som Microsofts officepaket. En stor del av mjukvaran på Bibliotek 10s snabbdatorer är just open source-lösningar varmed licenskostnaderna får antas minska kraftigt.

med mera. Rummet är anslutet till audioredigeringsrummet så att man kan spela in sång och instrument här och redigera i det andra rummet (Lämsä 2006a, s. 36). Det är ljudisolerat så att man kan erbjuda hobbymusicerande användare en miljö som många inte har hemma i lyhörda stadslägenheter.¹¹

Videoredigering görs i det bortersta av de ljudisolerade rummen och kan som mest användas till projekt om totalt 40 timmar, indelat i block om 2, 4 eller 6 timmar. Diskutrymme per användare är maximalt 50 GB. Utrustningen innehåller mjukvara för redigering, animation, inspelning och inspelning samt DV och S-VHS-spelare. Videoredigeringsrummet är kopplat till spelningsrummet. (Lämsä 2006a, s. 38)

Multimedia- och publikationsstationer är sex till antalet och är datorer med bredare utrustning än de allmänna datorarbetsplatserna, främst programvara för bildbearbetning, layout och publicering samt scanners, CD- och DVD-brännare (Helsingfors stadsbiblioteks webbplats, 2006a). Dessa specialiserade arbetsplatser är, till skillnad från de allmänna datorarbetsplatserna, placerade mitt på golvytan med skärmarna och därmed också användarnas ryggar vända utåt mot rummet.

Bild 8 Publikationsstationer (egen bild)

Bild 9 Infomack (Bild: Bibliotek 10:s bildmaterial)

I anslutning till publikationsstationerna och datorarbetsplatserna står bibliotekets *iGS*, eller infomack. Detta är teknikinformationen som alltid är bemannad av IT-personal som kan hjälpa till med tekniska problem, visa hur man använder den tekniska utrustningen eller låna ut portabel teknik. På detta område finns också en *handikappanpassad arbetsplats* med talsyntes, punktskriftsskärm, förstoringsprogram med mera (Helsingfors stadsbiblioteks webbplats, 2006a).

Grupprummet har plats för 18 personer, och är utrustat med teknik som projektor, högtalare och väggdisplay, samt videokonferensutrustning, trådlöst Internet och nätverks- och eluttag för bärbar dator (Lämsä 2006a, s. 34). Grupprummet är som vi sett fysiskt avgränsat med en dörr som kan låsas, och visuellt avskärmat till största delen men med ett långsmalt fönster som ger en viss insyn utifrån. Åtkomsten till rummet kan därmed kontrolleras av personal och tillgång ges genom förhandsbokning. Grupprummet är endast till för icke-kommersiella grupper, sammanslutningar och organisationer (Lämsä 2006a, s. 34), vilket gör att tillträde till detta rum är hårdare styrt än resten av biblioteksrummet där vem som helst kan gå in och utföra ganska många aktiviteter på plats utan att behöva använda bibliotekskortet.

Scenen är platsen för konserter, framträdanden, debatter, och utställningar. Den har ingen upphöjd golvyta på det sätt man brukar associera med scener utan markeras med hjälp av belysning från ljustanläggningen som sitter monterad i taket. Nära scenen finns

¹¹ Intervju med teknikanställd, 2007-02-27.

PA-utrustning för justering av ljudet vilken kontrolleras av personal vid framträdanden. Då inga framträdanden pågår, det vill säga den största delen av öppettiden, cirkulerar olika utställningar i olika media. Dessa tar ofta väggen men inte golvytan i anspråk. På golvet står därför ett antal fåtöljer och bord placerade som sittplatser för användarna.

Bild 10 Scen (Bild: Bibliotek 10:s bildmaterial)

Utställningar lokaliseras främst till scenen, men det finns även några flyttbara utställningsmontrar i biblioteket som placeras där utställningen verkar passa bäst, till exempel en utställning om serier i anslutning till serierna.

Lokal kulturinformation täcker en hel vägg i lobbyn. Till vänster om återlämningsmaskinen hänger aktuella affischer och anslag om musikarrangemang, konserter, kurser med mera och till höger fylls väggen av en hylla för flyers och broschyrer från konsertarrangörer och kulturinstitutioner.

Informationsdisken bemannad med en till två musikbibliotekarier är placerad mitt i biblioteket, i mittgången och vänd mot högersidans långa rad av mediehyllor. Den är genom sin placering synlig från båda bibliotekets kortändar och det finns inget sätt att missa den då den är rakt i blickfånget från ingången och då man för att ta sig till en position där den inte syns måste passera den. Disken består av två bord bakom vilka bibliotekarierna sitter med datorskärm framför sig och referenslitteratur i en hylla bakom sig. Bredvid bibliotekariernas stolar står ytterligare stolar där användaren ska kunna sitta sida vid sida med bibliotekarien under referenssamtalen. Interaktion med bibliotekarien får därför genom möbleringen en karaktär av delaktigt samtal vid längre utförliga referenssamtal, men vid snabbare frågor blir användaren stående framför en bibliotekarie som sitter ner framför sin dator varför ett närmande kanske inte blir riktigt lika naturligt som till en stående bibliotekarie.

Cirkulationsdisken/receptionen är placerad så att den överlappar lobbyn och biblioteket med servicepunkter på båda sidor av larmbågarna. Även innan biblioteket öppnar kan man därmed från lobbyn återlämna material, hämta reserverat material, betala skulder och sköta andra ärenden relaterade till bibliotekskontot. Utformningen av disken signalerar också att det just är denna typ av ärenden ”över disk” som ska skötas. Cirkulationsdisken är till skillnad från informationsdisken en barrikad mellan användaren och biblioteksassistenten, bakom vilken användarna inte ska gå. Innanför diskarna finns personalens arbetsytor, med reservationshyllor och arbetsdatorer och längre in rummet för återlämningsroboten.

Självservice för *utlån* och *återlämning* lokaliseras till utlåningsstationerna inne i biblioteket, en längs mittgången och två vid utgången, samt återlämningsmaskinen i lobbyn. I lobbyn finns också en *telefonhytt* för att möjliggöra mobilsamtal i avskildhet.

6.3.2 Mediernas fördelning

Den totala samlingen uppgår till 50 000 medier varav 40 000 är CD-skivor. Musiksamlingarna utgörs av 5500 böcker, 9000 nothäften, 500 videor och DVD-filmer, 1000 LP-skivor och 85 musiktidskrifter (Lämsä 2006a, s. 25). Utöver det musikrelaterade materialet rymmer samlingarna film-, medie- och reseböcker, CD-rom och DVD-inspelningar. Till detta kommer böcker om datateknik, publicering, mediebranschen, en samling serier och grafiska romaner, ett urval av inhemska och utländska kultur- och datortidskrifter, samt ett urval av inhemska dagstidningar. De databaser man erbjuder är gemensamt anskaffade för hela Helsingfors stadsbibliotek, med undantag för tidskriftsdatabasen PressDisplay som endast nås från Bibliotek 10 och huvudbiblioteket. Musikrelaterade databaser är musikuppslagsverket Grove music och nationaldiskografin Viola som båda nås från bibliotekets arbetsstationer, samt specialtesaurusen Musa/Cilla som är fritt tillgänglig på Internet. Egenproducerat digitalt material är Helsinki-musiikkia, en förteckning över musik med Helsingforsanknytning. På Bibliotek 10 finns också en omfattande referenssamling med det finska skivbolaget Love records produktion som man kan lyssna på i lyssningsstationen (Helsingfors stadsbiblioteks webbplats 2006c). Bibliotek 10 har den högsta cirkulationen av medier inom Helsingfors stadsbibliotek, vilket kan tänkas bero på att CD-skivors innehåll konsumeras snabbare än böckers då man kan anta att de ofta kopieras till användarnas datorer och sedan återlämnas.¹²

Det finns en gemensam förvärvspolicy för hela Helsingfors stadsbibliotek, men inte en separat för Bibliotek 10. Den största skillnaden mellan hur Bibliotek 10 arbetar med förvärv jämfört med de andra biblioteken ligger i det faktum att man endast fokuserar på musik och IT. Biblioteket har den största musiksamlingen av alla filialerna, vilket också innebär att man måste ha en både bredare och djupare samling inom sitt område. Förvävsbudgeten detta år ligger på 90 000 euro. De tre musikbibliotekens genremässiga profiler är mycket lika varandra. Störst är samlingarna inom rock/pop, därefter klassisk musik. Övriga genrer såsom underhållning, världsmusik, folkmusik är relativt små. Man har tillsammans påbörjat ett arbete för att ta reda på om och hur de olika samlingarna ska profileras.¹³

De flesta av de finska folkbiblioteken använder klassifikationssystemet KAB, Klassifikationssystem för allmänna bibliotek (på finska YKL, Yleisten kirjastojen luokitusjärjestelmä) vilket i grunden bygger på Dewey decimal classification. Helsingfors stadsbibliotek använder däremot en egen adaptation av Deweys decimalklassifikation kallad HSKS, Helsingfors stadsbiblioteks klassifikationssystem (HKLJ, Helsingin kaupunginkirjaston luokitusjärjestelmä).¹⁴ I HSKS faller allt musikrelaterat material under klassen 780, som är en underkategori till 700-klassen som rymmer de sköna konsterna. Inom klassen 780 görs ingen egentlig åtskillnad mellan medietyperna, utan till exempel kan klassen 783.51 Oratorier rymma både inspelningar, musikalier och böcker om oratorier. (*Webb-HSKS*) Detta till skillnad från det svenska klassifikationssystemet som separerar fonogram, noter och böcker om musik under olika

¹² Intervju med bibliotekschefen, 2007-02-22

¹³ Intervju med bibliotekarie, 2007-03-19

¹⁴ Intervju med bibliotekarie, 2007-03-19

huvudkategorier (*e-SAB*), varför man kan gissa att urskiljandet av uppställning efter medietyp faller sig mer naturligt än motsatsen.

Mediernas hylluppställning på Bibliotek 10 följer inte strikt klassifikationssystemet utan är tematiskt organiserad (se kartan över biblioteket på sidan 44). De musikrelaterade medierna är i grova drag indelade i tre övergripande genrer: populärmusik, klassisk musik och världsmusik. Varje genre har ett eget område i biblioteket dit medierna är lokaliserade oavsett medietyp. Dessa tre områden breder alla ut sig längs bibliotekets högra sida. Utbrutna ur denna indelning är musikalierna (noterna), som har ett eget område längst in till vänster i biblioteket, och de allmänna och populärmusikaliska tidskrifterna som står tillsammans med de tekniska tidskrifterna på hyllorna innan notområdet i anslutning till ett flertal läseplatser.

Med den tematiska indelningen följer att olika medietyper blandas på varje område, istället för en vanligt förekommande hylluppställning efter medietyp där CD-skivor står för sig, DVD-filmer för sig och böcker för sig. Bibliotekets hyllor är byggda för blandmedia och finns i många olika varianter. De flesta är utformade för enbart skivor, böcker eller noter, men många har plats för medier av olika storlek som bilden till höger ger exempel på. Noterna är däremot uppställda på ett område för sig och ordnade enligt klassifikationssystemet, vilket man från bibliotekets håll menar beror på att användarna ofta letar efter noter på ett annat sätt, inte utifrån genre utan instrument.¹⁵

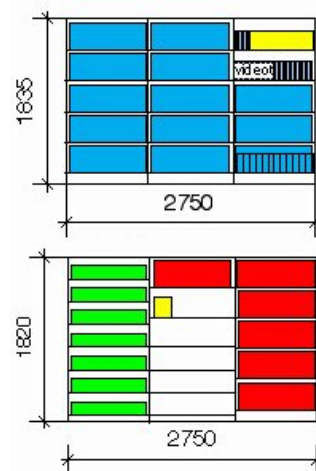

Bild 11 Hyllor för blandmedia (Bild: Arkkitehtuuri- ja muotoilutoimisto Talli OY)

För teknikböckerna gäller placering i anslutning till deras användningsområde. Musikteknikböckerna och videoredigeringsböckerna är placerade på en liten hylla mellan dörrarna till audiodigeringsrummet och videoredigeringsrummet. Publikationsböckerna står på en hylla nära publikationsstationerna och datorarbetsplatserna. Denna placering indikerar att de avses fylla en funktion som hjälpmedel i den skapande verksamheten och arbetet på plats. Tekniktidskrifterna är däremot placerade tillsammans med de populärmusikaliska tidskrifterna på tidskriftsområdet.

Populärmusikområdets CD-skivor är uppställda enligt genre, med kategorierna folk/country, jazz/blues/soul, pop/rock, dansmusik, hårdrock/punk, rock n' roll, underhållning (efter språk) och new age/ambient/avslappningsmusik. Finska artister är utbrutna ur kategorierna pop/rock och rock n' roll och placerade separat i anslutning till de utländska skivorna inom samma genrer. Världsmusikområdets skivor är organiserade efter geografiskt område och den klassiska musiken efter instrumentsättning och form.

Alla böcker om musik som inte direkt relaterar till genreområdena populärmusik (inklusive jazz) eller världsmusik och folkmusik, är placerade i mittgången bredvid den

¹⁵ Intervju med bibliotekarie, 2007-03-19

klassiska avdelningen. Musikteori, musikfilosofi, musikhistoria, musikpedagogik, musikuppslagsverk med mera står samlat på dessa fyra hyllor. Serier, DVD-filmer, filmböcker och –tidskrifter är en del av populärmusikområdet. Dessa är placerade på hyllorna runt vistelseutrymmet med soffor och cd-spelare. Reseböckerna och tidskrifter om resor står på världsmusikområdet och tar upp lika stort utrymme som CD-skivorna och musikböckerna på området.

På Bibliotek 10 står de flesta medierna uppställda med ryggarna utåt, så även CD-skivorna som förvaras i sina vanliga hårdplastfodral. De medier som exponeras är främst nyinköpen som skyltas i särskilda ställ på fönsterbänken längs bibliotekets högersida i anslutning till aktuell genreavdelning. Jag har under observationsperioden inte observerat några omslagsskyltningar av tematisk typ där exempelvis personalens favoriter väljs ut eller tips om klassiker ur någon genre visas upp. Även tidskrifternas omslag vänds utåt, som brukligt, vars hyllor är byggda för exponering av det senast utkomna numret av varje titel. Böckerna i anslutning till den klassiska avdelningen, med musikteori, biografier med mera, har däremot relativt många omslag exponerade där ovensidan av de låga hyllorna är täckta med böcker.

6.3.3 Estetik

På Bibliotek 10 korresponderar mediernas tematiska organisation i grova drag med inredningen. Inredningen går i linje föreställningar om en estetik som följer de musikaliska genrerna där tre temaområden skapats, som i bibliotekets material benämns lite olika, men ungefärligen populärmusikavdelningen, med en färgstark populärkulturell prägel, den klassiska avdelningen, med en stramare klassisk stil och världsmusikavdelningen med en stil som närmast kan kallas etno med en blandning av folkloristiska artefakter från olika delar av världen.

Populärmusikavdelningen har ett öppet vistelseutrymme med tre klarröda designersoffor. Två av dessa är av dekonstruerat snitt med de två sitsarna och deras ryggstöd vända åt olika håll. En soffa har ryggen mot fönstren så att man sittande där ser ut mot biblioteket. De andra två står i linje med hyllorna så att man på det ena sätet är vänd in mot soffborden och på det andra mot hyllan framför. Framför soffgruppen står tre vita triangulära soffbord. Väggedekorationerna bakom soffområdet består av bilder från serien Modesty Blaise samt en färgglad affisch från Helsingfors serietidningsfestival. Fortsätter man in mellan hyllorna på populärmusikavdelningen pryds väggarna mellan de stora fönstren av gamla finska filmaffischer och LP-omslag från skivbolaget Love records.

Bild 12 Populärmusikavdelningen
(Bild: Bibliotek 10:s bildmaterial)

Även den klassiska avdelningen har ett öppet vistelseutrymme men här utgörs sittplatserna av en antik soffgrupp i brunt läder med en rymlig tvåsitssoffa och två stora fåtöljer. Mellan dessa finns en stor röd matta och ett soffbord. Till skillnad från populär-

Bild 13 Klassiska avdelningen (Bild: Bibliotek 10:s bildmaterial)

kulturavdelningen har man här vänt soffan med ryggen mot biblioteket så att man sittande här ser ut genom fönstren mot stationstorget. Fåtöljerna är placerade strax framför fönstren och fönsterbänkens inbyggda CD-spelare. De är vända så att man har ena axeln mot fönstret och andra mot biblioteket och kan se ut genom fönstren medan man lyssnar på musik. Denna lösning ger ett mer kontemplativt intryck än populärkulturavdelningens mer utåtriktade. Precis som på populärmusikavdelningen har man valt väggdekorationer efter området med genrerelaterade skivomslag.

Världsmusikavdelningen förfogar inte över lika stor yta som de två andra avdelningarna. Den ligger längst in i biblioteket och upptar två hyllnischer men har ingen större öppen yta som det klassiska och det populärkulturella området. I vardera av de två nischerna står ett runt soffbord i grovt opolerat trä och två stolar i trä med runda ryggstöd. Dessa är placerade på en kelimmatta av orientaliskt snitt. Dekorationen på världsmusikområdet utgörs av en meterhög primitiv trästaty som avbildar vad ser ut som en människa med en flöjt. I fönster närmast reseguiderna och resetidskrifterna står en gammal jordglob. Väggarna pryds av två LP-omslag, ett afrikanskt och ett från en finsk folkmusikskiva.

Bild 14 Världsmusikavdelningen (Bild: Bibliotek 10:s bildmaterial)

Den tidigare nämnda infomacken är ett klarrött skåp med utdragbart bord i vilket iGS-personalens dator och referensbibliotek står placerat, samt med utdragbara lådor i vilket den portabla tekniken för utlån förvaras. På skåpets tak sitter en stor rund skulptur med iGS-logotypen på, varför det är svårt att missa att detta är en servicestation. Liknelsen med bensinstationen tycks framställa informationstekniken som ett vardagligt färdmedel till kunskap där information är bränslet i pumparna och man kan komma till macken för reservdelar och guidning.

6.4 Användning av biblioteksrummet

Användningen av biblioteksrummet studerades, som jag beskrivit i metodkapitlet, genom systematiska observationer i biblioteksrummet. Resultatet av dessa redovisas här och utgör den tredje av de nivåer jag tidigare diskuterat, det vill säga *fördelning genom rummet*.

Vid observationstillfällena har upp till sex personer använt bärbara datorer i biblioteket (borträknat gruppummet och studiorna), i medeltal ungefär tre per tillfälle. Bärbara datorer har vid observationerna visat sig i de allra flesta fall användas i den bortre hälften av biblioteksrummet. Särskilt populära är sittplatserna bortanför det klassiska

temaområdet mellan hyllorna med klassisk musik, sittplatserna med flyttbara bord kring de tre bortersta pelarna och grupp-sittplatserna för fyra i det borte vänstra hörnet. Även den klassiska musikavdelningens soffgrupp används för detta syfte. Några undantag har observerats varav två vid populärkulturområdets soffor, ett vid sittplatserna vid datorarbetsplatserna och en i tidningsläsesalen i lobbyn. Det senare är värt att anmärka på som det enda observationstillfälle där något annat än tidningsläsning förekom här med undantag för ett samtal mellan två tidningsläsare. Jag har tidigare visat på tidningsläsesalens utformning som en starkt ändamålsstyrd och vi kan i observationerna se att användningen anpassas därefter. Arbetet med bärbara datorer ses vid fem tillfällen i kombination med hörlurar kopplade till datorn. Fyra iakttagelser visar gemensam användning av bärbara datorer mellan två eller flera användare. Det rör sig då om att studera tillsammans eller surfa tillsammans. Vanligast är dock enskild användning.

De stationära datorernas användning fördelar sig utifrån observationerna enligt på följande vis. De 14 datorarbetsplatserna inne i biblioteket har i medeltal tretton användare per observationstillfälle (en användningsgrad på 91,6%). De sex publikationsstationerna används per observationstillfälle av i snitt fem personer (90,7 % användningsgrad). Drop-in-datorerna i lobbyn, elva till antalet, används av i medeltal tio personer per observationstillfälle (90,4 %) och de fem snabbdatorerna utanför porten av fem personer (93,3 %). Användningen av bibliotekets datorer är med andra ord mycket frekvent och man ser ofta folk som står på tur och väntar vid både drop-in-datorerna och snabbdatorerna.

Bokläsandet (hit räknas inte aktiviteter som uppenbart är studier, utan vad som förefaller vara ren bokläsning) i biblioteket ligger i medeltal på två aktiviteter per observationstillfälle. Några extremvärden där fem till sex aktiviteter av bokläsning observerats drar upp siffran, medan hälften av observationerna visar på noll till en aktivitet. Böcker läser användarna längs sittplatserna på alla avdelningar utmed högra sidan, samt tidskriftsavdelningen och fåtöjlerna på scenområdet. Varför läsandet är så lågt kan antagligen förklaras med bibliotekets fokus på musikmedier och teknik, även om där finns ett bokbestånd. Vid vissa observationer har jag antecknat att användarna läser medhavd litteratur, även om denna anteckning inte kan användas jämförande då det oftast är svårt att se vad som läses.

Tidskriftsläsningen är högre, i medeltal fem aktiviteter. Det rör sig här om alltifrån inga till tio aktiviteter per observation och över hälften av gångerna läser fler än fem användare tidskrifter. Tidskriftsläsningen är främst lokaliserad till tidskriftsavdelningen och den klassiska avdelningens soffgrupp. Av åttiosju observerade tidskriftsläsare satt sextien på tidskriftsavdelningen (70 %) elva i klassiska sofforna eller dess närmaste nisch (16%). Det är till dessa två avdelningar de flesta tidskrifterna är lokaliserade med undantag för film- och resetidskrifterna, i vars anslutning nästan alla övriga tidskriftsläsare befann sig. Endast fyra tidskriftsläsare satt på sittplatser som inte låg i omedelbar anslutning till tidskriftshyllor.

De aktiviteter jag vid observationerna benämnt som studier är uppenbara fall där användarna suttit med studiematerial som till exempel papper, anteckningar och böcker. Det är troligt att även en del av vad som ser ut som bokläsning i själva verket är studier, eller att datorerna används till studier. Då det inte finns någon möjlighet att ta reda på

exakt vad användarna gör och i vilket syfte har jag valt att titta på tydliga typfunktioner. Då det dessutom rör en rumslig aspekt blir det också skillnad på studier av fysiskt material och studier via datorn, i den mån det påverkar var folk utför aktiviteten. I medeltal tre användare per observation satt försjunkna i studier. Studerandet bedrivs i 98 % av fallen längst in i biblioteket (jag undantar här det enda fall där en användare faktiskt satt utanför biblioteket vid rulltrapporna och studerade). Studierna bedrivs oftast enskilt. Av femtio observerade studerande arbetade tjugoåtta enskilt (56%). Övriga tjugotvå studerande (44%) fördelade sig över fem pararbeten och tre grupparbeten om tre till fem personer. Grupperna befann sig alltid på tidskriftsavdelningen och de enskilda såväl som paren fördelade sig över tidskriftsavdelningen, nischerna mellan den klassiska avdelningen och världsmusikavdelningen samt bordet längst ner till vänster efter noterna.

De bord som står mellan datorarbetsplatserna och inte har någon direkt närhet till fysiska media används relativt sällan. De står ofta helt tomma, men då de faktiskt används har iakttagna aktiviteter mest varit läsande av medhavd gratistidning, någon gång arbete med bärbar dator, en gång tidskriftsläsning och några gånger helt enkelt sittande utan aktivitet. Detta kan ha att göra med att de är fullt synliga från datorarbetsplatserna, även om man egentligen inte är mer synlig här än vad man är vid de bord som står vid tidskriftsavdelningen. Med tanke på att de aktiviteter som faktiskt utförs här är sådana som kräver medhavda media eller bara är sittande utan någon aktivitet alls kan man också tänka sig att det är just avståndet till medierna som gör att denna plats inte används så flitigt.

Aktiviteten lyssning har jag noterat i de fall användare burit hörlurar i biblioteket. I de fall bibliotekets lånade hörlurar används är detta lätt att se. Svårare är att beräkna hur många som använder egna bärbara spelare av olika slag eftersom många lyssnar med hörsnäckor som är små och svåra att upptäcka. I de fall jag iakttagit detta har det ändå noterats, men siffrorna för lyssning får troligtvis ändå antas ligga under verklig lyssning. Med reservation för detta förekommer utifrån observationerna drygt två lyssnande användare per observationstillfälle. Av de fyrtio lyssnande användare som jag noterade använde tjugo, det vill säga över hälften, de stationära anläggningarna på klassiska området och populärmusikområdet. Tio använde olika bärbara spelare, varav vissa var bibliotekets utlånade och vissa egna medhavda, fyra lyssnade med lurar kopplade till sina bärbara datorer, tre lyssnade på skivor i LP-spelaren och två avlyssnade demotornet. De mobila spelarna användes över i princip hela biblioteksytan.

Det finns fyra stationära CD-spelare i biblioteket, två vid den klassiska avdelningen fåtöljer och två vid fönstersoffan på populärmusikavdelningen. Sexton av dem som använde de stationära spelarna satt på den klassiska avdelningen jämfört med fem på populärmusikavdelningen. Detta behöver naturligtvis inte betyda att de flesta som lyssnar på musik i biblioteket lyssnar på klassisk musik, utan säger kanske mer om hur användarna uppfattar miljön vid de olika stationerna. Jag tolkade det i förra kapitlet som att den klassiska avdelningens utformning bäddade för ett mer inåtvänt och meditativt lyssnande med fåtöljer vända mot fönstret. Om man betraktar biblioteket som en skala mellan hastighet och lugn befinner sig denna avdelning i den lugnare delen av skalan. Populärmusikavdelningen ligger vid ingången i den mer livliga delen och har sofforna vända utåt mot biblioteket och anländande besökare, samt inga enskilda fåtöljer att

sjunka ner i. Bland dem som använde bärbara spelare finns inget direkt mönster för var i biblioteket de befinner sig, utan de är lokaliserade på olika håll i båda ändar av biblioteket utförande alla slags aktiviteter från användning av publikationsstationerna till hyllbrowsing.

I medeltal fem personer per observationstillfälle ägnade sig åt tidningsläsning. Av de totalt nittiofyra tidningsläsarna befann sig sjuttiosex (81%) på tidningsavdelningen i lobbyn där bibliotekets dagstidningar samt några behållare med gratistidningar finns. Övriga tidningsläsare befann sig på olika sittplatser inne i biblioteket, varav åtta på området för publikation och datorarbetsplatser vid första pelarens och borden, sedan resten utspritt över biblioteket och utanför portarna. Ett flertal av de tidningsläsare som befinner sig på andra områden än just lobbyn har jag antecknat läser gratistidningar.

Serieläsning ägnar sig i medeltal två besökare åt per observationstillfälle och detta sker utan undantag på populärmusikområdet, antingen sittande i sofforna i seriehyllornas omedelbara närhet eller i de närmaste två nischerna. Vid observationerna iakttog jag också i medeltal åtta användare per tillfälle som letade bland hyllorna, sökte eller browsade bland medierna.

Vid ett av observationstillfällena pågick ett framträdande på scenen, ett samtal mellan två aktiva inom den karelska kvinnorörelsen. Vid detta tillfälle hade ett flertal stolar placerats ut för åhörare framför scenen, och debattörerna befann sig på det upplysta scenområdet med mikrofoner för att förstärka samtalsvolymen. Det tiotal åhörare som lyssnade satt inom de närmaste metrarna från scenen, men utanför denna krets pågick biblioteksanvändningen som vanligt. I närmaste nisch satt någon och läste, till synes ostörd, och på tidskriftsområdet läste och studerade ett flertal användare. Jag noterade också att ljudvolymen inte verkade sprida sig till motsatt ända av biblioteket och att folk snarast såg att det pågick något nere på scenen genom ljusanläggningen och den klunga av folk som samlats. Några biblioteksbesökare stod avvaktande längs mittgången och lyssnade vad som pågick, utan att sälla sig till åhörarskaran.

Tillgången till studioutrymmena och spelningsrummet är, som vi sett tidigare, kontrollerad genom bokning och användningen blir därmed ytterst ändamålsstyrd, vilket är naturligt. Jag har på grund av rummens slutenhet inte haft tillgång till dessa rum i observationerna och redovisar därför deras användning utifrån beläggningsgraden såsom den urlästs i bokningssystemet. Antagandet att audioredigeringsrummet används till just aktiviteten audioredigering måste därför tas för given, men just det faktum att bokningen och användningen är kontrollerad av personalen ger en god grund för att anta att de inte brukas för andra än deras tilltänkta syften. Mer detaljerade uppgifter om hur de slutna rummen används torde inte vara relevanta för denna undersökning då även övriga observationer är baserade på tematisk användning och inte exakta beskrivningar av användarnas aktiviteter.

Av de slutna rummen är spelningsrummet det som används mest. Det är nästan alltid bokat och har en nyttjandegrad på nästan 90 % av den tid som biblioteket är öppet. Till detta rum kan man utöver de klaviaturer som redan finns i rummet låna gitarrer och bas. Lånestatistiken på dessa visar att de akustiska gitarrerna lånas 100 gånger om året, elgitarr 192 och elbas 102 gånger. Dessa siffror är ändå något i underkant med tanke på

att det händer att personalen lånar ut instrument utan att registrera dem på användarnas bibliotekskort. Även audioredigeringsrummet är flitigt använt med en nyttjandegrad på cirka 80 %. Videoredigeringsrummets användning varierar däremot kraftigt. Det används i perioder flitigt, då oftast av en person eller grupp som bokat många timmar inom en koncentrerad tidsperiod för ett större projekt. Andra veckor används det inte alls. Med ett snitt över året uppskattas användningsgraden till cirka 30 %. Grupprummets nyttjandegrad ligger på omkring 70 %.¹⁶ Dessa siffror ger en bild av att den skapande verksamheten på biblioteket som flitigt använd.

I medeltal fjorton personer per observation deltog i samtal i biblioteket. Denna interaktion är alltså bara den som kunnat observeras i det öppna biblioteksrummet och kommunikation med folk utanför biblioteket via datorer faller alltså bort då den inte kan registreras, samt annan typ av icke muntlig interaktion. Den markant största delen av alla samtal som noterats i biblioteket är mellan personal och användare. Totalt observerade jag 117 samtal med två eller flera personer inblandade. Av dessa utgjordes 33% av samtal mellan användare och personal. Här rörde det sig både om referenssamtal med musikbibliotekarie, teknikassistent och receptionsärenden. 18 % rör sig om studier tillsammans, i grupp eller i par. Hela 24 % av samtalen fördes utanför bibliotekets portar vid snabbdatorerna och sittplatserna mellan biblioteket och rulltrapporna. 15 % av samtalen var på stående eller gående fot inne i biblioteket, oftast i mittgången eller mellan hyllorna. 13 % samtalade sittande på olika platser. Av dessa har vi sett tidigare att en del studerade tillsammans, så mycket som 7% av samtalen vilket lämnar 5 % till övriga samtal sittandes. De sittplatser som används för interaktion är varierande. Ett antal samtal fördes mellan användare som använde de stationära datorerna tillsammans, surfade eller arbetade, totalt 7%.

Om vi sammanställer i vilken grad de olika funktionerna används av biblioteksbesökarna får vi en rangordning enligt tabellen till höger. Siffrorna anger antal personer per observation i medeltal. I denna tabell saknas värden för hur många som använder de slutna rummen som ej kunnat observeras. Här får vi studera beläggningsgraden, även om vi naturligtvis inte exakt får veta hur många personer som befinner sig i rummen då de används.

När det gäller arbete med stationära datorer är det tydligt att det stora antalet datorer som erbjuds resulterar i höga användningssiffror. De är i de flesta fall fullbokade, och även audioteknik, mötesrum och spelningsrum används nästan till fullo.

Datorarbetsplatser	12,8
Drop-in-datorer	9,9
Hyllbrowsing	7,7
Publikationsstationer	5,4
Tidningsläsning	5,2
Tidskrifsläsning	4,8
Snabbdatorer	4,6
Bärbar dator	2,7
Studier	2,7
Lyssning	2,2
Bokläsning	1,8
Serieläsning	1,7

Tabell: Genomsnittsvärde för antal besökare utförande respektive aktivitet per observationstillfälle.

¹⁶ Intervju med bibliotekschefen 2007-03-19

7. Analys

När vi nu fortsätter in i analysdelen är det på sin plats att återknyta till de frågor jag presenterade i inledningen som utgångspunkter för arbetet. Den övergripande frågan som är på vilka sätt bibliotekets rumsliga utformning, i samspel med användningen av biblioteksrummet, skapar en plats för musik och kultur med en egen rumslig logik och vilken betydelse denna förmedlar. Delfrågorna, vars avsikt är att nå ett svar på den övergripande frågan och som varit vägledande för insamlingen av det empiriska materialet, har jag i mångt och mycket svarat på i föregående kapitel. Vilka typer av funktioner och material som tillhandahålls har jag redogjort för i kapitel 6.3, men hur dessa och deras inbördes organisation formar musikbiblioteksverksamhetens logik och vilka aktiviteter som möjliggörs genom den fysiska utformningen är en fråga som kommer att diskuteras vidare i detta kapitel. Jag har i kapitel 6.4 redovisat vilka aktiviteter jag iakttagit vid de arton observationstillfällena och deras rumsliga lokalisering men en analys kvarstår som sätter dem i samband till den rumsliga utformningen. Jag kommer i detta kapitel att diskutera hur den rumsliga organisationen och utformningen skapar en plats för musik och kultur och även sätta detta i relation till de kontextuella faktorer som jag tagit upp i kapitel 4.2.

7.1 Andel rum

När det gäller fördelningen av rum får man ta hänsyn till att biblioteket flyttade in i en lokal som redan på förhand existerade med givna variabler som storlek, takhöjd och fönster. Att musikbibliotek ofta har en ganska liten yta att arbeta med är inte konstigt med tanke på att de oftast, i de fall där de står som egna avdelningar, är delar av större folkbibliotek där stora delar av vistelseutrymmena och sittplatserna lika gärna kan vara lokaliserade till andra delar av biblioteket. I det perspektivet har Bibliotek 10, som tidigare varit huvudbibliotekets musikavdelning men som uppgraderats i och med sammanslagningen med IT-biblioteket och tilldelats egna lokaler för musikbiblioteksverksamheten, gott om yta att arbeta med. Själva det faktum att ett bibliotek som fokuserar på andra media än böcker fått så stort utrymme kanske uttrycker en uppvärdering av musikens status på biblioteket. Musiken får här ett egenvärde och kan inte på något sätt skyltas som ”lockbete” för läsning. Jag tog i kapitel två upp hur Lefebvre (1997) ser rummet som ett spel mellan ägandeskap, vad som tillåts genom utformning och genom överenskommelser, och hur stor andel rum som tilldelas personer, funktioner och aktiviteter samt relationerna mellan dessa. Talar man i termer av hur stor andel rum som tilldelas musiken rör vi oss här på en helt annan nivå än de många stora bibliotek som ger musiken (som ändå ofta redovisas som det medium som ökar snabbast i popularitet) en relativt liten nisch i hörnet av ett stort bokcentrerat bibliotek med läseplatser och sociala utrymmen lokaliserade till dessa övriga delar. Jag

menar att andel rum inte enbart kan förringas till den andel rum som samlingarna tar i anspråk när ett biblioteksrum utformas. Fördelningen av det rum som krävs för att göra musikavdelningen såväl som andra avdelningar till levande platser kan säga något om bibliotekets roll och identitet.

Störst andel rum har tilldelats funktionerna samlingar och sittplatser. Deras rum är på det stora hela fördelat på så vis att de varvas och därmed överlappar varandra så att de delar samma rum. Ett antal ytor rymmer större kluster av sittplatser eller hyllor vilket gör att de framstår mer som rena vistelsefunktioner, men de är ändå anslutna till de medier som omger dem och får därmed en prägel av dessa både som konceptuellt utformat rum och om man ser till hur de används. Det rum längst ner i biblioteket som specificerats som scen varierar både till sin utformning, funktion och andel rum. Vid framträdanden kan det breda ut sig ända fram till bokhyllorna och LP-stationen (se åter kartan på sidan 44), medan det som minst, vid somliga utställningar, endast upptar väggyta och lämnar golvytan till funktionen sittplatser.

Det bibliotekskoncept som Helsingfors stadsbibliotek tycks ha anammat i och med utarbetandet av Bibliotek 10 verkar ligga någonstans mellan de moderna bibliotekskoncept som Sven Nilsson (1997, s. 30) kallar för "collaget" och "det dekonstruerade biblioteket". Den inbördes utformningen rymmer flera konceptuella rum, som till exempel en publikationsavdelning, en tidningsavdelning, en lobby, tre tematiska områden, som alla pusslas samman till en helhet som ett slags collage. Som del i Helsingfors stadsbibliotek närmar sig konceptet snarare "det dekonstruerade biblioteket" som enligt Nilsson kännetecknas av uppdelning i skarpt profilerade enheter antingen som i en galleria eller frikopplade. Bibliotek 10 är som enskild biblioteksfilial mycket profilerad även om övriga filialer inte är specialiserade på detta sätt varför det dekonstruerade bibliotekskonceptet inte följs fullt ut.

7.2 Teknik och kultur

Datorer och annan teknik har på Bibliotek 10 tilldelats en relativt stor andel rum. Ytorna för datorarbetsplatser, publikationsstationer och studior upptar uppskattningsvis en fjärdedel av golvytan. Utöver detta är tekniken dolt integrerad även i de delar vars huvudfunktion inte är teknisk till sin natur genom att möjligheten till att, via bärbara datorer, ansluta till Internet finns över hela rummet och med den bärbara tilläggsutrustning som lånas ut för mobil teknikanvändning inom rummet. Olika arbetsstationer har olika utrustning varmed de profileras för olika typer av aktiviteter som bildbearbetning, musikinspelning och -redigering, filmredigering, eller mer generella aktiviteter med grundutrustade datorer bokningsbara för olika tidsintervaller, vilket i viss mån också riktar deras användning. Andelen medier som behandlar ämnet informationsteknik är däremot i minoritet. Tekniklitteraturen är indelad efter dess relation till funktionerna, exempelvis böcker om publicering, böcker om audioteknik, böcker om bildbehandling och så vidare. Tekniken framstår genom detta organisatoriska val i hög grad som ett hjälpmedel för kulturell aktivitet och länkar samman specialiseringsområdena musik och IT. Den är också integrerad med kulturkonsumtion i biblioteksrummet i både utformning och användning, genom utlåningen av DVD-visare, CD-spelare, hörlurar med mera och platser att använda dessa på. Om vi går tillbaka till

den tidigare konflikten mellan folkbibliotekens kulturförmedlande funktion och den tekniska informationsfokuserande utvecklingstrenden, som Andersson och Skot-Hansen (1994, s. 12) beskriver, har dessa två funktioner i Bibliotek 10:s utformning blivit snarare symbiotiska än motstridiga. Som vi sett i kontextkapitlet är både musiklivet idag i hög grad påverkad av den tekniska utvecklingen, både när det gäller hur man söker, tar del av och skapar musik. Denna koppling går tydligt igen i det utformade rummet. När det gäller användningen av rummet har vi sett i empiriredovisningen hur användningen av de tekniska biblioteksfunktionerna varit bland de flitigast förekommande aktiviteterna under observationerna. Datorarbetsplatserna har så pass hög bokningsgrad att man kan tänka sig att fler arbetsstationer skulle generera en ännu högre användning. Vi har också sett att spelningsrummet och audioredigeringsrummet som är sammanlänkade med varandra, har mycket hög användningsgrad. Dessa länkar samman bibliotekskonceptets musikspecialisering och IT-specialisering på det kanske tydligaste sättet av alla biblioteksfunktionerna. I ovan nämnda fall finns en direkt koppling mellan det utformade rummet och det levda rummet, rummet som det används. Konceptet musik- och teknikkbibliotek fungerar alltså även på det performativa planet. Videoredigeringsrummet är däremot är inte lika flitigt använt, av orsaker som är svåra att säga något om. Kanske är kopplingen inte lika tydlig till övriga biblioteksfunktioner, eller inte tillräckligt väl marknadsförd. En annan förklaring kan vara att det inte filmas lika mycket på hobbybasis som det spelas musik, eller att filmprojekt kanske ofta genomförs inom ett sammanhang som kan vara relaterat till filmutbildningar eller kurser som har egen utrustning.

7.3 Social interaktion

Bibliotekets interiörer möjliggör, som vi sett, interaktion mellan användarna på olika sätt. Bibliotekets bokningsbara rum är gjorda för social interaktion av olika slag, grupprummet självskrivet med sina arton sittplatser och möjlighet till kommunikation med ännu fler via videokonferens, men också spelningsrummet, audioredigeringsrummet och videoredigeringsrummet med plats för fler än en person kring datorer, teknisk utrustning och instrument. Genom möblernas placering i par eller större grupper med sätena vända mot varandra finns alltid valmöjligheten att sitta ned tillsammans med andra. Endast lobbyn är anpassad främst för ensamma aktiviteter, undantaget interaktion med receptionspersonalen, där alla sittplatser i tidningsläsesalen med tillhörande bord är vända åt samma håll och datorerna i rader med skärmar mellan. Trots detta förs ändå över en tredjedel av samtalen mellan användare utanför bibliotekets portar där snabbdatorerna är placerade. Inne i biblioteket tycks samtalen vara mer syftesinriktade då hälften av samtalen mellan användare inne i musikbiblioteket antingen var gemensamma studier eller gemensam användning av datorer. Av de samtal vars direkta syfte inte framgår, de som framstår som spontan social interaktion, fördes fler utanför än inne i musikbiblioteket. Vad detta beror på kan inte ges ett entydigt svar. Den lugna miljön i bibliotekets inre delar kanske främst inbjuder till målinriktad interaktion som studier och medieanvändning, men den livligare miljön i lobbyn ger inget utrymme för umgänge utan är främst utformad för snabba och målmedvetna aktiviteter på väg någon annanstans. Kvar blir då ytorna utanför biblioteket som mycket riktigt används mer som uppehållsrum än övriga ytor.

Det är dock inte självklart att det är just utformningen av rummet som leder till denna användning. Kanske finns här en diskrepans mellan det utformade rummet, som vi ju sett uppmuntrar social interaktion, och det levda rummet, som i viss mån verkar bygga på andra föreställningar om biblioteksrummets möjligheter och konventioner. Lefebvres teori om den sociala ekonomins specificerade konventioner för vissa typer av platser skulle här kunna vara en möjlig förklaring till en sådan diskrepans. Det är inte otänkbart att just bibliotek som typ, trots en utformning som utmanar en sådan föreställning, ses som platser för arbete eller tyst förkovran och inte på samma sätt som exempelvis kaféer förknippas med samtal och umgänge. Det är inte heller otänkbart att sådana konventioner kan vara så djupt rotade att de överskrider en utformning som uppmuntrar en annan typ av beteende.

Vi har också sett hur fördelningen av funktionerna sittplatser och samlingar varvas med varandra i biblioteket och att även användningen av rummet sammankopplar sittande aktiviteter med närheten till medierna. Att sittplatserna utanför portarna är frikopplade från övriga biblioteksfunktioner, med undantag för funktionen femton minuters Internetanvändning utan bibliotekskort och bokning, gör detta rum svårare att associeras med en specifik avsedd användning. Biblioteket är förvisso ett offentligt rum utan direkta krav på prestation för den som vistas i det, men den faktiska utformningen gör att det ändå i viss mån kan uppfattas som en styrd arena. Jag har ovan skildrat det utformade rummet som karakteriserat av ett sammanförande av människor, men man kan i lika mån säga att det sammanför människor med medier. I detta perspektiv tycks alltså även det levda rummet korrespondera med utformningen. Varför utformat och levtt rum i denna aspekt sammanfaller i högre grad än interaktionen mellan människor skulle också kunna tolkas utifrån den spatiala ekonomins konventioner för platstyper. Att integrera sittplatser i samlingarna går inte emot en föreställning om att biblioteksrum som typ ska användas till klassiskt biblioteksrelaterade aktiviteter som studier och användning av medier och funktioner. Denna föreställning kanske är djupare rotad än man tror, varför det vore intressant att ta reda på om det är just detta som användarna vill att biblioteket ska erbjuda dem.

Anmärkningsvärt nog utgjordes den största delen av de samtal som observerades i biblioteket av interaktion mellan användare och personal. Vi har i kapitlet om rummets utformning sett att personalen är strategiskt lokaliserad i förhållande till de funktioner som deras uppgifter är relaterade till. Musikbibliotekariernas arbetsplats ligger i mitten av mittgången vänd mot musikmedierna och iGS-personalen är stationerad där den kan tänkas behövas bäst, det vill säga i anslutning till datorarbetsplatserna, publikationsstationerna och studiorna och kan lätt följa användaren till aktuell dator för att lösa problem. Receptionsdisken är lätt åtkomlig i början av biblioteket för den som endast har ärenden dit. Rumsanvändningen bekräftar därmed det strategiska i denna utformning.

Social interaktion är nu ändå inte bara samtal utan även allt annat som utspelar mellan människor i rummet såsom tysta möten, upplevelsen av avskildhet kontra sammanhang, eller bara det faktum att man ser andra eller blir sedd. Vi har i kapitel 5.3.1 sett hur distributionen av hyllor och sittplatser skapar möten mellan användarna snarare än ostörd vistelse, där varje nisch kan komma att delas mellan användare som sitter och exempelvis studerar och användare som letar bland materialet. Som vi sett i kapitel 3.1

menar Daniel Koch (2004, s. 152f) att det finns en utvecklingstrend i hur bibliotek utformats mot rum där allt fler av de möjliga vägarna genom rummet leder användaren till andra användare istället för in till kunskapen i ett djupt system som separerar medier och användare, vilket vi ser tecken på även hos Bibliotek 10. Här är det dock inte bara så att vägarna mellan medierna leder fram till andra användare, utan också så att vägarna till andra användare leder in i samlingarna. Om vi även jämför studieobjektet i fråga med de tre typexempel som Koch redovisar ligger det närmare den kunskapssyn som representerar den andra utvecklingsfasen än den senaste. Om moderna bibliotek genom sin utformning förmedlar en syn på kunskap där medierna endast är en bakgrund till den kunskap som förmedlas genom interaktion mellan människor, ligger Bibliotek 10 närmare den kunskapssyn som Koch anser som kännetecknande för den mellanfas där kunskap utgår från en kombination av medier och social interaktion.

Interaktion med föremål utgör i observationerna av biblioteksanvändningen en större del av de aktiviteter som utförs i biblioteket än observerade samtal. De datorer och den audiotekniska utrustning som erbjuds utnyttjas närmast till fullo, vilket medför att de apparater som finns i störst antal höjer siffrorna i tabellen för medeltalet besökare som använder olika funktioner. Här överensstämmer i princip helt vad som erbjuds med vad som brukas. Undantaget är, som jag tidigare nämnt, videoredigeringsutrustningen vars användning varierar kraftigt. Bärbara datorer används inte i lika hög utsträckning som de stationära, men är heller inte sällan förekommande utan ungefär lika vanliga som att man studerar i biblioteket eller lyssnar på musik. Utöver IT- och AV-utrustningen sprider sig artefakternas användning över olika typer av medieanvändning. Vanligast är tidnings- och tidskriftsläsning, därefter lyssning, bokläsning och serieläsning vilket är naturligt då nya nummer av publikationer är material som inte kan lånas hem, medan exempelvis CD-skivor, böcker och serier erbjuder ett val mellan hemlån och användning på plats. Jag har i empiriredovisningen visat på relationen mellan användning av medier och anslutande sittplatser. Användarna verkar i hög grad välja sittplatser efter media. Tidskrifter läses i anslutning till sina hyllor, serier i anslutning till sina och reseböcker på sitt område. För interaktion med medhavda föremål som bärbara datorer, studiematerial och böcker väljer användarna i de flesta fall den inre delen av det långsmala biblioteksrummet. Lyssning, som vi sett både kan röra medhavd musik eller bibliotekets medier, lokaliseras i 60 % av fallen till de fasta anläggningarna men ses i övrigt var som helst i biblioteket. Jag tog tidigare upp hur det utformade rummet i viss mån byggde på intentioner om att skapa en skala mellan livlig och rofylld atmosfär, vilket vi ser i viss mån speglas i användningen, det levda rummet.

Det i min metod främst mätbara uttrycket för social interaktion är, som denna diskussion visat, i vilken mån människor i rummet samtalar med varandra. De tysta mötena, upplevelsen av att befinna sig i ett sammanhang, samt att se andra eller blir sedd är dock aspekter som inte kan lämnas åt sidan i en diskussion av biblioteket som social plats. Själva det faktum att människor väljer att läsa, lyssna på musik, använda Internet och utföra andra enskilda aktiviteter på biblioteket kan troligen förklaras med mer än bara tillgången till medierna. Det faktum att användarna ofta väljer att använda medhavda böcker, mp3-spelare och bärbara datorer på biblioteket och inte bara hemma talar för att biblioteksrummet äger egenskaper som hemmet saknar. Utan att ha tydligare belegg för detta i det empiriska materialet skulle jag ändå våga mig på en gissning om att det finns ett socialt värde i att göra dessa saker i en offentlig miljö. Detta får stöd av Audunsons

(2005) teori om behovet av lågintensiva offentliga mötesplatser. I nätverkssamhället, där mycket av det sociala ryckts loss från sin platsbundenhet i kommunikation via mobiltelefoner och datorer ser vi allt oftare dessa typer av aktiviteter utföras på en rad olika platser. Man telefonerar och skriver inte bara från hemmet utan på kaféer, bibliotek och järnvägsstationer. Denna spatiala rörlighet gör det lättare att själv välja vilka miljöer man ska utföra olika aktiviteter i. För att få användare att välja det rum man erbjuder är det inte orimligt att lägga extra tankemöda till hur man utformar rummet och den miljö man bjuder in användaren till.

7.4 Simultana rum

Det är, med den flitiga användningen av datorer i biblioteket som vi sett i observationerna, mycket möjligt att den största delen av interaktiva aktiviteter sker via Internet. Exakt vad datoranvändarna gör på biblioteket går i denna typ av undersökning inte att ta reda på, men det går åtminstone att säkert konstatera att en stor del av biblioteksanvändningen involverar simultana virtuella rum, kanske även simultana platser. De simultana rum som Varnelis och Friedman ser som karaktäristiska för nätverkssamhället, vilket jag diskuterat i kapitel 4.2.1, gör sig i allra högsta grad kända på Bibliotek 10 vilket skapar en blandning av nivåer på vilka aktiviteter utförs. Simultana rum behöver inte uteslutande handla om att befinna sig i ett virtuellt rum på Internet utan kan också tolkas som aktiviteter som att lyssna på musik i hörlurar eller samtala i mobiltelefon vilka också är rumsöverskridande aktiviteter. Går vi tillbaka till Audunsons bild av biblioteket som lågintensiv mötesplats kan man på Bibliotek 10 se alla tecken på denna typ av socialt liv, där många ägnar sig åt solitära aktiviteter men inom ramen för ett socialt sammanhang. Man befinner sig bland andra, ser och blir sedd av andra människor. Samtidigt kan man parallellt se högintensiva arenor inom samma verksamhet. Exempelvis är de slutna rummen synnerligen högintensiva arenor som bygger på aktivt engagemang inom användarnas intresseområden och mest troligt inom ramen för ett socialt umgänge med likasinnade som man redan är bekant med. I synnerhet grupprummet fungerar som en inlemning i biblioteket av aktiviteter som kanske vanligen förknippas med andra platser än bibliotek, såsom föreningslokaler, studieförbund eller hemmaträffar, med en styrning genom bokningen som ger tillträde för just organisationer och ideella sammanslutningar. Det är mycket möjligt att även en stor del av aktiviteten på Internet involverar användaren i en högintensiv virtuell mötesplats samtidigt som han eller hon befinner sig på en fysisk lågintensiv sådan. Jag föreslog i kapitel 4.2 att den intressefragmentering som Audunson (2005) talar om när han argumenterar för vikten av lågintensiva mötesplatser var ännu tydligare i de intressegrupper som många ägnar tid åt på nätet. Om biblioteket på detta vis kan kombinera dessa högintensiva och nischade aktiviteter med att fungera som lågintensiv mötesplats torde detta ytterligare stärka bibliotekets möjligheter att argumentera för sin roll som demokratistödjande institution samtidigt som man går framåt i sin roll som framåt drivande kraft i kunskapssamhället. Bibliotekets centrala läge mitt i Helsingfors spelar säkerligen stor roll för i vilken utsträckning biblioteket används som socialt ”vardagsrum” och lågintensiv mötesplats. Det är enkelt att gå in och läsa en tidning eller koppla upp sig på Internet medan man väntar på tåget eller stanna en stund på väg från jobbet eller skolan i samband med andra ärenden i innerstan. De som söker sig till

biblioteket för att utföra de aktiviteter som vi benämnt som högintensiva kan man tänka uppsöker biblioteket mindre för dess läge utan för specifika funktioner.

7.5 Kreativt kretslopp

I relationen mellan användaren och kulturen skapas med kombinationen av funktioner på Bibliotek 10 möjligheter för flervägskommunikation, inte bara media till användare utan också användare till media och användare till användare med direkta framträdanden på scenen. Det faktum att användaren ges möjlighet inte bara till passiv konsumtion av musik och kultur utan även kan producera material, framföra musik och ställa ut material gör att biblioteket uppfattas mindre som innehållsresurs och mer som rum för hela kulturens kretslopp. Här spelar tekniken en stor roll. Jag har i kapitel 4.2.2 beskrivit hur utvecklingen av teknisk utrustning för musikinspelning gjort det både enklare och billigare att spela in musik på amatörnivå. Denna utveckling är en grundförutsättning för tillhandahållandet av de gör-det-själv-funktioner som Bibliotek 10 tillhandahåller. Amatörkultur är, som jag tidigare påpekat, inget nytt fenomen och har blomstrat i olika subkulturer som exempelvis punken. Däremot tror jag att dess koppling till informationsteknologin och Internet har fört in den i ett sammanhang som gör dess genomslag kraftigare med den utökade publik detta innebär. Denna koppling gör också i det aktuella fallet närhetsrelationen till biblioteksverksamhet tydligare än tidigare. Ett bibliotek som Bibliotek 10, med fokus på musik och IT, torde verka i ett sammanhang där dess användare troligen är mer benägna till interaktiv kulturkonsumtion än tidigare, där kopplingen mellan teknik och kultur är tydligare än någonsin, samt där det faktiskt är i högre grad ekonomiskt möjligt att tillhandahålla den teknik som krävs för amatörproduktion. Medlen för musikproduktion och rummet där denna tar plats ägs, som vi sett, inte längre främst av stora skivbolag med stora finansiella resurser. Musikproduktion kan därmed rumsligt lokaliseras friare och har i detta fall kopplats till musikbiblioteksrummet. Denna koppling får sin logik i att musikbiblioteksanvändarna kan förutsättas intressera sig för såväl konsumtion av musik som eget skapande.

Koch visar i sin avhandling hur de nyare folkbiblioteksbyggnaderna går mot en syn på kunskap som process och kommunikation från att tidigare varit rum för enskilda studier, inhämtande av information och vörndnad för vetandet. Detta säger kanske mer om biblioteket i rollen av informationscentral än kulturinstitution. Men med detta i bakgrunden och i den kulturella kontext där många menar att gapet mellan kulturkonsumtion och kulturproduktion krymper kan man naturligtvis även föreställa sig en syn på kultur och konst som process och interaktion istället för enbart konsumtion, vilket jag tycker mig kunna urskilja i kombinationen av funktioner på Bibliotek 10. En syn på kultur och konst som process snarare än produkt kan tyckas vara en självklarhet, men är i sammanhanget biblioteksutformning nog inte alltid helt självskrivet. Den verksamhetslogik som tar form på Bibliotek 10 kan förvånande nog uppvisa många likheter med Nummis biblioteksidéologi från 50-talet. Musikkonsumenten som amatörmusiker och aktivt intresserad kulturkonsument går här igen om än till form och innehåll mycket förändrad. Musikbibliotekens roll i att stödja musiklivet genom att tillhandahålla resurser för den kreativa cirkeln mellan lyssnande, spelande och lärande är åter aktuell men stöpt i en populärkulturell form med gör-det-själv-anda som drivkraft snarare än Nummis klassiska musikbildningsideal. Den förnyade samverkan mellan

musikskapande och musiklyssnande speglar kanske också den kulturella utveckling som Jenkins (2002) kallar den kulturella sammanstrålningen där gapet mellan kulturkonsumtion och kulturproduktion minskar med hjälp av den nya tekniken.

7.6 Identitet och tillhörighet

Den populärkulturella fokuseringen på biblioteket är tydlig på flera sätt. Enklast konstateras nog detta genom en snabb titt på genrefördelningen i mediebeståndet som visar att den största delen av fonogrammen faller inom de genrer som brukar underordnas en pop- eller rocktradition. Därefter följer den klassiska musiken som är relativt stort medan folkmusik, världsmusik, underhållning med flera är relativt små genrer. Placeringen av de tre huvudområdena i biblioteket speglar denna rangordning där populärkulturavdelningen ligger först, därefter avdelningen för klassisk musik, med avdelningen för världsmusik längst ner. Även sett till andel rum går denna ordning igen, inte bara mätt i hyllmeter utan även antal sittplatser och andel yta som vistelseutrymmena breder ut sig över. De två större avdelningarna, med sina stora soffgrupper och anslutande stereoanläggningar, har tilldelats större yta och aktivitetsmöjligheter än det lilla hörnet för världsmusik. Om vi ser till böckernas placering, är böcker om musikteori, musikfilosofi och musikhistoria – mer traditionell musikalisk skolning – placerade i anslutning till det klassiska området, medan populärmusikområdet är placerat närmare datorarbetsplatser, teknikkritik och studior. Populärmusikens tidskrifter samplaceras också med tekniktidskrifterna medan de klassiska tidskrifterna är placerade i anslutning till det klassiska områdets skivor och böcker. Populärmusiken verkar därmed i högre grad associeras med teknik än den klassiska musiken som relateras till kunskapsinhämtning genom traditionella media.

Det tycks överlag finnas en ordning i mediernas fördelning som knyter olika associationer till olika genrer. Den tematiskt orienterade uppblandningen av medietyper ger intrycket av att biblioteket vänder sig till den aktiva kulturkonsumenten som intresserat följer musiken genom att både lyssna, läsa, titta på konsertupptagningar med mera. Uppblandningen kan tolkas som ett avslappnat och integrerat förhållande till ”nya medier” i jämförelse med de bibliotek som flikar in egna avdelningar för avvikande medietyper i en huvudsakligen bokorienterad samling. På Bibliotek 10 dominerar ju dessa andra medier medan böckerna är i minoritet och det blir här snarare innehållet som styr ordningen och inte mediet. När det gäller mediernas exponering ger Bibliotek 10 sett exempel på en till största delen oskyldig samling med den största delen av medierna uppställda med ryggar utåt. Detta underlättar snabb browsing för den som har god kännedom om artister och titlar, men erbjuder inte särskilt mycket lockbete för den som har grunda förhandskunskaper eller passerar i förbifarten. De medier som exponeras är främst nyinköpen vilket kan tyckas inriktat på aktivt musikintresserade användare som redan har de kunskaper som behövs för att hitta i det äldre materialet men behöver uppmärksammas på nya publikationer. Inga tematiska skyltningar, listor eller tips om klassiker ur någon genre hjälper den oerfarne musikbiblioteksanvändaren in i samlingarna.

Den estetiska helhetslösning som kombinerar en grov musikgenrebaserad indelning av temaområden i biblioteket med estetiska associationer speglade i inredningen reflekterar

en syn på kultur som inte bara ren konstupplevelse utan som faktor i identitetsskapande och tillhörighet. Det är en tydlig lek med kulturella associationer och livsstilar förknippade med olika musikaliska preferenser. Populärmusikavdelningen är placerad så att den utgör det första intrycket man får när man kommer in i biblioteket. På de klarröda sofforna sitter folk vända ut mot biblioteket och läser seriealbum och lyssnar på skivor i blickfånget för alla som passerar larmbågarna. Det är inte enbart ett område för populärmusik utan även serier och film vilka alla tillsammans här faller under området populärkultur. Längre in, på den klassiska avdelningen, sitter människor försjunkna i läderfåtöljer och lyssnar på skivor med blickarna på vyn från fönstret eller i soffan, kanske försjunkna i tidskrifter, med ryggarna mot biblioteket. Det tycks nästan som om preferensen för klassisk musik skulle signalera ett mer meditativt lyssnings sätt medan populärmusik står för utåtriktad kulturkonsumtion. Världsmusikavdelningen ligger längst in i biblioteket, har inga egna lyssningsstationer och består till hälften av böcker och tidskrifter om resor och andra länder. Det är en undanskymd del och i en något negativ tolkning skulle man kunna se kopplingen mellan världsmusik och resor som ett uttryck för en kolonial upplevelseindustris syn på icke västerländsk musik som exotisk krydda för västerländska resenärer och världsmusiklyssnaren som konsument av främmande kulturer.

Om detta berättar något om en syn på samtida musikkonsumtionsanvändare och deras kulturkonsumtionsbeteenden är det frestande att läsa in en implicit föreställning om att de tilltänkta användarna förutsätts konsumera kultur över konstarnas enligt olika paket som också sannolikt representeras i deras livsstil. Vill man hårdra det skulle man kunna ställa upp en användarstereotyp för varje avdelning. Populärkulturkonsumenten som intresserar sig för populärmusik och unga kulturformer som serier och film vars estetiska smak går mot det färgglada och 60-talsretro. Den klassiska musiklyssnaren som inte bara lyssnar på musik utan också studerar musikens teori och historia och dras till antikt inredda miljöer. Världs- och folkmusiklyssnaren som tar del av musik i lika mån som han eller hon tar del av andra kulturer genom att resa eller läsa om andra länder och uppskattar traditionellt hantverk från främmande kulturer och naturliga material i inredningen. Detta kan tyckas som en förenklande eller anti-eklektisk syn på kulturkonsumtion, men ska nog i sina rätta proportioner ses som en lek med samtida myter som kanske är roligare och mer inspirerande än en miljö där man inte vågar leka med stilar och genrer. Ovan gjorda tolkningar är enkla och generaliserande och avser främst att visa på att samband mellan kulturella preferenser och livsstil, vilket vi i kapitel 4.2.1 sett är ett genomgående tema i den nätverksbaserade kulturkonsumtionen på nätet, kan få uttryck även i rummets utformning och verka som antingen tillhörighetsskapande och identitetsbekräftande eller en lek med stereotyper som kan kännas igen av de flesta. Det fokus på jaget där kulturella preferenser i allt högre grad blir bitar i identitetsbyggandet uppmuntras och möjliggörs, som vi sett i kontextkapitlet, i allra högsta grad på de nya platser på Internet där kultur delas mellan användarprofiler som fungerar som skyltfönster för den personliga smaken där visuella uttryck blir ytterligare en del i detta. En lek med sådana uttryck och klichéer blir kanske därför en igenkänningsfaktor för användare som är en del av detta kulturklimat.

7.7 Biblioteket i den kulturella ekonomin

Platsskapandet på biblioteket kan ses på flera nivåer. Som en egen unik sammansättning av funktioner, medier och estetiska signaler i kombination med det bruk som görs av dessa blir Bibliotek 10 i sig en plats för de användare som återkommer hit. Men biblioteket fungerar sannolikt också som en faktor i hur Helsingfors fungerar som plats, då stadens kulturliv och egna prägel byggs upp av relationen mellan platser och rum för kultur av olika slag. Utbrytningen i hylluppställningen av finska artister inom vissa genrer signalerar intresse för nationell och lokal framlyftning som ytterligare förstärks av andra tjänster som databasen med Helsingforsrelaterade låtar och skivor, Loverecordssamlingen, och den ingång till det lokala musiklivet som marknadsförs med affischer och flyers. Musiken kan, som vi sett i tidigare kapitel, fungera som en byggsten i skapandet av plats och biblioteket blir med denna typ av strategier en pusselbit i detta, vid sidan av det faktum att dess existens i sig är en platsbyggande faktor för staden. Att bibliotek på detta vis kan spela en roll för att gynna städernas kulturliv motiveras troligen på olika sätt utifrån olika ideologiska ståndpunkter, men det är svårt att inte i detta fall se fenomenet i ljuset av den i kapitel 4.2.3 diskuterade kreativa ekonomi som Richard Florida fört upp på dagordningen och som uppmärksammas av politiker i många länder. När den finska regeringen under Matti Vanhanen ställer som mål i regeringsprogrammet att ”den kreativa ekonomin stärks och kulturens samhällsekonomiska betydelse ökas” (*Regeringsprogrammet för statsminister Matti Vanhanens II regering 2007*, s. 26) ska det nog ses i ljuset av denna utveckling. Att Bibliotek 10 används som marknadsföringsbibliotek för Helsingfors syns tydligt i den strategiska planen som i visionen framhåller Bibliotek 10 som stadsbibliotekets skyltfönster med ambition att bli ett populärt besöksmål för inhemska och utländska journalister, politiker och branschfolk (*Kirjasto 10:n BSC*). Det står också att läsa i visionen till biblioteksstrategin för de finska allmänna biblioteken att biblioteken ”är viktiga för den egna regionens välstånd och framgång” samt att ”biblioteket är kommunens kulturella och sociala ’vardagsrum’” (*Biblioteksstrategi 2010: policy för tillgång till kunskap och kultur*, s. 11). Vi såg i kapitel 4.2.3 Nijboers skildring av den biblioteksutveckling som upplevelseindustrin och den kreativa ekonomin pådriver. Kännetecknande är hur biblioteken börjar samarbeta med det lokala kulturlivet för ett bredare utbud av kulturella aktiviteter och att nya lokaler byggs för att anpassa biblioteken till denna roll. Det nya i trenden är det sätt på vilket städerna använder sig av kulturen för att marknadsföra sig som kreativa centra och det faktum att biblioteken som kreativa rum i denna nya tappning fokuserar mer än tidigare på skapande istället för kulturen som produkt eller tjänst (Nijboer 2006, s. 435). I denna utveckling tycks Bibliotek 10 utgöra ett bra exempel.

De egenskaper hos Bibliotek 10 som diskuterats i detta kapitel formar tillsammans en egen rumslig logik för biblioteket. Som vi sett påverkar denna rummets logik användningen i viss mån, även om andra faktorer spelar in för hur det levda rummet tar form. Just detta levda rum, som gör Bibliotek 10 till en unik typ av rum med egna användningsområden för användarna och egna sociala relationer, är vad som gör detta biblioteksrum till en *plats*.

8. Sammanfattning och avslutande ord

Sammanfattningsvis kan man se fem tydliga teman i analysen av Bibliotek 10 som rum och plats. Jag avslutar här med att lyfta fram dessa teman och sammanfatta deras kärnpunkter. Det första är *kopplingen mellan teknik och kultur* där informationstekniken, som är en del av bibliotekets tvåfaldiga profilering, framträder som i hög grad kopplad till kulturell och musikalisk verksamhet. Tekniken får stort utrymme i biblioteket och man tillhandahåller olika typer av teknik på olika arbetsstationer som möjliggör kulturproduktion i en högre utsträckning än många kanske har råd och kunskaper att använda hemifrån. Detta platscentrerade sätt att förankra tekniken i biblioteksrummet skiljer sig från andra möjliga strategier för att hantera digitaliseringen av kulturen där biblioteket exempelvis satsar på att vidareutveckla det virtuella rummet, kanske genom att erbjuda nedladdning av musik eller att i linje med webb 2.0 göra webbplatsen till en interaktiv miljö. En fördel med att förankra tekniken i rummet är möjligheten att erbjuda användarna hjälp och instruktioner, samt det faktum att många hjälpmedel för kulturproduktion är investeringar som inte alla enskilda användare har möjlighet till.

En syn på *kultur som både konsumtion och skapande* framträder i den aktuella funktionssammansättningen där kulturell förnyelse uppmuntras utöver enbart passiv konsumtion. Kulturen blir mer av ett kretslopp mellan skapande, distribution och konsumtion än en samling färdiga produkter. Vi har sett hur Internet och digitaliseringen av kulturen medfört en ökad horisontal spridning av kultur utanför marknaden med enkla och snabba distributionskanaler för amatörproducerat material samt en större spridning av hemmateknik för kulturproduktion. Som spegel för kulturella strömningar och synsätt på kultur som finns närvarande i samtiden tycks det logiskt att biblioteket som kulturförmedlare går in i en roll som tar vara på de möjligheter som den tekniska utvecklingen medfört på kulturområdet, liksom man strävar efter att uppdatera rollen som informationscentral i fas med den tekniska utvecklingen. Ett inlemmande av kulturproduktion i biblioteksverksamheten, en aktivitet som kan tyckas ligga närmare kulturskolornas och folkbildningens verksamhet än bibliotekens kärnverksamhet, blir mer logiskt om det ses i ljuset av den allmänna kulturella sammanstrålning som gjort kulturkonsumenten till också producent av kultur. I och med att informationsförmedling accepterats som en mer interaktiv verksamhet i nätverkssamhället och 2.0-klimatet torde kulturförmedlingen röra sig i samma riktning.

Ett tredje tema är en utformning av biblioteksrummet som uppmuntrar och möjliggör *social interaktion*. Biblioteksvistelsen blir en socialt genomsyrad upplevelse genom en rumsutformning som leder användarna till varandra och låter dem se varandra och bli sedda under sina aktiviteter i rummet. Den aktiva interaktionen mellan användarna har vi sett är till stor del inriktad på gemensamma aktiviteter som studier eller

kulturproduktion, men funktionen som lågintensiv mötesplats blir stark genom detta sätt att integrera användarna i rumssystemet.

Informationsteknikens utbredning och integrering i biblioteksrummet har vi sett skapar en plats karakteriserad av *simultana rum*, där man samtidigt kan utnyttja bibliotekets platsegenskaper och befinna sig uppkopplad mot virtuella rum. Det är inte bara bibliotek som kännetecknas av denna rumsliga samtidighet utan allt oftare också kaféer, tåg, väntsalar och andra offentliga platser med trådlösa nätverk. Även aktiviteten lyssning, som med utlån av hörlurar, mediaspelare och med medhavda mediaspelare av olika slag, skapar möjligheten för användaren att befinna sig i ett mentalt musikaliskt rum på samma gång som det fysiska rummet.

Slutligen frammanar de estetiska strategierna i kombination med mediernas och föremålens fördelning i biblioteksrummet en syn på *kultur som identitetsbekräftande eller tillhörighetsskapande faktor* i ett samhälle där kulturella preferenser i hög grad används som uttryck för identitet och självbild. Vi har sett hur sociala rum på Internet kan utformas på ett sätt där nätidentiteter skapas genom ett personligt skyltfönster bestående av olika signaler som listor över musikaliska och andra kulturella influenser, bilder, länkar med mera. På liknande sätt profileras biblioteksrummets delavdelningar genom en lek med kulturella associationer som knyter musikaliska uttryck till visuella. De användare som biblioteket signaler tillhörighet med är främst erfarna och engagerade musikkonsumenter.

De frågor jag diskuterar i denna uppsats, med bibliotekets faktiska utformning i centrum, har inte tidigare diskuterats i större utsträckning inom biblioteks- och informationsvetenskapen. Det finns dock en begynnande diskussion inom ämnet, med ett gott exempel i den i skrivande stund färskas antologin *The library as place* som jag tidigare tagit upp exempel ur. Jag har i forskningsgenomgången främst presenterat exempel på B&I-forskning som studerar bibliotekets mötesplatsfunktion utifrån de föreställningar som finns om biblioteket som socialt rum, snarare än studier av vad som finns och utspelas i rummet. De teman som framträder i min rumsliga analys skulle ändå kunna jämföras med teman ur detta synsätt. De perspektiv som Ljødal (2005) för fram, *det värdebaserade rummet, det sociala rummet, det politologiska rummet, och rummet för lärande*, är begrepp ur en diskurs om biblioteket som mötesplats, men skulle även kunna läsas i ljuset av hur dessa rumsfunktioner kan skapas, påverkas och stärkas genom utformningens möjliggörande av olika roller för biblioteket. Likaså Jochumsen och Hvenegaard Rasmussens (2000) studie av danska biblioteksbesökarens föreställningar om biblioteket som institution, som visar att biblioteket i användarnas liv representerar något mer än lånecentral just i egenskap av plats, är intressant att sätta i perspektiv till hur biblioteksrummet i realiteten kan påverka denna roll.

Bibliotek 10 är speciellt i egenskap av utbrutet musikbibliotek som en egen folkbiblioteksfilial. Denna typ av musikbibliotek får sägas vara i minoritet i Norden men kan i dagsläget ses exempel på ibland andra Åbo och Gävle. Det hade naturligtvis även varit intressant att undersöka ett musikbibliotek som utgjorde en egen integrerad avdelning i ett större folkbibliotek. Till exempel hade det i ett sådant fall kunnat vara av intresse att sätta musikbiblioteket i relation till övriga avdelningar genom att i rumsfördelningen och möbleringen studera vilka avdelningar som tilldelas olika roller

som exempelvis socialt utrymme, lånebibliotek och studieplats. Ett bibliotek som till exempel Malmö stadsbibliotek har idag ett stort antal sittplatser, både för enskild läsning och interaktion, i anslutning till de facklitterära avdelningarna medan musikbiblioteket har betydligt färre sittplatser och relativt liten andel rum i förhållande till biblioteket i stort.¹⁷ Det skulle också vara intressant att studera hur musikanvändarna förhåller sig till musikbiblioteket som plats och musikalisk arena. Vad gör de på biblioteken, vad önskar de göra och hur uppfattar de musikbiblioteken som platser? En sådan studie skulle kunna vara biblioteken behjälplig i utformningen av framtidens musikbibliotek.

De slutsatser jag dragit i denna uppsats skildrar ett bibliotek som i hög grad placerar sig i en samtida kontext för kulturell verksamhet. Alla bitar i musikverksamhetens pussel faller naturligtvis inte på plats inom en och samma arena. Till exempel brottas Bibliotek 10, liksom andra musikbibliotek, med hur man bäst kan anpassa samlingarna till de nya formaten och tillfredsställa de behov som nedladdande användare anpassat sin konsumtion efter. Lösningen på dessa problem ligger inte helt i bibliotekens händer utan är beroende av centrala lösningar där bibliotek och skivbolag måste vara överens. Att aktivt arbeta med biblioteket som plats kan, som jag föreslagit i inledningen, vara ett sätt att ta till vara på de förändringsfaktorer som faktiskt går att arbeta med. Bibliotek 10 utgör ett exempel på hur detta kan gå till, utan att för den skull utesluta andra variationer och modeller av musikbiblioteket som musikarena och mötesplats. Jag hoppas att jag med denna studie kastat lite ljus över vilken roll den fysiska utformningen har för biblioteket som kulturell plats och visat på några av de variabler man har att spela med i en aktiv rumsutformning.

¹⁷ Observerat på biblioteket våren 2007.

7. Källförteckning

7.1 Intervjuer

Intervju med bibliotekschefen, 2007-02-22.

Intervju med teknikanställd, 2007-02-27.

Intervju med bibliotekschefen 2007-03-19.

Intervju med bibliotekarie, 2007-03-19.

7.2 Observationer

Observation av hylluppställning, onsdag 2007-02-28.

Observation 1, klockan 11.15-11.30, onsdag 2007-02-28.

Observation 2, klockan 16.15-16.30, onsdag 2007-02-28.

Observation 3, klockan 18.25-18.35, onsdag 2007-02-28.

Observation 4, klockan 12.30-12.45, torsdag 2007-03-01.

Observation 5, klockan 16.30-16.45, torsdag 2007-03-01.

Observation 6, klockan 11.50-12.05, fredag 2007-03-02.

Observation 7, klockan 15.30-15.40, fredag 2007-03-02.

Observation 8, klockan 13.20-13.30, lördag 2007-03-03.

Observation 9, klockan 15.35-15.50, lördag 2007-03-03.

Observation 10, klockan 14.30-14.40, söndag 2007-03-04.

Observation 11, klockan 13.05-13.20, måndag 2007-03-05.

Observation 12, klockan 16.15-16.30, måndag 2007-03-05.

Observation 13, klockan 21.00-21.10, tisdag 2007-03-06.

Observation 14, klockan 15.15-15.25, torsdag 2007-03-08.

Observation 15, klockan 16.35-16.50, torsdag 2007-03-08.

Observation 16, klockan 13.50-14.00, måndag 2007-03-12.

Observation 17, klockan 15.40-15.50, måndag 2007-03-12.

Observation 18, klockan 19.20-19.35, tisdag 2007-03-13.

7.3 Bilder

Bild 1. Exempel på notering för ögonblicksbilder. Bygger på bearbetad ritning som använts som underlag för observationer. Kommer ursprungligen från arkitektkontoret Arkkitehtuuri- ja muotoilutoimisto Talli OY.

Bild 2. Ingång från järnvägstorget. Eget fotografi.

Bild 3. Karta över Bibliotek 10:s närmiljö. Från Lämsä, Kari (2006). *Library 10 in a nutshell*. Opublicerat manuskript. (Microsoft Power point). S. 19

Bild 4. Ritning med funktioner och mediefördelning. Från Arkkitehtuuri- ja muotoilutoimisto Talli OY, bearbetad av mig.

Bild 5. Bibliotekets entré. Eget fotografi.

Bild 6. Flyttbara bord för bärbara datorer. Från Bibliotek 10:s bildmaterial.

Bild 7. Spelningsrum. Från Bibliotek 10:s bildmaterial.

Bild 8. Publikationsstationer. Eget fotografi.

Bild 9. Infomack. Från Bibliotek 10:s bildmaterial.

Bild 10. Scen. Från Bibliotek 10:s bildmaterial.

Bild 11. Hyllor för blandmedia. Från Arkkitehtuuri- ja muotoilutoimisto Talli OY.

Bild 12. Populärmusikavdelningen. Från Bibliotek 10:s bildmaterial.

Bild 13. Klassiska avdelningen. Från Bibliotek 10:s bildmaterial.

Bild 14. Världsmusikavdelningen. Från Bibliotek 10:s bildmaterial.

7.4 Opublicerade dokument

Kirjasto 10:n BSC [Strategisk plan för Bibliotek 10]. Opublicerat manuskript.

Lämsä, Kari (2006a). *Library 10 in a nutshell*. Opublicerat manuskript. (Microsoft Power point).

Lämsä, Kari (2006b). *Kirjasto 10:n ja henkilökunnan uudet tehtävät* [Bibliotek 10:s och personalens nya uppdrag]. Opublicerat manuskript.

7.5 Litteratur

Anderson, Chris (2004). The long tail. (Elektronisk) Wired vol.12: 10. Tillgänglig: <<http://www.wired.com/wired/archive/12.10/tail.html>>. [2007-03-30].

Andersson, Bibbi (1986). Musikmedier på hemmaplan. Ingår i Andersson, Bibbi, ed. *Tonvikt på musik*. Nacka: DIK-förbundet. S. 56-64.

- Andersson, Marianne & Skot-Hansen, Dorte (1994). *Det lokale bibliotek: Afvikling eller udvikling*. København: Danmarks Biblioteksskole: Udviklingscenteret for Folkeoplysning og Voksenundervisning.
- Audunson, Ragnar (2005). The public library as a meeting-place in a multicultural and digital context: The necessity of low-intensive meeting-places. *Journal of documentation*, vol. 61, nr 3, s. 429-441.
- Biblioteksstrategi 2010: Policy för tillgång till kunskap och kultur*. Helsingfors: Undervisningsministeriet. (Undervisningsministeriets publikationer 2003:1).
- Boys, Jos (1984). Is there a feminist analysis of architecture? *Built environment*. Vol.10, nr 1, s. 25-34.
- Corneliuson, Cay (2003). Library as room and space. *Scandinavian Public Library Quarterly*, vol. 36: 3, ss. 22-23.
- Curry, Ann (1998). Planning public libraries: The views of architects and librarians. *Library Administration and Management*, vol.12, nr 2, s. 80-90.
- Dyrssen, Catharina (1995). *Musikens rum: Metaforer, ritualer, institutioner: en kulturanalytisk studie av arkitektur i och omkring musik*. Göteborg: Ejeby.
- e-SAB (2005). (Elektronisk). Lund: Bibliotekstjänst.
- Fisher, Karen, Saxton, Matthew, Edwards, Phillip och Mai, Jens-Erik (2007). Seattle public library as place: Reconceptualizing space, community and information at the central library. Ingår i Leckie, Gloria J. & Buschman, John E., ed. *The Library as place: History, community, and culture*. Westport: Libraries unlimited. S. 135-160.
- Florida, Richard (2006). *Den kreativa klassens framväxt*. Stockholm: Daidalos.
- Given, Lisa M. & Leckie, Gloria J. (2003) 'Sweeping' the library: Mapping the social activity space of the public library. *Library & Information Science Research* vol. 25, nr 4, s. 365-83.
- Gren, Martin & Hallin, Per-Olof (2003). *Kulturgeografi – en ämnesteoritisk introduktion*. Malmö: Liber.
- Hansson, Joacim (1999). *Klassifikation, bibliotek och samhälle: En kritisk hermeneutisk studie av "Klassifikationssystem för svenska bibliotek"*. Borås: Valfrid. Diss. Göteborgs universitet.
- Helsingfors stadsbiblioteks webbplats (2006a). Bibliotek 10: Apparater och program. (Elektronisk). Tillgänglig: <<http://www.lib.hel.fi/Page/8a3d844e-6df6-4cf9-8dbc-2ae8398dd231.aspx>>. [2007-04-10].

Helsingfors stadsbiblioteks webbplats (2006b). Bibliotek 10: Presentation. (Elektronisk) Tillgänglig: <<http://www.lib.hel.fi/Page/fa40a21a-60ee-4a10-ba50-d992e031d8a4.aspx>>. [2007-04-10].

Helsingfors stadsbiblioteks webbplats (2005). iGS. (Elektronisk) Tillgänglig: <<http://igs.kirjastot.fi/MeraBakgrund>>. [2007-04-10].

Helsingfors stadsbiblioteks webbplats (2006c). Bibliotek 10: Love Records-samlingen. (Elektronisk) Tillgänglig: <<http://www.lib.hel.fi/Page/2da27a80-769a-4704-a210-6e423d9750f5.aspx>>. [2007-04-10].

Helsingfors stadsbiblioteks webbplats (2006d). Organisation: Historia. (Elektronisk) Tillgänglig: <<http://www.lib.hel.fi/Page/81e78143-71f3-487a-a863-226e11d80d0d.aspx>>. [2007-04-10].

Hodászy Fröberg, Vilma (1998). *Tystnaden och ljuset: Om bibliotekens arkitektur*. Stockholm: Carlsson.

Hubbard, Phil, Kitchin, Rob & Valentine, Gill (2004). Editors introduction. Ingår i Hubbard, Phil, Kitchin, Rob & Valentine, Gill, ed. *Key thinkers on space and place*. London: Sage.

Hudson, Ray (2006). Regions and place: Music identity and place. *Progress in human geography* vol. 30, nr 5, s. 626-634.

Jenkins, Henry (2002). Interactive Audiences?: The 'Collective Intelligence' of Media Fans. Ingår i Harries, Dan (red.). *The new media book*. London: British film institute. S. 156-170.

Jenkins, Henry (2006). *Fans, bloggers, and gamers : Exploring participatory culture*. New York: New York University Press.

Jenkins, Henry (2006). *Convergence culture: Where old and new media collide*. New York: New York University Press.

Jochumsen, Henrik & Hvenegaard Rasmussen, Casper (2000). *Gør biblioteket en forskel?* Köpenhamn: Danmarks biblioteksforenings forlag.

Koch, Daniel (2004). *Spatial systems as producers of meaning: The idea of knowledge in three public libraries*. Stockholm: KTH School of Architecture. Lic.-avh: KTH School of Architecture.

Kusek, Dave & Leonhard, Gerd (2005). *The future of music: Manifesto for the digital music revolution*. Boston: Berklee press.

Leadbeater, Charles (2004). *The pro-am revolutions: How enthusiasts are changing our economy and society*. London: Demos.

Leckie, Gloria J. & Buschman, John E. (2007). Space, place and libraries: An introduction. Ingår i Leckie, Gloria J. & Buschman, John E., ed. *The Library as place: History, community, and culture*. Westport: Libraries unlimited. S. 3-25.

Ledsham, Ian (2000). *The comprehensive guide to music librarianship: A self-study guide for music librarians*. Vol. 1. Aberystwyth: University of Wales. Citerar Committee for 'Guidelines and recommendations for the collection of music library statistics' (1993). *Fontes Artis Musicae* vol. 40, nr 3, s. 46-59.

Lefebvre, Henri (1991). *The production of space*. Oxford: Blackwell.

Ljødal, Hilde (2004). *Folkebiblioteket som offentlig møtesplass i en digital tid*. (Elektronisk). ABM-skrift 18. Oslo: ABM-utveckling. Tillgänglig: <<http://www.abm-utvikling.no/publisert/ABM-skrift/2005/motepllass.pdf>>. [2007-04-16].

Lämsä, Kari, Salminen, Kirsi & Repo, Maria (2005). Library 10 and meetingpoint@lasipalatsi. *Scandinavian Public Library Quarterly*, vol. 38, nr 4, s.20-23.

McRobbie, Angela (2001). 'Everyone is creative': Artists as new economy pioneers?. (Elektronisk). Tillgänglig: <http://www.opendemocracy.net/arts/article_652.jsp>. [2007-04-16].

Merriam, Sharan B (1994). *Fallstudien som forskningsmetod*. Lund: Studentlitteratur.

Mild, Ulrika (2004). *Musik på Internet: Framtiden för bibliotekens musikavdelningar?* Magisteruppsats. Borås: Biblioteks- och informationsvetenskap Univ.

Musiikkikirjastotoiminnan käsikirja [Handbok för musikbiblioteksverksamhet] (1986). Helsinki: Kirjastopalvelu.

Nijboer, Jelke (2006). Cultural entrepreneurship in libraries. *New library world*, vol. 107, nr 1228/1229, s. 434-443.

Nilsson, Sven (1997). Biblioteket och tiden. Ingår i *Tidernas bibliotek*. Stockholm: Statens kulturråd. S. 21-31.

Regeringsprogrammet för statsminister Matti Vanhanens II regering (2007). (Elektronisk). Tillgänglig: <<http://www.valtioneuvosto.fi/hallitus/hallitusohjelma/sv.jsp>>. [2007-04-19].

Rothbauer, Paulette (2007). Locating the library as place among lesbian, gay, bisexual, and queer patrons. Ingår i Leckie, Gloria J. & Buschman, John E., ed. *The Library as place: History, community, and culture*. Westport: Libraries unlimited. S. 101-116.

Rowley, Jennifer & Farrow, John (2000). *Organizing knowledge: An introduction to managing access to information*. 3. uppl. Aldershot: Gower.

- Russell, Adrienne, Ito, Mimi, Richmond, Todd, & Tuters, Marc (2006). *Networked Public Culture*. (Elektronisk). Tillgänglig: <http://netpublics.annenberg.edu/alternative_media/networked_public_culture>. [2007-04-16].
- Skot-Hansen, Dorte (2002). The public library in the service of civic society. *Scandinavian Public Library Quarterly*, nr 3, s. 12-13.
- Talja, Sanna (2001). *Music, culture and the library: An analysis of discourses*. Lanham, London: Scarecrow press.
- Valentine, Gill (2001). *Social geographies: Space and society*. Harlow: Prentice Hall.
- Van Slyck, Abigail (2007). Managing pleasure: Library architecture and the erotics of reading. Ingår i Leckie, Gloria J. & Buschman, John E., ed. *The Library as place: History, community, and culture*. Westport: Libraries unlimited. S. 221-234.
- Varnelis, Kazys & Friedberg, Anne (2007). *Networked place*. (Elektronisk) Tillgänglig: <http://netpublics.annenberg.edu/about_netpublics/networked_place>. [2007-04-16].
- Webb-HSKS: Helsingfors stadsbiblioteks klassifikationssystem* (2002). (Elektronisk) Tillgänglig: <<http://hklj.kirjastot.fi/index.aspx>>. [2007-04-09].
- Webb-KAB: Klassifikationssystem för de allmänna biblioteken i Finland* (2003). (Elektronisk) Tillgänglig: <<http://ykl.kirjastot.fi/index.aspx>>. [2007-04-09].